

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra církevních dějin a patristiky

Diplomová práce

**PROMĚNY KLÁŠTERA AUGUSTINIÁNSKÝCH KANOVNÍKŮ
V BOROVA NECH V PRŮBĚHU VĚKŮ**

Vedoucí práce: Doc. ThLic. Martin Weis, Th. D.

Autorka práce: Marie Fialková

Studijní obor: PVČ

Forma studia: prezenční

2006

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci s názvem „Proměny kláštera augustiniánských kanovníků v Borovanech v průběhu věků“ vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Marek Šulc
.....

Děkuji panu Doc. ThLic. Martinu Weisovi, Th. D. za cenné rady, připomínky, ochotu a metodické vedení práce.

Obsah:

ÚVOD.....	7
1. ŘÁD AUGUSTINIÁNSKÝCH KANOVNÍKŮ	9
1.1 Svatý Augustin a jeho význam pro řeholní život v církvi	9
1.1.1 Život svatého Augustina.....	9
1.2 Řád řeholních kanovníků.....	10
1.2.1 Dějiny řádu	10
1.2.1.1 Devotio moderna	11
1.2.2 Dějiny řádu v českých zemích.....	12
1.2.3 Charakteristické znaky Augustinovy řehole.....	13
1.3 Duchovní život kanonie.....	15
1.3.1 Organizace řádového života	15
1.3.2 Denní pořádek v klášteře	15
1.3.3 Mnišská cela	16
1.3.4 Řádový oděv	17
1.3.5 Stíny života v klášteře.....	18
1.3.6 Vzdělanost, kulturní a historický přínos řádu.....	19
2. ZALOŽENÍ A POČÁTKY DĚJIN KLÁŠTERA V BOROVA NECH.....	20
2.1 Uvedení do tématu.....	20
2.2 Historie Borovan před založením kláštera.....	20
2.2.1 Geografické vymezení a nejstarší dějiny Borovan.....	20
2.2.2 Vlastnické a právní poměry Borovan v době předhusitské	20
2.2.2.1 Nejstarší doložení vlastníci.....	21
2.2.2.2 Borovany v rukou Rožmberků	22
2.2.2.3 Borovany v majetku drobné šlechty	23
2.2.3 Borovanská lokalita v době husitské	23
2.3 Zásluhy zakladatele Petra z Lindy o borovanskou kanonii	24
2.3.1 Dějinné pozadí.....	24
2.3.2 Erbovní měšťan ve znamení lípy.....	24
2.3.2.1 Petr z Lindy získává Borovany.....	24
2.3.2.2 Osobnost Petra z Lindy a jeho působení v Čechách.....	25
2.3.3 Vlastní historie kláštera	26
2.3.3.1 Pravděpodobné motivy založení.....	26
2.3.3.2 Založení kláštera – významné listiny	27
2.3.3.3 Stavba kláštera	30

3. POČÁTEČNÍ OBDOBÍ KLÁŠTERNÍHO ŽIVOTA, PRVNÍ KULTURNÍ A HOSPODÁŘSKÝ ROZKVĚT	32
3.1 Významnější členové a představení kanonie.....	32
3.1.1 Zikmund – první probošt v Borovanech.....	32
3.1.2 Jan Šťávka z Hodenic	33
3.1.3 Valentin - druhý probošt v Borovanech	33
3.2 Smrt zakladatele Petra z Lindy.....	34
3.3 Vývoj kanonie do nástupu Viléma z Rožmberka	35
3.3.1 Architektura rožmberské stavební huti.....	35
3.3.2 Klášterní knihovna.....	36
3.3.3 Vnitřní a vnější poměry v kanonii v době od založení po první úpadek.....	37
3.3.3.1 Klášterní hospodaření	38
3.3.3.2 První rozpory a potíže kanonie vedoucí k postupnému úpadku.....	39
4. OBDOBÍ POSTUPNÉHO ZÁNIKU ŘEHOLNÍ KANONIE A SEKULARIZACE JEJÍHO MAJETKU.....	41
4.1 Vilém z Rožmberka	41
4.2 Úpadek kláštera za proboštování Matěje Kozky z Rynárce a jeho zrušení Vilémem z Rožmberka	42
4.2.1 Prozatímní správci kanonie – Jeroným a Jan.....	42
4.2.2 Rozepře při obsazování nového probošta.....	43
4.2.3 Matěj Kozka	45
4.2.3.1 Postava Matěje Kozky z Rynárce.....	45
4.2.3.2 Příklad Matěje Kozky do Borovan	46
4.2.3.3 Neudržitelný rozpad borovanské kanonie za působení Matěje Kozky.....	47
5. DRUHÝ VZESTUP BOROEVANSKÉHO KLÁŠTERA A JEHO NÁSLEDNÉ ZRUŠENÍ JOSEFEM II.	50
5.1 Klášter po prvním zrušení.....	50
5.1.1 Znovuobnovení pivovaru.....	51
5.1.2 Klášter v rukou posledních Rožmberků	52
5.1.3 Borovany v éře pánů ze Švamberka	54
5.2 Znovuobnovení kláštera	56
5.2.1 Postupné osazování kláštera	56
5.2.2.1 Probošt Konrád Fischer	58
5.3 Duchovní rozvoj kláštera v době baroka	58
5.3.1 Škapulířový kult	58

5.3.2 Škapulířová bratrstva	59
5.3.3 Škapulíř Panny Marie	60
5.3.4 Škapulířové bratrstvo v Borovanech	60
5.4 Spory borovanských s klášterní vrchností	62
5.5 Stavební aktivity kláštera v posledních desetiletích jeho trvání.....	63
5.5.1 Probošt Christian Preitfelder	63
5.5.2 Probošt Augustin Dubenský	64
5.6 Druhé zrušení kláštera	66
5.6.1 Počátky konce.....	66
5.6.2 Borovanský klášter v roce 1785	67
5.6.2.1 Osazenstvo kláštera	67
5.6.3 Osudy kláštera po zrušení.....	68
6. HMOTNÉ A DUCHOVNÍ DĚDICTVÍ BOROVANSKÉHO KLÁŠTERA.....	69
6.1 Kulturně - historické hodnocení	69
6.2 Umělecké památky	70
6.2.1 Architektura	70
6.2.1.1 Chrám Navštívení Panny Marie	70
6.2.1.2 Škapulířová kaple	73
6.2.1.3 Křížová chodba.....	74
6.2.1.4 Prelatura.....	74
6.2.2 Sochařství	76
6.3 Význam kláštera pro současnost.....	79
ZÁVĚR.....	81
POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA	82
SEZNAM PŘÍLOH:	86
ABSTRAKT	142

ÚVOD

Tato práce se zabývá historií borovanského kláštera od jeho založení až do okamžiku zrušení. Popisuje jeho vzestupy i pády a soustřeďuje se i na jeho odkaz a význam. S tímto tématem úzce souvisí i problematika řeholního života řádu augustiniánských kanovníků, a proto se ve své diplomové práci budu zabývat i touto tematikou.

K výběru výše uvedeného tématu diplomové práce mě vedly tři hlavní důvody. Za prvé jsem přesvědčena, že obsah zvoleného tématu (přestože je zaměřeno na historii) je velmi živý a může přispívat k utváření duchovních hodnot současné společnosti a jejího zrychleného tempa na prahu 3. tisíciletí. Druhý důvod k napsání této práce bych dala do souvislosti s významnými jubilei: 550 let od založení kláštera v Borovanech (1455 - 2005), 1650 let od narození sv. Augustina (354 - 2004) a 750. výročí sjednocení řádu augustiniánů bulou *Licet ecclesiae* papeže Alexandra IV. (1256 - 2006). Třetí důvod výběru tohoto tématu je ryze osobní. Mé intenzivní setkávání se zasvěceným životem v praxi mě vedlo k tomu, že otázky, týkající se speciálního povolání jako je řeholní život, jsou pro mě osobně blízké (opakované prázdninové pobyty v benediktinském klášteře sv. Walburgy v Eichstättu, roční ubytování v klášteře benediktinek ve Via Torre Argentina během svého studia v Římě...).

Hlavním cílem předkládané práce je pokus o podání uceleného a komplexního pohledu na historii borovanského kláštera, tedy snaha o analýzu a syntetické postižení dějin a významu zkoumané lokality. Dalším aspektem bude zachycení širších souvislostí s osudy českých zemí v tématickém rozsahu od hlavních událostí týkajících se kláštera, až po dílčí problematiku řeholního života v konkrétních situacích.

Obsah práce je vymezený na šest důležitých částí. V první samostatné kapitole je patrná snaha o soustavný, utříděný a hodnotící pohled na řád augustiniánských kanovníků. Důležitým momentem pak je i postižení významných složek života v klášterní komunitě. Druhá kapitola se zabývá počátky dějin kláštera od jeho založení se zaměřením na zásluhy zakladatele Petra z Lindy a vliv působení pánů z Rožmberka. Třetí část rozebírá první kulturní a hospodářský vzestup kanonie. Čtvrtá kapitola je rozsahem nejkratší a pojednává o rozpadu borovanské kanonie za působení Matěje Kozky. Obsahem pátého, nejrozsáhlejšího dílu této práce, je popis druhého vzestupu a znovuoobnovení kanonie, až po její zrušení. Mimo

jiné obsahuje podrobnější zmínku o bratrstvu svatého Škapulíře a stavebních aktivitách kláštera v posledních letech trvání s akcentem na proboštování Augustina Dubenského. Závěrečná část se zaměřuje na hmotný a duchovní odkaz kláštera a jeho význam pro současný život v Borovanech. Podstatnou součástí práce jsou přílohy, které obsahují fotografie a další materiály získané ze státních archivů a dalších institucí.

Východiskem práce jsou poznatky ze studia příslušné literatury bezprostředně se dotýkající zvoleného tématu. Vlastnické a právní poměry kláštera ve středověku jsou zevrubně prozkoumány ve studiích H. Pexy, O. Šedy a v JSH XXXVII. Dalším pramenem je stavebně – historický průzkum kostela, konventu i zámku, který byl proveden v roce 1998. Důležitým zdrojem informací pro mě byla staronová práce historika J. Kadlece, která zpracovává obsahově blízké dějiny treboňského kláštera a vědecko – populární formou napsaná publikace o Borovanech D. Kováře. Co se týče literatury o mnišství, čerpala jsem převážně z literatury vydané po roce 1989. Samozřejmostí bylo studium kronik a dalších archivních materiálů, jako významná inspirace mi také posloužila „Výstava k 550. výročí založení kláštera“, která byla instalována v křížové chodbě borovanského kláštera v r. 2005.

1. ŘÁD AUGUSTINIÁNSKÝCH KANOVNÍKŮ

Řeholní společenství tvoří velkou část širšího proudu zasvěceného života a doprovází křesťanství již od počátků. Z různých forem řeholního života si zakladatel borovanského kláštera Petr z Lindy vybral augustiniánské kanovníky. Ti výrazně ovlivnili poměry v Borovanech, proto považují za důležité úvodní část své práce věnovat právě tomuto řádu.

1.1 Svatý Augustin a jeho význam pro řeholní život v církvi

Přestože od života svatého Augustina nás dělí již šestnáct století, je jeho jméno i v současné době velmi známé. Pro křesťanské mnišství Západu má svatý Augustin právě tak velký význam, jako svatý Benedikt z Nursie.¹ Zvláštním způsobem si můžeme připomínat život a příklad svatého Augustina, který – slovy Jana Pavla II. – je „*stále přítomný v životě církve a v mentalitě a kultuře celé západní civilizace*“ a jeho charisma a spiritualita je základem pro náš život.² Církevního otce svatého Augustina můžeme považovat za patrona řeholních kanovníků. Moudrost, pružnost a diskretnost jeho předpisů zaručovala řádu trvalý úspěch.³ Sv. Augustinovi se podařilo zdokonalit ideál společného života podle vzoru první křesťanské obce v Egyptě a vytvořil specificky západní podobu tohoto ideálu. Augustiniánské mnišství je z velké části plodem vlastního duchovního odkazu a zkušenosti církevního otce Augustina.⁴

1.1.1 Život svatého Augustina

Svatý Augustin se narodil v roce 354 v severní Africe v Thagaste (dnešní východní Alžírsko), které bylo součástí Římského impéria, proto byl Augustin římským občanem. Jeho otec Patricius byl spíše pohan, později katechumen, matka Monika zbožná křesťanka.⁵ Jako dítě projevoval silnou inteligenci, později se však začala projevovat jeho divoká povaha, která vedla až k nespoutané smyslnosti, a také až téměř chorobná ctižádostivost.⁶ Po složitém a dlouhém vnitřním hledání, jež popisuje ve své slavné knize „Vyznání“, přijal ve svých 33 letech křest v roce 387 z rukou sv. Ambrože v italském Miláně.⁷ Po návratu do Thagasty žil se svými druhy v modlitbách, studiu, postech a konání dobrých skutků. Roku 391 jej hipponský biskup Valerius vysvětil na kněze a poté zde svatý Augustin založil první klášter.

¹ Srov. MARROU, H. *Svatý Augustin*. Řím : Křesťanská akademie, 1979, s. 145.

² Srov. *Řehole pro komunitu*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2004, s. 100.

³ Srov. KADLEC, J. *Klášter augustiniánských kanovníků v Třeboni*. Praha : Karolinum, 2004, s. 38.

⁴ Srov. MARROU, H. *Svatý Augustin ...*, s. 145.

⁵ Srov. KRANZ, G. *Augustin*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1998, s. 11.

⁶ Srov. BERTRAND, L. *Svatý Augustin*. 3. vyd. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1948, s. 71-72.

⁷ Srov. tamtéž, s. 178-185.

Roku 395 se stal v Hippo biskupem. Také ve svém biskupském sídle zavedl apoštolský způsob života kněží, po nichž vyžadoval chudobu a studium pro potřeby apoštolátu. Vedle pokory, pravidelné modlitby, četby, půstu, mlčení, manuální práce, poslušnosti a čistoty kladl větší důraz na bratrské společenství, než na individuální vztah mnicha k Bohu, jak tomu bylo v egyptském mnišství.⁸ Augustin zemřel ve městě Hippo ve svých téměř šestasedmdesáti letech v roce 430. Město bylo tehdy obleženo a dobytý Vandaly. Od 8. století jsou jeho ostatky uloženy v bazilice sv. Petra v Pavii.⁹ Svatý Augustin zanechal obdivuhodné množství teologických a filosofických spisů a je snad nejvlivnějším církevním teologem. Z jeho kláštera vycházeli četní biskupové, kteří šířili dál ideál svého učitele a zakládali podobné instituce. Tak se stal svatý Augustin nejen církevním učitelem, ale i jedním z otců západního mnišství.¹⁰

1.2 Řád řeholních kanovníků

Český název řádu zní: řád řeholních kanovníků sv. Augustina, ovšem používají se i kratší varianty: Augustiniánští kanovníci nebo Kanovníci – augustiniáni. Latinské názvy: Sacer et Apostolicus Ordo canonicorum Regularium S. Augustini, Ordo Canonicorum Regularium S. Augustini, Canonici regulares S. (Patris) Augustini; Německý název: Augustiner Chorherren; Zkratky: Can. Reg., C.R.S.A.¹¹

1.2.1 Dějiny řádu

Řeholní kanovníci byli ve skutečnosti hybridním řádem kněžských mnichů – kongregace duchovních, žijících podle mnišské řehole. Řád nemá jednoho konkrétního zakladatele, formoval se ve 2. polovině 11. století na základě dobového přesvědčení, že apoštolové byli mnichy. V rámci církevní reformy, probíhající od 10. století, byla snaha regulovat i život světských kněží. Vznikaly tak skupiny duchovních, kteří se zřekli soukromého majetku a žili pospolitým životem, zachovávající klášterní rozvrh dne.¹² Řád řeholních kanovníků sv. Augustina vznikl v 11. století z již existujících kapitul, jejichž členové žili ve společné komunitě.¹³ Podnět k reformě světských kapitul a k zakládání nových kanonií, odvolávajících

⁸ Srov. BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích II. I. sv.* Praha : Libri, 2003, s. 11.

⁹ Srov. KRANZ, G. *Augustin...*, s. 117.

¹⁰ Srov. BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů...*, s. 11-13.

¹¹ Srov. tamtéž, s. 11.

¹² Srov. LAWRENCE, H. *Dějiny středověkého mnišství.* Praha : Vyšehrad, 2001, s. 160-161.

¹³ Srov. JIRÁSKO, L. *Církevní řády a kongregace v zemích českých.* Praha : Fénix, 1991, s.39.

se na sv. Augustina, dala Lateránská synoda v roce 1059, která schválila nová pravidla řeholního života kanovníků při lateránském chrámu v Římě.¹⁴ Od této chvíle řád řeholních kanovníků, jak se nyní začal nazývat, doznal velkého rozmachu po celé Evropě.¹⁵ Tito kanovníci se zříkali (na rozdíl od dómských a kolegiálních kapitul) soukromého majetku a zachovávali pevná pravidla soužití. Východiskem této reformy (tedy i nového řádu) se stal konvent u sv. Petra v Pavii, který roku 1339 reformoval papež Benedikt XII.¹⁶ O rozvoj liturgie, pastoračního a duchovního života se zasloužilo opatství sv. Viktora v Paříži (založené r. 1108).¹⁷ Augustiniáni kanovníci žili společně v komunitě, řídili se řeholí sv. Augustina a jejich domy byly buď samostatné a na sobě zcela nezávislé (tj. každý z nich měl vlastní statuta) nebo se sdružovaly v tzv. kongregace. Kongregace vznikly vždy reformou nějakého z klášterů, z nichž se obnovená forma řeholního života šířila dále. Proto se jednotlivé kongregace od sebe poněkud odlišují, ačkoliv všechny zachovávají Řeholi sv. Augustina. K nejdůležitějším patří kongregace sv. Salvátora v Lateráně, vzniklá po r. 1059 v souvislosti s církevní reformou 11. století, z kanovníků při lateránském kostele v Římě na lateránské synodě a mající společného generálního opata. Jinou významnou kongregací je rakouská kongregace řeholních lateránských kanovníků sv. Augustina, založená r. 1140 a nově organizovaná r. 1907 (má své kanonie v Dolních Rakousích, Horních Rakousích, Štýrsku a Tyrolích).¹⁸ Náš jediný současný živý klášter řeholních kanovníků v Brně patří Windesheimské kongregaci, jejíž počátek sahá k roku 1396 do nizozemského Windesheimu. Tato kongregace reagovala především na hnutí zdůrazňující těsnější následování Krista.¹⁹ Borovany a Třeboň patřily po svém obnovení na počátku 17. století z rakouského Klösterneuburku do rakouské Lateránské kongregace, vzniklé roku 1140. Později se augustiniánští kanovníci doby předhusitské stali šířiteli raného humanismu a následovali tak příkladu mateřského konventu u sv. Petra v Pavii.²⁰

1.2.1.1 Devotio moderna

V době, kdy křesťanské učení ztrácelo životní sílu, se v Holandsku objevil horlivý reformátor duchovního života Gerard Groote (1340 - 1384), jeden z iniciátorů nové obnovy zvané devotio moderna.²¹ Osobní obrácení ho vedlo k intenzivnímu náboženskému životu

¹⁴ Srov. BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů...*, s. 17.

¹⁵ Srov. *Řeholní život v českých zemích*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1997, s. 23.

¹⁶ Srov. BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů...*, s. 17.

¹⁷ Srov. JIRÁSKO, L. *Církevní řády ...*, s.39.

¹⁸ Srov. SVÁTEK, J. *Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy: zvláštní příloha k Sborníku archivních prací XX*. b.m., b.n. 1970, s. 523-524.

¹⁹ Srov. JIRÁSKO, L. *Církevní řády ...*, s.39.

²⁰ Srov. SVÁTEK, J. *Organizace řeholních institucí ...*, s. 524.

²¹ Srov. *Řeholní život v českých zemích...*, s. 24.

a jako kazatel pokání získal velký vliv.²² Co on sám nemohl za svého života provést, dovedl k dobrému konci jeho žák Florentius Radevinus. Založil s několika společníky r.1386 konvent řeholních kanovníků sv. Augustina ve Windesheimu v Nizozemsku.²³ „Moderní zbožnost“ bývá zpravidla označována jako mystika pozdního středověku, která zdomácněla u nás v kláštorech augustiniánských kanovníků a kartuziánů. Novost tohoto hnutí spočívala v návratu k jednoduchosti a opravdovosti víry a v jejím zniternění.²⁴ Mimořádnou osobností se stal Tomáš Kempenský, jeden z největších propagátorů „nové zbožnosti“, kterou šířil především ve svých četných spisech, např. v *Následování Krista*.²⁵ Předním pěstitel a oporou moderní augustiniánské zbožnosti v Čechách byl první český arcibiskup Arnošt z Pardubic.²⁶

1.2.2 Dějiny řádu v českých zemích

Do českých zemí přišli augustiniánští kanovníci poměrně pozdě – až za vlády Jana Lucemburského ve 30. letech 14. století, ale velmi rychle se zde jejich řehole rozšířila. Jen v letech 1333 - 1371 vzniklo v Čechách osm kanovníckých klášterů – z toho šest jako biskupské nadace, po jednom založili král a vysoká šlechta. Tehdejšími potřebami církve a společnosti do značné míry vyhovovaly úmysly řádu, proto již v roce 1333 byl založen v biskupském městě Roudnice první kanovnícký klášter v Čechách.²⁷ Založil ho pražský biskup Jan IV. z Dražic, který tento řád poznal ve francouzském Avignonu. Roudnice se stala východiskem pro dalších 18 klášterů, které vznikly v následujících 120 letech v českých zemích, ale i v Rakousku, na německém Rýně a v Polsku. Velký význam měla roudnická statuta, upravující život řeholních kanovníků. Statuta se rychle šířila a od roku 1398 bylo jejich dodržování nařízeno všem řádovým konventům pražské církevní provincie. Byla základem reformy mnohých řádových klášterů i v Rakousku a Německu.²⁸ Karel IV. tento řád obzvláště podporoval, proto v roce 1350 založil ke cti Karla Velikého v dominantní poloze nad Novým Městem pražským Karlov. V Ingelheimu na Rýně založil Karel IV. roku 1354 další klášter, který byl určen pro čtyři kanovníky ovládající češtinu. Arcibiskup Arnošt z Pardubic pak založil další čtyři kanovnícké kláštery: Jaroměř (1349), Kladsko (1350),

²² Srov. FRANK, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství...*, s. 102.

²³ Srov. BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů...*, s. 19.

²⁴ Srov. KADLEC, J. *Kláster augustiniánských kanovníků...*, s. 62.

²⁵ „Vnitřní člověk se rychle soustřeďuje, poněvadž se vnějším věcem okolností, jak se právě naskytanou. Člověk je brzděn a rozptylován jen potud, pokud ulpívá na vnějších věcech.“ Cit. KEMPENSKÝ, T. *Čtyři knihy o následování Krista*. Brno : CESTA, 1991, s. 65.

²⁶ Srov. KADLEC, J. *Kláster augustiniánských kanovníků...*, s. 62.

²⁷ Srov. MARROU, H. *Svatý Augustin ...*, s. 166.

²⁸ Srov. BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů ...*, s. 21-23.

Rokycany (1361) a Sadská (1362). Roku 1367 založili mocní pánové z Rožmberka kanovnícký klášter v Třeboni, jehož probošti v roce 1389 dostali hodnost opata a právo používat pontifikalie. Postupně pak vznikaly další kanovnícké kláštery v Lanškrouně, Fulneku, Prostějově a na Moravě ve Štenberku.²⁹

Většina řádových domů nepřežila husitské války a zbylé konventy se v 15. a 16. století potýkaly se stejnými problémy, jako snad všechny kláštery u nás – duchovní úpadek nepočetných řeholníků, provázený nedostatkem finančních prostředků. Několik konventů zaniklo právě v této době. Na počátku 17. století u nás zůstal jen konvent v Praze na Karlově a oslabené moravské kanonie. Významným posílením řádu proto bylo obnovení kláštera v Borovanech a Třeboni roku 1631.³⁰ Řád pak nabral sil natolik, že jeho probošti tvořili jádro politicky vlivné skupiny prelátů spolu s opaty několika benediktinských, premonstrátských a cisterciáckých klášterů. V 18. století se mezi kanovníky objevili významní vzdělanci (například v Olomouci). Všechny kláštery tohoto řádu však padly za oběť reformám „takzvaného“ osvíceného císaře Josefa II. Roku 1784 byly zrušeny moravské konventy v Olomouci, Šternberku a Fulneku a následujícího roku domy v Praze na Karlově, v Třeboni a Borovanech. Augustiniáni – kanovníci k nám znovu přišli až v roce 1980 a působili zde v rámci tzv. podzemní církve.³¹ Od 1. 7. 1990 začal řád opět působit v Brně – Tuřanech.³²

1.2.3 Charakteristické znaky Augustinovy řehole

Augustinovu řeholi převzali za základ svých stanov mimo jiné také augustiniánští kanovníci (proto se můžeme domnívat, že se jí řídili i kanovníci v borovanském konventu). Na řeholi je zřetelně znát, že se jedná o stručný souhrn Augustinových duchovních přednášek a spisů, které konával pro své mnichy. Do jisté míry v nich vysvětluje základní principy chování v řeholi. Myšlenky v ní obsažené vycházejí v první řadě z výroků Písma svatého. Toto zásadní zaměření se vztahem k evangeliu, je charakteristickým rysem řehole a v proměnách doby i kultury také zárukou její trvalé ceny.³³ Ve své řeholi, napsané kolem roku 400, svatý Augustin uvádí jako její první cíl společný život ve svornosti, jednotě mysli a srdce v Bohu, podle ideálu prvotní křesťanské komunity. Z toho vyplývá potřeba

²⁹ Srov. MARROU, H. *Svatý Augustin ...*, s. 166-168.

³⁰ Srov. JIRÁSKO, L. *Církevní řády...*, s. 39.

³¹ Srov. BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů...*, s. 22.

³² Srov. *Řeholní život v českých zemích...*, s. 24.

³³ Srov. *Řehole pro komunitu...*, s. 11-12.

společného vlastnictví – jak materiálního, tak duchovního. Nejvýraznějšími rysy klášterního ideálu jsou pokora, mlčenlivost, vzájemná úcta i odpovědnost. Ustanovení o správě knihovny předpokládá, že v klášteře má své pevné místo studium a vzdělání.³⁴ Posláním řádu byla společná modlitba kanovníků v chóru, duchovní péče, charitativní činnost a vědecká práce.³⁵ Zaměřením řádu bylo také přinášet Bohu obět' chval. Hlavním úkolem pak bylo slavení liturgie, modlitba oficia a slavení eucharistie.³⁶ Řeholní kanovníci skládali, stejně jako členové jiných řádů, tři sliby vycházející z evangelijních rad: slib chudoby, čistoty a poslušnosti. Kromě toho byli vázáni na svůj klášter, proto se přidal ještě slib stálosti (*stabilis loci*).³⁷

1.2.3.1 Roudnická statuta

Přílišná obecnost textu Řehole vedla k tomu, že pro konkrétní rozvrh dne a uspořádání kláštera si jednotlivé domy kanovníků sestavovaly vlastní zvyklosti (*consuetudines*), které čerpaly z tradičních monastických zdrojů – včetně benediktinských a cisterciáckých. Mezi ně patřila i u nás rozšířená roudnická statuta.³⁸ Celkem stručná řehole sv. Augustina se spokojovala s nastíněním hlavních zásad, každá kongregace však měla vlastní statuta, která upravovala podrobnosti společného života. Ve středověku se pak všechny naše kláštery řídily statuty, která vznikla v roudnické kanonii a stala se základem každodenního života kanovníků. Podrobně se v nich předepisuje zejména způsob konání bohoslužeb a jiných povinností, stanovuje se následnost denních činností, není však určen jejich přesný čas. Z roudnické kongregace byli posíláni kanovníci do jiných klášterů koruny české, např. do nedaleké Třeboně.³⁹ Za prvních 50 let existence dosáhl treboňský klášter augustiniánských kanovníků úžasného rozkvětu. Vzdělání kapitulárové vytvořili z Třeboně, vedle roudnické kanonie, důležité středisko duchovní reformy „nové zbožnosti“. V roce 1455 osazovali treboňští kapitulárové novou augustiniánskou kanonii v Borovanech. Treboňský klášter měl před zrušením uzavřeno celkem 26 filiací, jednou z nich byla i borovanská kanonie.⁴⁰

³⁴ Srov. *Řehole pro komunitu...*, s. 97.

³⁵ Srov. BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů...*, s. 13.

³⁶ Srov. *Řeholní život v českých zemích...*, s. 26.

³⁷ Srov. VLČEK, P.; SOMMER, P.; FOLTÝN, D. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1998, s. 104.

³⁸ Srov. LAVIČKA, R. PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí od založení kláštera v Borovanech*, 2005.

³⁹ Srov. KADLEC, J. *Klášter augustiniánských kanovníků...*, s. 38-39.

⁴⁰ Srov. BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů ...*, s. 36.

1.3 Duchovní život kanonie

Kombinací řehole sv. Augustina a roudnických statut se zachovalými třeboňskými a borovanskými listinami si můžeme v následujících odstavcích vytvořit podrobnější obraz o zřízení a společenských poměrech v borovanské kanonii.

1.3.1 Organizace řádového života

Představení jednotlivých kanonií měli titul opata (abbas) nebo probošta (praepositus), někdy i generálního rektora. Dalšími nositeli funkcí v domě byli: převor, místopřevor (viceprior), provizor (má starost o hospodářské záležitosti), novicmistr (magister novitiorum), knihovník (bibliothecarius), správce kostela (kustos ecclesiae), kazatel (praedicator, concionator), správce domácí nemocnice (infirmarius, valetudinarius, praefectus infirmorum), revizoři účtů (revisores computorum), správce kuchyně (magister coquinae), varhaník (organarius).⁴¹ Náplň činnosti dalších funkcí je patrná již z jejich názvu: sakristán (sakristanus) byl zodpovědný za vybavení kostela, kantor (cantor, regenschori, praefectus musicorum), šatnář (vestiarius), sklepník – číšník (pincerna, cellarius, inspektor cellarii), zahradník (hortulanus, inspektor horti), hodinář (horologista), analista, prefekt klauzury (clausurae praefectus)...⁴² Řád měl od počátku i laické bratry – konvrše (hojně zastoupeni byli hlavně u cisterciáků), kteří neměli kněžské svěcení a jejichž posláním byla hlavně práce v hospodářství. Časem se mezi nimi objevovalo čím dál více (uměleckých) řemeslníků. Na rozdíl od kanovníků byly jejich povinnosti v chóru menší. Instrukce laických bratrů byla zrušena v 18. století.⁴³

1.3.2 Denní pořádek v klášteře

Podobně jako v jiných klášterech – zřejmě také v Borovanech – byl čas rozdělen mezi modlitbu a práci. Alespoň v hrubých rysech si můžeme představit denní pořádek takto:

Brzy ráno (alespoň v 5 hod.) se kanovníci sešli v chóru k modlitbě (matutinum a laudy), vykonali rozjímání a každý kanovník si odsloužil mši. Poté se shromáždili v kapitulní síni a po modlitbě (prima) se kanovníci radili o svých denních úkolech, duchovních věcech ... Do této doby zachovávali přísné mlčení, pak již každý vykonával své dopolední zaměstnání. Před polednem se v chóru pomodlili tercii a sextu a odebrali se k obědu do refektáře.⁴⁴ Po obědě

⁴¹ Srov. SVÁTEK, J. *Organizace řeholních institucí ...*, s. 524.

⁴² Srov. BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů...*, s. 17.

⁴³ Srov. LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí...*

⁴⁴ = *společná jídelna klášterního konventu, většinou v jižním křídle klauzury; od 17. století ve variantě zimní a letní. Cit. CHODURA, R.; KLIMEŠOVÁ, V.; KŘIŠŤAN, A. Slovník pojmů sakrálního výtvarného umění. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2001, s.45.*

byl odpočinek v dormitáři,⁴⁵ kde kanovníci mohli buď spát nebo studovat. Následovala modlitba v chóru (nona), pak se každý vrátil k práci. V pozdní odpoledne se všichni shromáždili v refektáři na korbel nápoje a bratrský hovor. Večer, po modlitbě nešpor, v refektáři povečeřeli a následoval kratší odpočinek. V závěru dne si ještě vyslechli úryvek z duchovní četby, v kostele se pomodlili kompletář a uložili se v dormitáři ke spánku.⁴⁶ Kromě denního officia se augustiniánští kanovníci modlili též hodinky mariánské. Za zesulé bratry, za zakladatele kláštera, dobrodince a rodiče řeholníků byly konány zádušní bohoslužby a zvláštní modlitby. Konvršové se místo officia a sloužení mše modlili určitý počet Otčenášů.⁴⁷

1.3.3 Mnišská cela

„*Jdi a zůstaň ve své cele, cela Tě všemu naučí.*“ Tak radili zkušení mniši již v dobách raného křesťanství svým spolubratřím, aby se nenechali rozptylovat světem, usebrali svou mysl a ponořili se v modlitbě do hlubin Boží lásky a moudrosti.⁴⁸ Augustiniánský řeholní kanovník Tomáš Kempenský vyjádřil v 15. století tuto starou zkušenost slovy: „*Zavři za sebou dveře a přivolej k sobě milého Ježíše. A zůstaň s ním ve své světničce, neboť takový klid jinde nenajdeš.*“⁴⁹ *Udržuj v pokoji nejdříve sebe a teprve potom můžeš přivádět k pokoji jiné.*“⁵⁰ Mnišská cela měla být tedy místem odpočinku, meditace, ale i soustředěné práce. Ve středověkých klášterech spali mniši ve společných dormitářích. To vyhovovalo především kontemplativním řádům, jejichž posláním byla hlavně modlitba a práce. Ke studiu sloužila společná knihovna a scriptorium. U řeholních kanovníků, jejichž členové většinou měli kněžské svěcení (na rozdíl od jiných řádů), byl vzhledem k jejich pastýřskému poslání důraz na vzdělání mnohem větší. Proto jim také bylo povoleno zřizovat jednotlivé cely, kde by kanovníci měli větší klid ke studiu. Později se samostatné pokoje zřizovaly i u jiných řádů, zhruba od 17. století to lze považovat za vcelku běžný standard. Zařízení cel mělo být prosté. Mniši neměli mít žádný soukromý majetek, což bylo v souladu s jejich slibem chudoby.⁵¹

⁴⁵ = společná ložnice mnichů, většinou v prvním patře východního křídla klausury, mající vstupy z ambitu a často i do chóru. Od baroka termín d. znamená i obecnější označení pro část konventu s celami. Cit. CHODURA, R.; KLIMEŠOVÁ, V.; KRÍŠŤAN, A. *Slovník pojmů...*, s. 13.

⁴⁶ Srov. KADLEC, J. *Kláster augustiniánských kanovníků...*, s. 42-43.

⁴⁷ Srov. tamtéž, s. 48.

⁴⁸ Srov. LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí...*

⁴⁹ Cit. KEMPENSKÝ, T. *Čtyři knihy o následování Krista...*, s. 43.

⁵⁰ Cit. Tamtéž, s. 68.

⁵¹ Srov. LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí...*

1.3.4 Řádový oděv

Každý řád má svůj charakteristický oděv, který jej odlišuje od jiných. Vzhledem k tomu, že kanonie augustiniánů kanovníků nebyly organizovány jednotně, ale seskupovaly se do kongregací, odlišuje se podle nich v jednotlivostech i jejich řádový šat. Základem řádového oděvu řeholních kanovníků byl talár neboli klerika, původně bílé barvy. Přes ně se v pase převazovalo cingulum – bílý lněný provaz.⁵² Řeholní kanovníci ovlivnili i oděv papeže (nosí bílý talár dodnes), protože mezi jejich nejvýznamnější řádové kostely patřil papežský biskupský kostel svatého Jana v Lateráně v Římě.⁵³ Augustiniáni kanovníci však museli v 18. století změnit barvu svých talárů na černou, aby se přizpůsobili světskému kléru.⁵⁴ Augustiniánští kanovníci měli právo i povinnost přes talár nosit rochetu – rochetum (bílá košile sahající po kolena s dlouhými volnými rukávy). Protože se však rocheta velmi snadno zašpinila a bylo ji nutno příliš často měnit, nosili řeholní kanovníci místo ní jen jakýsi náznak.⁵⁵ Zvláštností augustiniánských kanovníků bylo sar(r)ocium – dlouhý, úzký pruh z bílého plátna.⁵⁶ Tento pruh (páska) byl zavěšen na krku a splýval vpředu i vzadu k levému boku, kde byl svázán v uzel. Lidově se této šerpě říkalo písnička a členové řádu byli podle ní zvaní „písničkáři“.⁵⁷

Při slavnostech augustiniáni nosili almuci (almutium), což byl krátký pláštík z vlny nebo z kožešiny šedé barvy, který pokrýval ramena až k loktům a byl podšit karmazínově červenou látkou. Původně byl určen pro zimní období a měl kapuci, která se později stala jen jeho ozdobnou součástí a již se nekladla na hlavu.⁵⁸ Podobný tvar jako almuce měla mozeta, která byla z tenčího materiálu (vlny) a nosila se původně v teplejším ročním období.⁵⁹ Barvu měla červenou a při slavnostních příležitostech ji nosili členové řádu, kteří již vykonali slavné sliby.⁶⁰ Opat nosil mozetu barvy fialové.⁶¹ Jako pokrývka hlavy sloužila zprvu malá čepička – cappa, která byla později zvýšena a pozměněna na biret. Ten měl podvioletovou barvu (subviolaceum).⁶² Probošt kláštera měl povinnost dodávat řeholníkům potřebné prádlo, chórové kápě, kožíšky, taláry i boty. Augustiniánští kanovníci spali v prádle a v kalhotách,

⁵² Srov. JIRÁSKO, L. *Církevní řády* ... s. 40.

⁵³ Srov. LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí...*

⁵⁴ Srov. BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů...*, s. 13.

⁵⁵ Srov. KADLEC, J. *Kláster augustiniánských kanovníků...*, s. 40.

⁵⁶ Srov. SVÁTEK, J. *Organizace řeholních institucí...*, s. 524.

⁵⁷ Srov. BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů...*, s. 12.

⁵⁸ Srov. tamtéž, s. 13.

⁵⁹ Srov. LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí...*

⁶⁰ Srov. SVÁTEK, J. *Organizace řeholních institucí* ..., s. 524.

⁶¹ Srov. JIRÁSKO, L. *Církevní řády* ..., s. 40.

⁶² Srov. BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů...*, s. 13.

případně v suknicích, protože museli být stále připraveni na dané znamení ihned vstát, aby se co nejdříve dostavili ke společným modlitbám.⁶³ Současným řeholním oděvem augustiniánských kanovníků je bílá klerika s černým límcem. Do chóru nosí bílou kleriku, rochetu a fialovou mozetu.⁶⁴

1.3.5 Stíny života v klášteře

Pohled na život v klášteře by byl značně zkreslený, kdybychom se na něj dívali jen očima ideálu dokonalého života. I řeholníci jsou jen lidé se svými slabostmi a chybami. Pro ilustraci uvádím některé zápisy z vizitačních protokolů třeboňského kláštera z doby kolem roku 1700. Nedostatky nebyly příliš závažné, zato však chronické:

- kanovníci at' dodržují hodiny vstávání a ulehnutí a bez dovolení se nevyhýbají modlitbám v chóru
- je třeba co nejpečlivěji dodržovat klauzuru, aby do kláštera nemohl nikdo nepovolaný, zvláště ženy; ty byly přistiženy i v ambitu, jehož dveře jsou stále otevřeny
- potrhané misály a roucha je třeba odstranit
- úřadem kazatele má být pověřen pouze ten, kdo jej bude vykonávat k duchovnímu prospěchu farníků
- do noviciátu mají být přijímáni jen ti, od nichž se dá očekávat, že budou konventu i církvi ku prospěchu; kvůli jejich vzdělání bude třeba doplnit knihovnu; hlavní příčinou úpadku kázně je totiž nedostatečná péče o novice a opomíjení duchovních cvičení
- náležitě čtena nejsou ani řehole ani statuta
- oběd nemá trvat déle než hodinu a od duchovní četby při něm se má upouštět jen zcela výjimečně, a to s povolením představeného; v refektáři se má dodržovat mlčení a umírněnost
- nemocným má být věnována náležitá péče; musí dostat přiměřenou stravu i léky a zdravou místnost
- probošt má nadbytečné služebnictvo, napříště se musí spokojit se dvěma sloužícími a bude si vybírat z řemeslníků, aby mohli ve volném čase svou práci přispět u konventu⁶⁵

⁶³ Srov. KADLEC, J. *Kláster augustiniánských kanovníků...*, s. 44.

⁶⁴ Srov. *Řeholní život v českých zemích...*, s. 26.

⁶⁵ Srov. LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí...*

1.3.6 Vzdělanost, kulturní a historický přínos řádu

Již svatý Augustin ve své řeholi naznačil důležitost vzdělání mnichů. Také péče o knihy mu ležela na srdci jako jedna z předních starostí.⁶⁶ K poslání kněží řádu augustiniánů tedy přirozeně patřilo šíření vzdělanosti a působení ve školství. Kanovnícké kláštery byly v čilém duchovním styku s pražským duchovním a církevním centrem a v době Karla IV. a Václava IV. byly spolu s řadou dalších klášterů význačnými centry nové zvnitřněné zbožnosti. Díky spojení se severní Itálií se staly centry vznikajícího raného humanismu.⁶⁷ Řád tedy přispěl k šíření humanismu a k rozvoji a prohloubení vědecké práce.⁶⁸ Pro zajímavost uvádím několik významných členů řádu, jejichž přínos pro vzdělanost je všeobecně známý:

- Tomáš Kempenský (kol. 1380 - 1471) – kniha *Následování Krista* – je po Bibli nejrozšířenější knihou na světě
- Erasmus Rotterdamský (1467 - 1536) – jeden z největších humanistů doby renesance
- Konrád Waldhauser (kol. 1326 - 1369) – rakouský kazatel, reformátor
- Jan Ignác Felbiger († 1788) – spoluautor zásadní reformy základního školství
- Matouš Beran († 1461) – známý autor lékařských spisů
- Oldřich Kříž z Telče (1405 - 1504) – člen řádu řeholních kanovníků sv. Augustina v Třeboni, jeho opisy mají velký význam pro českou historii⁶⁹
- Hadrián IV. († 1159) – původem z Anglie, opat kláštera v Avignonu, kardinál (1149) a později papež
- Petr Clarifikator († po 1406) – roudnický převor, důvěrník arcibiskupa Jenštejna⁷⁰

Vědecká činnost byla pro augustiniány kanovníky natolik důležitá, že, jak již bylo uvedeno, některé jejich konventy dostaly výsadu rozdělit společný dormitář na menší cely, aby se jednotliví členové řádu mohli nerušeně věnovat studiu a pěstování umění. Nepostradatelným zařízením klášterů augustiniánských kanovníků byly knihovny.⁷¹ Řád řeholních kanovníků sv. Augustina se v 11. století zasloužil o reformu kapitul a ve 14. století hnutím „devotio moderna“ o rozšíření duchovní obrody církve. Hluboké prožívání víry se odrazilo také v architektuře. Překrásné chrámové a klášterní stavby patří k vrcholným dílům gotického a později barokního stavitelství.⁷²

⁶⁶ Srov. *Řehole pro komunitu...*, s. 58-59.

⁶⁷ Srov. MARROU, H. *Svatý Augustin ...*, s. 166-168.

⁶⁸ Srov. BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů...*, s. 57.

⁶⁹ Srov. tamtéž, s. 57.

⁷⁰ Srov. VLČEK, P.; SOMMER, P.; FOLTÝN, D. *Encyklopedie...*, s. 105.

⁷¹ Srov. KADLEC, J. *Klášter augustiniánských kanovníků...*, s. 57.

⁷² Srov. BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů...*, s. 57.

2. ZALOŽENÍ A POČÁTKY DĚJIN KLÁŠTERA V BOROVA NECH

2.1 Uvedení do tématu

Řeholní život v Čechách a jeho jednotlivé formy prošly údobími rozmachu, stagnací, ale i hlubokých krizí. Celé široké spektrum řeholního života tvrdě zasáhly velké sekularizační vlny, představující výrazné vývojové mezníky. Vedle ztráty velkého dílu řeholního majetku bylo jejich důsledkem drastické snížení počtu řeholních komunit. Zároveň se též výhledově uvolnil větší prostor pro uplatnění nových či reformovaných společenství, lépe odpovídajících změněným podmínkám.⁷³

2.2 Historie Borovan před založením kláštera

2.2.1 Geografické vymezení a nejstarší dějiny Borovan

Současné Borovany, v nichž se nacházejí budovy bývalého kláštera, leží na území jižních Čech, na rozhraní třeboňské a českobudějovické pánve, asi 8 kilometrů severně od Trhových Svinů.⁷⁴ Pro svou výhodnou polohu patřily k velmi starým slovanským sídlištím. Přítomnost slovanských předků dokládá mohylové pohřebiště (z 8. - 9.st.), jehož zbytky se nacházejí skryté v lesním porostu na blízkém Vápenickém vrchu. Můžeme předpokládat, že se síť lidských sídlišť v následujících staletích dále zahušťovala a že zcela liduprázdný nezůstal ani prostor nynějších Borovan. Kdy přesně vznikla vesnice Borovany neznáme, ale velmi pravděpodobně ve 12. století, pro které jsou typická místní jména zakončená koncovkou *-any*.⁷⁵

2.2.2 Vlastnické a právní poměry Borovan v době předhusitské

Jako vesnice se Borovany poprvé zmiňují v listině ze 16. června 1186, kterou vydal český kníže Bedřich, aby právně pojistil darování jistého pozemkového majetku pro klášter v dolnorakouském Zwettlu.⁷⁶

⁷³ Srov. VLČEK, P.; SOMMER, P.; FOLTÝN, D. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha : Libri, 1998, s. 14.

⁷⁴ Srov. KOVÁŘ, D.; KOBLASA, P. *Kraj trojí tváře*. České Budějovice : Sdružení obcí a OkÚ České Budějovice, s. 4.

⁷⁵ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany*. České Budějovice : Okresní úřad České Budějovice, 2000, s.4.

⁷⁶ Srov. *Codex diplomaticus et epistolarius regni Bohemiae I*. Pragae : typis Aloisii Wiesneri, 1907, č.311, s.283-284.

2.2.2.1 Nejstarší doložení vlastníci

Nejstaršími známými vlastníky vsi na přelomu 13. a 14. století byli příslušníci rozvětveného šlechtického rodu Vítkovců.⁷⁷ Tento rod se během třináctého století rychle vyvinul v nevlivnější rod v jižních Čechách.⁷⁸ Z pěti větví, do nichž se rod rozštěpil, patřily Borovany treboňsko – landštejnské linii, jejímž členem byl Vok z Borovan.⁷⁹ Vítkovští držitelé pravděpodobně provedli nové rozměření celé osady, jejíž usedlosti přitom obklopily rozměrnou náves, rozloženou kolem křižovatky dvou cest.⁸⁰ V první písemné zmínce pocházející z roku 1291 je zaznamenán Vok z Borovan (Voko de Borovia), který je držel podle zemského práva. Jeho čtyři děti Jaroslav, Sezema, Ojír a Lidmila si po otcově smrti rozdělily majetek a některé z nich se zřejmě usadily přímo v Borovanech.⁸¹ Byli označováni jako páni ze Svin a jejich sídlo se předpokládá na místě pozdějšího kláštera. Roku 1339 vlastnila část Borovan již zmiňovaná Lidmila.⁸² „*Lidmila, dívka Kristova, Vokova někdy ze Svin dcera, že s přivolením bratří svých Viléma z Landštejna a Jaroslava z Borovan darovala kostelu 10 tisíc rytířův v kostele Borovanském, jeden lán rolí tamže ležící.*“⁸³

Dalším Vítkovcem, který získal celé Borovany do svého vlastnictví v roce 1354 byl Vilém I. z Landštejna, bratranec již zmiňovaných čtyř dětí Voka z Borovan. Vilém I. byl jedním z nevlivnějších a nejmocnějších mužů v celé zemi.⁸⁴ Stal se podkomořím Českého království, moravským zemským hejtmanem a nakonec za Karla IV. nejvyšším purkrabím Pražského hradu. Tento středověký velmož přenechal v roce 1354 Borovany i se dvěma mlýny dceři svého bratra Smila – tedy své neteři – Keruši z Lomnice. Vilém měl celkem šest synů, z nichž tři vstoupili do duchovního stavu. Po jeho smrti v roce 1356 došlo k dělení dědictví. Vdova Keruše nebyla spokojena se svým podílem, proto vedla spor o majetek se syny Viléma I. Ojířem a Vítkem. Keruše však nevlastnila Borovany dlouho. Již v roce 1359 opět získal vesnici Vítek z Landštejna, který ovšem svůj podíl na zděděných statcích prodal jako součást panství Nové Hradky jiné větvi Vítkovců.⁸⁵ V listině datované 10. 5. 1359 potvrzuje Vítek, pán na Nových Hradech, že čtyřem bratrům z Rožmberka – Petrovi, Joštovi,

⁷⁷ Srov. KUČA, K. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezku I.* Praha : Libri, 1996, s.192.

⁷⁸ Srov. PÁNEK, J. *Poslední Rožmberkové.* Praha : Panorama, 1989, s. 21.

⁷⁹ Srov. KUČA, K. *Města a městečka...*, s.192.

⁸⁰ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 4.

⁸¹ Srov. SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky a tvrze království českého III.* 2.nezměněné vyd. Praha : Šolc a Šimáček, 1932, s. 125.

⁸² Srov. KAŠIČKA, F.; LANCINGER, L. *Borovany – stavebně historický průzkum kostela, konventu a zámku.* Praha, 1998, s.1.

⁸³ Cit. SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky...*, s. 125.

⁸⁴ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník k osmistému výročí první zprávy o obci.* Borovany : Městský národní výbor Borovany, 1986, s. 50.

⁸⁵ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 4.

Oldřichovi a Janovi prodá panství Nové Hrady i s městem a hradem a přináležejícími městečky a vesnicemi.⁸⁶

2.2.2.2 Borovany v rukou Rožmberků

Církevní minulost jižních Čech by byla nesrovnatelně chudší, kdybychom si z ní měli odmyslit nesčetné a velkomyslné projevy přízně, jimiž církev zahrnuli páni z Rožmberka. Rožmberkové sice – jako jiní feudální páni s králem v čele – zakládáním a podporováním velkých církevních ústavů sledovali často své vlastní hospodářské cíle, ale přesto je třeba uznat, že církvi prokázali znamenité služby. Ve zcela zvláštní míře to platí o druhé generaci rodu Rožmberků 14. století – o bratřích Petrovi, Joštovi, Janovi a Oldřichovi z Rožmberka. Největší a nejpozoruhodnější projevy přízně Rožmberků patřily klášterům. Rod Rožmberků nezůstal ovšem jen u hmotného zabezpečení duchovních ústavů, bděli rovněž nad růstem svého díla, či pečovali o jeho duchovní prospěch (starali se o umělecké vypravení kostelů a klášterů, vymáhali pro ně odpustky, urovnávali spory svých klášterů a patronátních kněží se sousedy...⁸⁷ Za zmínku stojí významná postava jednoho z bratrů – pana Oldřicha z Rožmberka, jehož více než třicetileté vladařství mělo pro příští generace Rožmberků epochální význam. Po bitvě u Lipan se stal jedním z nejpřednějších a nejmocnějších mužů království⁸⁸ a hlavní oporou katolické strany v Čechách.⁸⁹

Ani mocným Rožmberkům se však nevyhýbaly dluhy, proto již v roce 1363 dostal Ojř z Landštejna ves Borovany od rožmberských sourozenců jako zástavu za zapůjčenou částku 300 hřiven.⁹⁰ Jošt z Rožmberka zemřel v roce 1379 a jeho tři bratři z Rožmberka zrušili svoje dosavadní společné držení statků. Podle urbáře z roku 1379 obdržel Oldřich z Rožmberka novohradské panství, tedy i Borovany, které mezi lety 1379 - 1390 prodal nebo daroval. Kdo se stal novým vlastníkem není dosud známo. Rožmberkové tedy byli posledními z dlouhé řady Vítkovců, kteří se vystřídali v držení Borovan.⁹¹

⁸⁶ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 50-51.

⁸⁷ Srov. KADLEC, J. *Kláster augustiniánských kanovníků...*, s. 15-17.

⁸⁸ Srov. KAVKA, F. *Zlatý věk Růží: kus české historie 16. století*. 2. vyd. Praha : Mladá fronta, 1993, s. 14-17.

⁸⁹ Srov. ŠEDA, O. Matěj Kozka z Rynárce a sekularizace borovanské augustiniánské řeholní kanonie v šedesátých letech 16. století. In *Jihočeský sborník historický*. roč. 37. 1968, s. 88.

⁹⁰ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 4-5.

⁹¹ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 52.

2.2.2.3 Borovany v majetku drobné šlechty

V poslední čtvrtině 14. století přešly Borovany do vlastnictví rožmberské drobné služebné šlechty. V literatuře se vyskytuje menšinový, hypotetický, žádnými prameny nepodložený názor o možnosti středověkého šlechtického sídla na místě pozdějšího kláštera při kostele, poprvé písemně doloženém roku 1359.⁹² Od roku 1406 byla část Borovan v rukou Přibíka z Hluboké sídlícího na nedaleké hlubocké tvrzi. Druhá část patřila bratřím Bohuslavu a Vilémovi z Petrovic a Ofce, která byla zřejmě jejich sestrou. Tito majitelé osvobodili dne 4. 11. 1414 Borovany od odúmrti. Pro Borovany to bylo první privilegium, které umožňovalo poddaným svobodně odkázat majetek komukoli, protože do té doby podle práva náležel majitelům panství. Nedlouho poté se znovu změnili majitelé – provdaná paní Ofka získala jako věno podíl svých bratrů, Přibíkův díl připadl v letech 1423 - 1428 do rukou jeho bratranců Buzka a Jindřicha z Drahova. Během husitských válek se Buzek a Jindřich přidali na stranu císaře Zikmunda.⁹³

2.2.3 Borovanská lokalita v době husitské

O husitském hnutí nemůžeme hovořit jako o jednolitém proudu. Neklidné poměry v období husitských válek se však samozřejmě odrazily v celých Čechách.⁹⁴ Během husitských válek pravděpodobně Borovany neutrpěly žádnou velkou škodu, alespoň o tom nemáme žádné podstatné zprávy. Teprve Balbín se později domníval, že Žižka Borovany ušetřil⁹⁵ (zřejmě v souvislosti s blízkostí svého rodného statku). V letech 1420, 1422, 1425 a 1433 sice v Borovanech a blízké krajině došlo k tažení husitských vojsk, ale borovanský kostel zůstal ušetřen, ať již to bylo z jakýchkoliv příčin nebo pohnutek.⁹⁶ Pravděpodobnější zřejmě bylo, že Žižka byl spřízněn s mnoha drobnými šlechtici z okolí Borovan, a proto šetřil tuto krajinu.⁹⁷ V neposlední řadě možná i proto, že oltář sv. Maří Magdaleny v borovanském kostele věnovaný Lickem ze Dvorce (1389) prý opatřil Žižkův bratr Jaroslav.⁹⁸

⁹² Srov. LANCINGER, L. *Borovany – I. etapa stavebně – historického průzkumu zámku*. Praha : 1998, s.1.

⁹³ Srov. SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky...*, s. 192.

⁹⁴ Srov. MALÝ, R. *Církevní dějiny*. Olomouc : Matice cyrilometodějská, 2001. s.160.

⁹⁵ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 54.

⁹⁶ Srov. KAŠIČKA, F.; LANCINGER, L. *Borovany – stavebně historický průzkum...*, s. 2.

⁹⁷ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 54.

⁹⁸ Srov. TRAJER, J. *Historisch – statische Beschreibung der Diöcese Budweis*. 1862, s. 349.

2.3 Zásluhy zakladatele Petra z Lindy o borovanskou kanonii

2.3.1 Dějinné pozadí

Za husitských válek a v následném období většina kanonií v Čechách a na Moravě zanikla. Mnoho klášterů bylo vypleněno a řeholníci byli vyhnáni. Mimořádně těžké byly také ztráty kulturní, ničení klášterů a kostelů, a také ovšem dlouho trvající izolace Čech od křesťanského západu a jeho pokroku.⁹⁹ Řeholní život v Čechách po roce 1434 se nevyvíjel jednotně. Na jihu ovšem vesměs nadále žily staré kláštery, byť s redukováným počtem řeholníků a často i se značnými materiálními těžkostmi. Ale vývoj pokračoval dále a vznikaly tu i kláštery nové. Zřejmě první pokus (1446 - 47) o založení augustiniánské kanonie v Českém Krumlově ztroskotal. Již zanedlouho se ovšem obdobné založení podařilo v Borovanech (1455).¹⁰⁰ Jižní Čechy se stávají v druhé polovině 15. století svým rytířstvem, zemanstvem a královskými městy důležitou oporou kališnického tábora a prostřednictvím feudálního panstva též pilířem katolické strany, která se pozvolna aktivizovala a usilovala o restauraci ideových a politických pozic. Tento region se proto až do Bílé hory stává určitým centrem, který ovlivňuje v mnoha směrech nejen průběh národních, ale mnohdy i středoevropských dějin.¹⁰¹

2.3.2 Erbovní měšťan ve znamení lípy

2.3.2.1 Petr z Lindy získává Borovany

Zámožný budějovický měšťan Petr z Lindy, zakladatel a fundátor borovanské řeholní kanonie, disponující dost značným majetkem, koupil od paní Ofky Frycenšteinerové, dne 16. 10. 1433 její podíl Borovan a ves Nesměň. Také Buzek a Jindřich z Drahova a Maršovic prodali Petrovi své dědictví (zřejmě v letech 1436 - 1443). Dne 10. 10. 1437 byl vložen do zemských desek díl Borovan vykoupený od Ofky a Petr tím získal nejen budějovické měšťanské právo, a tím i oprávnění dát zanést majetek do zemských desek, ale též byl jmenován již jako „Petrus de Lindu et de Budweis“. O tři roky později bylo v dopise hejtmana tábořského, Svojsze ze Zahrádky, přizpůsobeno češtině Petrovo jméno a je poprvé psáno Petr z Lindy.¹⁰² Borovanské dějiny tak získávají velmi významnou osobnost kupce Petra,¹⁰³ volícího si za centrum své malé državy tvrz Hlubokou, kde se usadil se svou ženou Annou a synem Martinem.¹⁰⁴

⁹⁹ Srov. KADLEC, J. *Církevní dějiny III.* 3. přeprac. vyd. Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1983, s. 145.

¹⁰⁰ Srov. VLČEK, P.; SOMMER, P.; FOLTÝN, D. *Encyklopedie...*, s. 19-20.

¹⁰¹ Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 88.

¹⁰² Srov. PEXA, H. *Peter von der Linden, Historisches Jahrbuch der Stadt Linz*, 1979, s. 5-8.

¹⁰³ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 6.

¹⁰⁴ Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 89.

2.3.2.2 Osobnost Petra z Lindy a jeho působení v Čechách

Původ tohoto šlechtice není jasný. Starší historiografie hájí teorii nizozemského nebo belgického původu rytíře Petra z Lindy, August Sedláček se domnívá, že tento zakladatel borovanské kanonie pocházel z Lindy na krumlovském panství a že byl rožmberským úředníkem. Historické prameny však připomínají Petra z Lindy pouze jako zámožného měšťana v hornorakouském Linci a později roku 1431 i v Českých Budějovicích.¹⁰⁵ Podle těchto historických pramenů byl Petr z Lindy synem měšťana Merta z Lindy usazeného v hornorakouském městě Linec. V roce 1425 přišel do Českých Budějovic, aby spolu se svým otcem převzal předluženou pozůstalost po zemřelém bratru Hansi Sparnkesovi, který vlastnil dvůr u Dlouhého mostu a dům na budějovickém náměstí. Petr z Lindy byl podnikavý kupec a zdatný obchodník, který do roku 1430 splatil nejen bratrovy dluhy, ale půjčil Sigmundu Prundlínovi 60 kop grošů, za což měl jeho dům na budějovickém náměstí nejprve v zástavě, a pak jej ke konci téhož roku za 125 kop grošů nakonec koupil. Roku 1437, kdy se Petr stává budějovickým měšťanem, vyhrál také soudní při s neteří Margaretou o dědictví po svém bratrovi.¹⁰⁶

V roce 1439 prodal Petr z Lindy dvůr u Dlouhého mostu a roku 1441 také jeden ze svých domů na budějovickém náměstí. Od roku 1440 držel Petr z Lindy v zástavě část vsi Doubravy. I přes drobné škody, které mu způsobili potulující se táborští, se mu vedlo po finanční stránce velice dobře. V této době se pravděpodobně přestěhoval z Budějovic na svou tvrz (dnes zde stojí čp. 36) v Hluboké u Borovan, kde se svou ženou Annou vychovával syna Merta.¹⁰⁷ Protože Petr byl kupec, uměl neustále rozmnožovat a zlepšovat svůj majetek. V neklidné době husitských válek a ani po jejich skončení nebylo prozíravé mít u sebe příliš mnoho peněz na hotovosti, a tak ve 30. a 40. letech 15. století Petr bezpečně investoval do pozemků a dalších nemovitostí stovky kop pražských grošů. Kromě obchodu si ovšem velmi dobře počínal i v hospodářství, nejrůznějšími úpravami zhodnotil svůj nový statek a dokonce nechal zřídit rybník nesoucí dosud jeho jméno – Linda.¹⁰⁸ Stejně jako řada dalších, i Petr z Lindy se snažil proniknout mezi nejnižší urozenou vrstvu šlechticů, které tito zbohatlí měšťané často zastíňovali velikostí svého majetku. Nešlo však jen o společenskou prestiž, neboť povýšením na erbovního pána získal nositel privilegium zápisu svého vlastnictví do desek zemských. Společenský vzestup znamenal právo užívat pečeť, přídomek a erb, který se

¹⁰⁵ Srov. PEXA, H. *Peter von der Linden...*, s. 16-17.

¹⁰⁶ Srov. tamtéž, s.2-4.

¹⁰⁷ Srov. PEXA, H. *Peter von der Linden...*, s. 8.

¹⁰⁸ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 6.

stal nejokázalejším symbolem povýšeného erbovního měšťana. Nejlépe zachovanou podobu Petrova „erbu“ nalézáme na pečetí, kterou přivěsil jako svědek k listině z 21. července 1455. Tato pečeť nenechává nikoho na pochybách, že jejím majitelem je skutečně šlechtic. V této listině je Petr již jmenován nejnižším šlechtickým stupněm a to „slovutný panoše“.¹⁰⁹ Erb Petra z Lindy s lipovými lístky byl v reprezentativní formě rovněž vytesán na zachovaném svorníku z větší části strženého gotického presbytáře borovanského kostela. Další dva znaky s párem lipových listů se ve velmi prosté formě nalézají na svorníku klenby v jižním a východním rameni borovanského ambitu, kde byl však na sousedním svorníku vytesán zároveň reliéf pětilisté růže. Erb s lipovými listy se záhy stal znakem nově založeného kláštera a užívali jej na svých pečetích ještě opati v době baroka. Pro období středověku tak nelze s jistotou tvrdit, zda dochovaný znak poukazuje na žijícího Petra z Lindy nebo již zastupuje instituci kláštera s poukazem na osobu zesnulého zakladatele.¹¹⁰

2.3.3 Vlastní historie kláštera

2.3.3.1 Pravidelné motivy založení

Až do této doby jsme sledovali příběh úspěšného muže, kterému byl osud ve všem nakloněn. Zásadní zlom v životě Petra z Lindy znamenal 22. červen 1452, kdy mu předčasně zemřel jediný syn a dědic Mert. Asi právem se můžeme domnívat, že prvotní pohnutkou k založení kláštera byla bolest a vzestup religiozity.¹¹¹ Když jeho jediný syn zemřel a s ním zanikla i naděje na zachování rodu, začala v Petrovi klíčit myšlenka věnovat svůj majetek na zřízení nového řeholního ústavu.¹¹² Svého jediného syna nechal pochovat před oltářem, to znamená, že měl k Borovanům silné citové pouto a vysvětluje, proč nechal zřídit klášter právě zde. Snad toto rozhodnutí bylo pod vlivem těžké životní zkoušky, kterou prožil, či pod vlivem kázání a náboženského působení fanatického mnicha Jana Kapistrána při jeho jihočeské misi, nebo vlivem jiných katolických církevních osobností z okolí rožmberského dvora. Ať už tomu bylo jakkoli, smrt jediného dědice byla dostatečným důvodem, který zaměřil smysl zbožného Petra z Lindy z pozemských věcí na nadpozemské.¹¹³ Navíc si Petr uvědomoval, že by jeho statek připadl odúmrtí královské komoře.¹¹⁴

¹⁰⁹ Srov. PEXA, H. *Peter von der Linden...*, s. 13

¹¹⁰ Srov. LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí...*

¹¹¹ Srov. KAŠIČKA, F.; LANCINGER, L. *Borovany – stavebně historický průzkum...*, s. 6.

¹¹² Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 89.

¹¹³ Srov. PEXA, H. *Peter von der Linden...*, s. 10-11.

¹¹⁴ Srov. KAŠIČKA, F.; LANCINGER, L. *Borovany – stavebně historický průzkum...*, s. 6.

Začal pomýšlet na založení kláštera. Rozhodl se pro řád augustiniánů a protože v té době v Borovanech už farní kostel stál, padla volba postavit klášter právě na tomto místě.¹¹⁵ V jiné literatuře, týkající se založení kláštera, se dozvídáme, že se možná nejedná o náhodu při výběru místa prvního kláštera založeného v Čechách po husitských válkách. Výběr padl na Borovany, protože leží nedaleko Žižkova rodiště – Trocnova. Zdejší augustiniáni se prý horlivě snažili vymazat z paměti lidí rodné místo tohoto vojevůdce.¹¹⁶ Volba místa v těsné blízkosti Žižkova rodiště měla zřejmě plnit úlohu ideologické protiváhy husitské tradice.¹¹⁷ Já osobně se domnívám, že již 100 let vzkvétající třeboňská kanonie byla významným motivem k založení nového kláštera, proto se přikláním k názoru, že výběr řádu ukazuje na vliv rožmberského rodového kláštera v Třeboni.

2.3.3.2 Založení kláštera – významné listiny

• *Listina krále Ladislava Pohrobka*¹¹⁸

Prvním předpokladem pro založení kláštera bylo, aby se zřízením kláštera a jeho obdarováním statky Petra z Lindy souhlasil král, a také aby se vzdal své odúmrti. Možná s pomocí pánů z Rožmberka je této Petrově žádosti vyhověno.¹¹⁹ Listinou z 10. srpna 1455 král povoluje,¹²⁰ „aby „*fidelis noster dilectus Petrus de Linden*“ přeměnil farní kostel v Borovanech na klášter augustiniánů - kanovníků a vybavil jej těmito statky: vsí Nesmění, dvorem a vsí Hlubokou, lesem Kuchyňkou, lesem Heyku (Hájek) až k cestě do Jílovic, rybníky Borowanicz a Neustift, novým rybníkem v lesích, rybníkem Rohozné, rybníkem pod dvorem v Hluboké, rybníkem ve vsi Hluboké, rybníkem nad vsí a dvorem v Hluboké, Lutovým mlýnem mezi lidem zvaným Chotomil i s řekou tomu příslušející. Následující statky má klášter dostat až po zakladatelově smrti, pokud tento o nich jinak nerozhodne: les ležící mezi cestou do Jílovic a rybníkem Lindou, který patří ke dvoru v Hluboké, rybník Lindu, louku Stokwiesen, louku nad rybníkem Borowanicz, celou ves Borovany, tři mlýny, z toho první u mostu přes řeku Stropnici a dva bezprostředně pod ním po proudu řeky, rybník, který zbuduje mezi

¹¹⁵ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 6.

¹¹⁶ Srov. DAVID, P.; SOUKUP, V. *777 kostelů, klášterů, kaplí České republiky*. Praha : S&D, 2002, s. 16.

¹¹⁷ Srov. PÁNEK, J. *Poslední Rožmberkové...*, s.105.

¹¹⁸ Tato listina je jednou z mála dochovaných borovanských archiválií, mezi něž patří např.: pět městských privilegií, nejstarší arcipřysta Tomáše Bavora z 20. IV. 1556, další jsou listiny Ferdinanda III. z 15. VII. 1629 na odúmrtí, téhož z 2. I. 1636 na výroční trhy, konfirmační privilegium Karla VI. z 7. IV. 1728 a znovu Františka II. z 19. VII. 1803. Kromě listin se zachovalo také několik knih, z nichž nejstarší jsou registra purkmistrů z roku 1657 a účetní kniha z roku 1725. Srov. VOLF, M. *Popis městských archivů v Čechách*. Praha : Zemský národní výbor v Praze, 1947, s. 25.

¹¹⁹ Srov. PEXA, H. *Peter von der Linden...*, s. 17.

¹²⁰ Srov. TRAJER, J. *Historisch – statische Beschreibung...*, s. 349.

*rybníky Borowaniczem a Lindou.*¹²¹ Při této příležitosti také panovník dovolil borovanské kanonii zvětšovat majetek ročně o 50 kop grošů platu. 27. září téhož roku král nařídil pražským úředníkům, aby Petrovo rozhodnutí založit klášter zapsali do zemských desek.¹²²

- **Listiny Václava Hněvsína z Krumlova**

Po potvrzení obdrženém od krále mohl Petr z Lindy již požádat o církevní svolení zřídit klášter. Václav Hněvsín z Krumlova, administrátor konzistoře pod jednou, známý odpůrce i oponent Rokycanův a zastávce útočné rekatolizační politiky,¹²³ dává listinou z 16. října 1455 souhlas, aby „nobilis et discretus Petrus Lind“ zřídil ke cti Panny a Matky Boží Marie klášter a osadil jej augustiniánskými kanovníky, k čemuž má již královské svolení. Petr z Lindy tedy smí dát položit základní kámen kterýmkoli libovolným biskupem, který uznává papežskou autoritu a ten také vysvětlí oltáře. Do příštího léta by měla být zřízena dřevěná stavba na místě, které biskup označí položením základního kamene. Listina Václava z Krumlova, vystavěná zřejmě ve spěchu, neobsahovala bohužel základní údaje jako místo a datum vydání a dokonce ani jméno místa, kde by měl být klášter postaven. Vyžadovala tedy velmi naléhavě doplnění, kterého se jí dostává v další listině z 15. června 1456, jejíž autorem je opět Václav Hněvsín z Krumlova. Doplnuje předchozí listinu v tom, že klášter bude zřízen u farního kostela v Borovanech, ovšem bez jakéhokoliv omezení farních nebo arcibiskupských práv.¹²⁴

- **Listina papežského legáta Jeronýma**

Papežský legát a nuncius Jeroným z Kréty listinou z 10. ledna 1460 uděluje vyžádané potvrzení adresované Václavovi, děkanovi pražského kostela. Jeroným v něm prohlašuje, že „nobilis vir Petrus de Linden“ společně se svou manželkou založil pro augustiniány – kanovníky klášter v Borovanech.¹²⁵ Také zde upřesňuje fundaci Petra z Lindy: „...který hodlá zbudovat jako kolegiální kostel se zvonící, zvonem, hřbitovem, klauzurou, domy, zahradami... a darovat bratrům řádů sv. Augustina... jej začal stavět a dělat a každodenně v tom pokračuje, nemálo nákladným dílem v tomtěž klášteře, jehož značná část již existuje, tentýž kostel dostatečně nadal k výživě a vychování jednoho probošta se šesti bratry.“¹²⁶ Dále pak, že chce tuto nadaci rozmnožit, aby se počet řeholníků stále zvyšoval, že

¹²¹ Cit. PEXA, H. *Peter von der Linden...*, s.17-18.

¹²² Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 89.

¹²³ Srov. tamtéž, s. 89.

¹²⁴ Srov. PEXA, H. *Peter von der Linden...*, s. 19.

¹²⁵ Srov. tamtéž, s. 22.

¹²⁶ Cit. KAŠIČKA, F.; LANCINGER, L. *Borovany – stavebně historický průzkum...*, s. 5.

stavba kláštera je téměř hotova. Klášteru mají být připsány statky dosavadního farského kostela, a také statky věnované Petrem z Lindy.¹²⁷ Fundátor Petr zakládací listinou přiřkl novému augustiniánskému řeholnímu ústavu vesnici Borovany, dvůr a ves Hlubokou, ves Nesměň, lesy Kuchyňku a Hájek, rybník Borovanec, Neustiff nebo Vejkotna, Nový, Rohozný, Přední, Příkop, Kopta a Linda, několik pastvin, luk a mlýnů s příslušnými vodami.¹²⁸ Po smrti nebo rezignaci dosavadního faráře se o duchovní správu fary budou starat kanovníci. Tím se také dosavadní farní kostel povyšuje na kolegiální. Do kláštera mají přijít kanovníci z Třeboně. Probošt smí být svobodně volen konventem a v souladu se zvyklostmi v Třeboni musí být i provádění řádových pravidel. V závěru listiny uděluje legát Jeroným o všech mariánských svátcích čtyřicetidenní odpustky všem návštěvníkům borovanského kláštera.¹²⁹

- ***Dvě buly papeže Pia II.***

Obě tyto buly z 9. září 1458 zřejmě patří k vůbec prvním listinám papeže Pia II. korunovaného 3. září 1458.¹³⁰ V první nařídil děkanovi pražské kapituly, aby ověřil skutečnosti uvedené v žádosti Petra z Lindy. Listinou ze 6. června 1461 prohlašuje Mikuláš z Krumlova, děkan pražského kostela, že zplnomocnění bulou papeže Pia II., že¹³¹: „*Petrus de Linda založil se svolením zesnulého administrátora pražské diecéze Václava z Krumlova v Borovanech klášter augustiniánů – kanovníků pro probošta a šest kanovníků a už do značné míry vybudoval. Věnování dostačuje a počet kanovníků má být podle možnosti později ještě zvýšen. Apoštolským zplnomocněním potvrzuje děkan nadaci a konvent, věnované statky se prohlašují za statky duchovní a farníci jsou podřízeni duchovnímu vedení probošta resp. osoby jím určené. Konvent dostává právo svobodné volby probošta, kterého musí potvrdit pražský arcibiskup. V plnění řádových pravidel má konvent postupovat jako klášter v Třeboni. Potvrzení je ověřeno notářem Burianem Benediti v přítomnosti Jana z Krumlova, administrátora pražské diecéze, Jana z Kaplice, děkana vltavského děkanátu a Michala z Plzně.*“¹³² V druhé listině vyslovil papež Pius II. souhlas se založením kanonie a přiznal odpustky všem návštěvníkům kostela, kteří: „...*buď přiloží ruku k jeho stavbě nebo dokončení, opravě a udržení*“ nebo přispějí „*aby se započaté dílo řádně dovedlo k výsledku a sám klášter se ve svých budovách a stavbách dokončil...*“¹³³

¹²⁷ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 57-58.

¹²⁸ Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 90.

¹²⁹ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 58.

¹³⁰ Srov. tamtéž, s. 57.

¹³¹ Srov. PEXA, H. *Peter von der Linden...*, s. 21.

¹³² Cit. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 58-59.

¹³³ Srov. KAŠIČKA, F.; LANCINGER, L. *Borovany – stavebně historický průzkum...*, s. 4.

- **Listiny krále Jiřího z Poděbrad**

Listinami z 13. a 30. května 1461 confirmoval král Jiří z Poděbrad na prosbu Petra z Lindy obě listiny krále Ladislava na fundaci¹³⁴, kterou Petr „farní kostel v Borovanech vyzdvihl v klášter svatě Marie řeholních kanovníků“¹³⁵ (*lat. ecclesiam parochialem in Borovan i monasterium Sanctae Mariae canonicorum regularium*)¹³⁶

- **Listina kapitulního děkana Mikuláše z Krumlova**

6. června 1461 vydal kapitulní děkan Mikuláš z Krumlova na Petrovu žádost listinu, kde rekapituloval všechna ustanovení papežské buly a listiny legáta Jeronýma s tím, že pokračuje: „*dílo velmi nákladné, jehož část je již dokončena.*“¹³⁷

2.3.3.3 Stavba kláštera

Po obdržení královského a církevního souhlasu započal Petr z Lindy se stavbou nového kostela.¹³⁸ V době založení ústavu řeholních kanovníků svatého Augustina byly Borovany již větší vesnice, která ležela na mírném návrší při Stropnickém potoce.¹³⁹ Jako základ kláštera posloužil existující farní kostel (poprvé vzpomínaný roku 1339) obklopený hřbitovem na dolním konci protáhlé návsi. O podobě starého kostela víme jen tolik, že stál na místě nynějšího.¹⁴⁰ Dominantu Borovan, původní farní kostel z konce 13. nebo z počátku 14. století, Petr z Lindy přestavěl a vybudoval do roku 1466 na místě původního vesnického kostelíku chrám Navštívení Panny Marie, který se tak stal základem nevelkého, přesto stylově originálního pozdně gotického komplexu budov nové řeholní kanonie. Kostel borovanské kanonie se po stránce architektonické vymyká domácímu stylu pozdní gotiky a svou slohovou tvářností náleží jednoznačně do sféry vlivu bavorské architektury. Proto je v tomto smyslu chápán v jihočeském regionu jako ojedinělá stavba své doby.¹⁴¹ Bohužel nám nejsou známa jména stavitele či snad více stavitelů, pod jejichž vedením tento hodnotný pozdně gotický celek vznikl. Není známo ani jméno biskupa, který položil základní kámen. Víme však, že Petr z Lindy klášteru získal nemalý pozemkový majetek.¹⁴² Klášter byl založen již před 550

¹³⁴ Srov. SCHALLER, J. *Topographie des Königreichs Böhmen XIII.* 1789, s. 121.

¹³⁵ Srov. KAŠIČKA, F.; LANCINGER, L. *Borovany – stavebně historický průzkum...*, s. 5.

¹³⁶ Srov. SÚA, sig. IA 3KO, L II, č. 237.

¹³⁷ Srov. PEXA, H. *Peter von der Linden...*, s. 24.

¹³⁸ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 6.

¹³⁹ Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 90.

¹⁴⁰ Srov. VLČEK, P.; SOMMER, P.; FOLTÝN, D. *Encyklopedie...*, s. 181.

¹⁴¹ Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 90.

¹⁴² Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 8.

lety, ale dodnes není jisté, jaká měla být jeho původní podoba a jaká část byla dokončena ještě za života zakladatele do počátku 70. let 15. století. Nepravidelnosti ve stavbě a zaklenutí ambitu nasvědčují, že se klášter neustále potýkal s nedostatkem peněz, a tak docházelo k přestávkám a změnám plánu. Ještě roku 1498 nebyl ambit zcela dokončen a uvažovalo se také o zřízení dormitáře nad ním. Prvotní klášter byl zbudován blízko původního kostela jako dřevěné provizorium tak, aby zde mohl již kolem roku 1460 žít podle řádových pravidel probošt a šest kanovníků. Vysvěcení kostela v říjnu 1464 nemuselo znamenat dokončení nynějšího chrámu, ale pouze nezbytné liturgické nebo stavební úpravy.¹⁴³ Za Lindova života (asi do roku 1470) byla kromě kostela nejspíš dokončena sakristie nejméně s východním křídlem.¹⁴⁴ Téhož roku byl pravděpodobně již z větší části dokončen nynější sálový kostel, původně s mělkým polygonálním presbytářem, v jehož klenbě byl usazen zachovaný svorník s erbem zdobeným párem lipových listů.¹⁴⁵

Stavba dále pokračovala budováním ambitu na severní straně kostela. Umístění věže tak, že brání volnému průchodu celou křížovou chodbou, svědčí buď o větším stáří zvonice nebo o změnách během stavby.¹⁴⁶ V další etapě bylo vyzdvíženo severní a východní křídlo ambitu, odkud se vstupovalo do polygonální kapitulní síně – kaple, zachycené ještě na barokních vedutách kláštera. Klenební konzoly a klenební schéma jsou téměř totožné se stejnými stavebními konstrukcemi v trojlodí kostela Nanebevzetí Panny Marie v nedalekých Trhových Svinech (8 km jižně od Borovan), které bylo budováno mezi lety 1485 - 1495. Tyto vazby dokládají, že uvedenou část ambitu stavěla na přelomu 80. a 90. let 15. století stejná kamenická huť. Shodné kamenické značky na obou stavbách potvrzují, že zde pracovali dokonce stejní kameníci. Jako poslední bylo zřejmě budováno západní křídlo, kde byla užita obkročná klenba a okna do dvora mají ušlechtilý trojlístý tvar s oslím obloučkem ve vrcholu. Roku 1498 byl učiněn odkaz na dokončení ambitu a zřízení dormitáře nad ním. Je tedy zřejmé, že se na konventní budově pracovalo ještě počátkem 16. století. Práce však s největší pravděpodobností skončily nejpozději ve 20. letech 16. století, neboť při volbě nového probošta roku 1525 se dozvídáme, že klášter byl ve špatné hospodářské situaci.¹⁴⁷ Aby zajistil kanonii prosperitu, dohodl se Petr z Lindy s Janem z Rožmberka, že převezme po jeho smrti ochranu a patronát nad borovanským klášterem. Jan z Rožmberka se k tomuto zavázal listinou z 3. února 1466, v níž připověděl za sebe i dědice svého erbu, že bude tuto řeholní

¹⁴³ Srov. LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí...*

¹⁴⁴ Srov. KAŠIČKA, F.; LANCINGER, L. *Borovany – stavebně historický průzkum...*, s. 7.

¹⁴⁵ Srov. LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí...*

¹⁴⁶ Srov. KAŠIČKA, F.; LANCINGER, L. *Borovany – stavebně historický průzkum...*, s. 7.

¹⁴⁷ Srov. LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí...*

kanonii ochraňovat, čelit jakýmkoli snahám o násilné ochuzování a naopak pečovat o jeho dobrou prosperitu, rozmnožování a rozšiřování majetku a přičiňovat se o jeho „dlouholeté setrvávání“. Petrova donace klášteru byla vázána podmínkou, že fundátor bude užívat majetku po čas svého života a když by zemřel dříve než jeho manželka Anna, měl jí probošt ústavu vyplácet roční důchod 12 kop grošů ve dvou termínech (na sv. Jiří a sv. Havla) až do smrti.¹⁴⁸

3. POČÁTEČNÍ OBDOBÍ KLÁŠTERNÍHO ŽIVOTA, PRVNÍ KULTURNÍ A HOSPODÁŘSKÝ ROZKVĚT

3.1 Významnější členové a představení kanonie

3.1.1 Zikmund – první probošt v Borovanech

Do Borovan přišlo před 15. březnem 1461 šest bratrů augustiniánů tvořících společně se svým představeným, proboštem Zikmundem, první osazenstvo tohoto kláštera. Přicházejí z nedaleké Třeboně, kde augustiniánský řád působil pod patronátem Rožmberků již bezmála sto let.¹⁴⁹ Ve své bule z 9. 9. 1458 papež Pius II. (viz výše) výslovně nařídil, aby noví obyvatelé kláštera v způsobu svého života ve všem následovali příklad bratří třeboňských.¹⁵⁰ „*Volumus etiam, quod prepositus et fratres dicti monasterii in Borowan in omni mode vivendi et observanci regulari, que nunc viget in monasterio Trzebon alias Witignaw, se debent fratribus predicti monasterii in Trzebon omnimode conformare.*“¹⁵¹ Na základě souhlasu papežské kurie povolal tedy zakladatel ústavu do Borovan augustiniánské řeholní kanovníky z blízké rožmberské kanonie v Třeboni, která se tak stala pro nový řeholní dům mateřským ústavem s právem vizitace.¹⁵² Ale i pro třeboňskou kanonii to byla jistě duchovní posila, jestliže v její blízkosti (Borovany jsou od Třeboně vzdáleny jen 13 km) žili řádoví spolubratři.¹⁵³ Osazenstvo ústavu tvořilo podle původního nadání šest řeholních kanovníků sv. Augustina v čele s proboštem. V záležitostech duchovní správy byl borovanský probošt podřízen i bechyňskému arcidiakonovi, protože byl vedle své řeholní funkce později i správcem borovanské a jílovické filiální fary. Vzájemný poměr mezi dosavadním borovanským farářem a představeným nového řeholního ústavu upravila listina papežského legáta Jeronýma z 10. ledna 1460 (viz výše) tak, že borovanský duchovní mohl při kostele zůstat až do své smrti a mělo mu být přirozeně zachováno právo na příslušné farní důchody,

¹⁴⁸ Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 90.

¹⁴⁹ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 8-13.

¹⁵⁰ Srov. KADLEC, J. *Klášter augustiniánských kanovníků v Třeboni*. Praha : Karolinum, 2004, s. 109.

¹⁵¹ Cit. SÚA, *AZK č. 84 (ŘA Borovany – 5) a Guberniální listiny č. 325*.

¹⁵² Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 91.

¹⁵³ Srov. KADLEC, J. *Klášter augustiniánských kanovníků...*, s. 109.

za předpokladu, že by se s ním kanonie k jeho spokojenosti nevyrovnala.¹⁵⁴ 15. března 1461 probošt Zikmund před administrátory a Petrem z Lindy potvrdil, že bude každoročně sloužit 10 zádušních mší a jednu zpívanou a při všech bude přítomno 10 kněží.¹⁵⁵ První probošt Zikmund nebyl v úřadě dlouho. Jelikož jeho nástupce, probošt Valentin, je už listinně doložen 26. května 1464 a jako úmrtní den probošta Zikmunda udává nekrologium vyšebrodského kláštera den 28. ledna, je zřejmé, že Zikmund zemřel nejdříve 28. ledna 1462 a nejpozději 28. ledna 1464.¹⁵⁶

3.1.2 Jan Šťávka z Hodenic

Jedním z prvních noviců, který byl přijat k borovanským řeholníkům krátce po jejich příchodu z Třeboně, byl Jan Šťávka z Hodenic, augustinián, který vynikl jako jediný člen této malé kanonie nad průměr ústavu i své doby.¹⁵⁷ V jedné pozdější listině z 12. května 1460 se Jan Šťávka označuje jako první borovanský mnich vysvěcený na kněze a jako druhý skládající ještě za života zakladatele Petra z Lindy v borovanském kostele profesní slib.¹⁵⁸ Později odešel z jižních Čech do Itálie, kde se stal převorem ústavu augustiniánských kanovníků v Pavii, jehož konvent u sv. Petra byl dříve východiskem celé řehole, reformované v roce 1339 papežem Benediktem XII. V roce 1464 věnoval borovanskému ústavu po smrti svého otce a matky Anny roční důchod ze vsi Hodenic ve výši 8 kop grošů pražských s podmínkou, že budou za jeho rodiče a předky slouženy čtyři zádušní mše. Darování a závazek záduší bylo potvrzeno 28. května 1464 administrátorem Hiláriem Litoměřickým a zapsáno do akt ordinariátu. Jan Šťávka se později vrátil do Čech a stal se proboštem u Všech svatých v Olomouci.¹⁵⁹

3.1.3 Valentin - druhý probošt v Borovanech

Od roku 1461 byl sice borovanský klášter spravován augustiniánskými kanovníky, ale klášterní kostel byl dostavěn teprve roku 1464. Druhý borovanský probošt Valentin získává listinou z 26. května 1464 povolení administrátora pražského arcibiskupství Hilaria Litoměřického k vysvěcení borovanského kostela libovolným k Římu se hlásícím biskupem. K vysvěcení kostela dochází 14. října 1464, protože posvěcení borovanského

¹⁵⁴ Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 91.

¹⁵⁵ Srov. LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí...*

¹⁵⁶ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 59.

¹⁵⁷ Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 92.

¹⁵⁸ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 59.

¹⁵⁹ Srov. PEXA, H. *Peter von der Linden...*, s. 26.

kostela bývalo slaveno v neděli před svátkem sv. Havla. Za nového probošta borovanského kláštera Valentina můžeme považovat zřejmě borovanského faráře Valentina, o kterém máme zmínky již v roce 1455. Listinou ze dne 21. července 1455 dostává totiž borovanský farář Valentin 10 kop grošů z pozůstalosti již před delší dobou zemřelého Wolfarta ze Žumberka na zřízení chybějícího farního dvora v Borovanech. Wolfart, který zemřel někdy mezi léty 1427 - 1439, učinil legát ve své závěti několika farářům, mezi nimi i borovanskému.¹⁶⁰ 29. června 1465 osvobodil Petr z Lindy své poddané na Hluboké od odúmrtí a probošt Valentin s klášterním konventem dali k tomuto privilegiu souhlas.¹⁶¹

3.2 Smrt zakladatele Petra z Lindy

Bohužel neznáme den smrti Petra z Lindy a jeho manželky Anny, v případě Petra dokonce ani rok. S jistotou ovšem víme, že dne 18. září 1473 je Petr z Lindy již mrtev. Listinou vystavenou tohoto dne získávají borovanští povolení ke stavbě vodovodu přes pozemky vsi Radostice od Řehoře a Mikuláše z Komářic. V této listině je jmenován Petr z Lindy jako zakladatel borovanského kláštera. U jeho jména již stojí „dobré paměti“ – což byl obvyklý výraz pro zemřelého. Můžeme se tedy domnívat, že Petr z Lindy zemřel mezi 9. říjnem 1470, kdy o něm máme poslední zmínku a 18. zářím 1473.¹⁶² Ze zápisu z konce 17. století se dozvídáme, že zdrcený otec Petr z Lindy dal pohřbít syna Merta na dolním konci borovanského hlavního oltáře a nechal vytesat náhrobek se jménem svým a svého syna, který nesl německý nápis: „*Zde je hrob Petra z Lindy (datum smrti zůstalo vynecháno) a Merta, jeho syna, který zemřel na den sv. Acháce, tomu buď Bůh milostiv, léta (Páně) 1452.*“ Absence letopočtu naznačuje, že otec nebyl uložen do stejného hrobu, ale jako zakladatel kláštera byl jistě pohřben na nejčestnějším místě, tedy v podlaze kněžiště.¹⁶³ Při rozšiřování presbytáře roku 1748 vydala pražská konzistoř nařízení: „...jsou-li v presbytáři nějaké památky, aby byly nepoškozené zachovány, nebo vykopou-li se nějaké kosti mrtvých.....necht se uloží do kostnice nebo po dokončení díla na svá místa.“ I bez nápisu nás blízká podobnost erbů na deskách se zachovanou pečeti z roku 1455 opravňuje k domněnce, že se jedná o náhrobní kameny Petra z Lindy a jeho syna Merta.¹⁶⁴

¹⁶⁰ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 54-59.

¹⁶¹ Srov. PEXA, H. *Peter von der Linden...*, s. 26.

¹⁶² Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 60.

¹⁶³ Srov. PEXA, H. *Peter von der Linden...*, s. 10.

¹⁶⁴ Srov. LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí...*

Nedlouho po Petrovi umírá jeho manželka Anna (1477). Jejich náhrobky se nedochovaly, pravděpodobně v důsledku plundrování kostela za třicetileté války.¹⁶⁵ Smrtí Anny přešel veškerý majetek na augustiniánský klášter, který tehdy existoval již více jak dvě desetiletí. Král Ladislav II. listinou z 19. prosince 1477 věnuje borovanskému klášteru ves Nesměň. Bylo na ní totiž pojištěno věno vdovy po Petrovi z Lindy v hodnotě 120 kop s ročním platem 12 kop a její smrtí toto věno spadá na krále. Den poté se konalo veřejné vyhlášení od odúmrti a královo darování v Táboře a Lišově. Protože proti tomu nebyly vzneseny žádné námitky, byl konvent kláštera v Borovanech v čele s proboštem uveden úředníkem zemských desek dne 24. dubna 1478 do vlastnictví Nesmeně.¹⁶⁶ Vědomí tradice a vzpomínka na zakladatele, jehož ideální portrét v životní velikosti byl pro klášter namalován v 17. století, dovolují předpokládat, že augustiniáni vždy dbali o hrob Petra z Lindy a i při výstavbě nového presbytáře, krypty a úpravy podlahy jej nepochybně zachovali.¹⁶⁷

3.3 Vývoj kanonie do nástupu Viléma z Rožmberka

3.3.1 Architektura rožmberské stavební huti

Poté, co zemřel zakladatel kláštera Petr z Lindy, převzali podle dohody patronát nad borovanským klášterem Rožmberkové, a tak nás neudiví, že zachované pozdně gotické interiéry poukazují na skutečnost, že zde pracovala rožmberská stavební huť, která byla ovlivněna podunajskou tvorbou.¹⁶⁸ Velmi nápadnou podobnost shledáváme především mezi tvaroslovím západního a severního křídla křížové chodby a trojlodím kostela Nanebevzetí Panny Marie v Trhových Svinech (budováno kolem roku 1485 - 1495), což dokazují nejen stejné síťové klenby a konzoly, ale kamenické značky dokonce potvrzují, že zde pracovala stejná skupina kameníků. Sledujeme-li tvar konzol, pak další příbuznost nalzáme také u čtyřlodí kostela sv. Jana Křtitele v Žumberku (zaklenuto 1500 - 1510) a zaniklého dvoulodí kostela svatého Václava ve Velešíně (svěcen 1491).¹⁶⁹ Porovnáme-li schéma a konstrukci žebrové síťové klenby, pak nejbliže borovanské křížové chodbě opět stojí trojlodí kostela v Trhových Svinech a pak zaklenutí čtyřlodí kostela v Žumberku a trojlodí svatého Mikuláše v Horní Stropnici (zaklenuto 1500 - 1510), které jsou si vzájemně blízké převýšenými elipsovitými klenebními čely.¹⁷⁰

¹⁶⁵ Srov. BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů...*, s. 51.

¹⁶⁶ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 60.

¹⁶⁷ Srov. LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí...*

¹⁶⁸ Srov. VLČEK, P.; SOMMER, P.; FOLTÝN, D. *Encyklopedie...*, s. 181.

¹⁶⁹ Srov. LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí...*

¹⁷⁰ Srov. *Jihočeská pozdní gotika*. Hluboká : Alšova jihočeská galerie, 1965, s. 101.

3.3.2 Klášterní knihovna

Po příchodu do Borovan začali kanovníci se správou borovanské farnosti, věnovali se též modlitbám a pěstování ducha. K tomuto účelu výborně sloužila bohatá knihovna zřízená za pomoci treboňské kanonie,¹⁷¹ která byla předním kulturním ohniskem daleko přesahujícím hranice jižních Čech a její umělecké památky dosáhly evropské úrovně.¹⁷² Kláštery nebyly jen bohoslužebnými institucemi, ale většinou představovaly také střediska vzdělanosti i hospodaření.¹⁷³ Nepostradatelným zařízením klášterů augustiniánských kanovníků byly knihovny.¹⁷⁴ Že tomu tak bylo také v případě borovanského kláštera, svědčí mimo jiné skutečnost, že svazky klášterní knihovny se později staly součástí Národní knihovny.¹⁷⁵ Borovanská knihovna byla postupně doplňována dary a mimo jiné obsahovala díla antických klasiků, odborné spisy, zejména přírodovědné a samozřejmě početnou náboženskou literaturu.¹⁷⁶ Kromě liturgických knih, kázání, životopisů světců a prakticky zaměřených lékařských a hospodářských knih tam byly snad všechny spisy sv. Augustina, raně křesťanská literatura, teologická díla a také knihy o církevním právu. Bohatě byly zastoupeny všechny středověké mystické školy (např. sv. Anselm, sv. Bernard z Clairvaux, sv. Bonaventura). Z českých autorů byl v knihovně zařazen např. Matěj z Janova, který nabádal oproti dobovému zvyku k častému přijímání eucharistie. Ladění spisu bylo v souladu s novou zbožností, reagující na přílišný formalismus duchovního života, o níž se řeholní kanovníci intenzivně zajímali.¹⁷⁷ Borovanská kanonie byla k treboňské v poměru dceřiném, proto můžeme usuzovat, že obě klášterní knihovny měly mnoho společného a byly vzájemně propojeny. Bohatě vybavené klášterní knihovny ukazují, že kláštery byly v jižních Čechách významnými centry duchovního života. Kanovníci si svých knih velmi vážili, kniha mohla být zapůjčena mimo klášter jen proti zástavě, kterou byla jiná kniha stejně cenná nebo cennější, případně jiný předmět. Bylo zapsáno jméno vypůjčovatele a titul spisu a jména bratří, kteří byli přítomni jako svědci u vydání knihy.¹⁷⁸ Po zrušení kláštera roku 1564 splynula část borovanské knihovny s rožmberskou, některé rukopisy se dostaly do jezuitské koleje krumlovské, stejný osud potkal i knihovnu kanonie v Třeboni.¹⁷⁹

¹⁷¹ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 13.

¹⁷² Srov. KADLEC, J. *Kláster augustiniánských kanovníků...*, s. 9.

¹⁷³ Srov. MALÍK, S. Dědictví borovanského kláštera. In *Borovanský zpravodaj*, 2005, červen 2005, s. 1.

¹⁷⁴ Srov. KADLEC, J. *Kláster augustiniánských kanovníků...*, s. 57.

¹⁷⁵ Srov. MALÍK, S. Dědictví borovanského kláštera. *Borovanský zpravodaj...*, s.1., *Po prvním zrušení treboňského kláštera se pravděpodobně dostaly některé rukopisy do knihovny augustiniánských kanovníků v Borovanech. Tyto rukopisy jsou nyní vešměs v Národního knihovně v Praze. Z knihovny rožmberské by to mohly být tyto rukopisy: I D 44, I G 43, VI A 21, VI E 11, VII D 17, XII D 3, XIV G 11 a 10 D 17*

Srov. KADLEC, J. *Kláster augustiniánských kanovníků...*, s. 59,66.

¹⁷⁶ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 13.

¹⁷⁷ Srov. LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí...*

¹⁷⁸ Srov. LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí...*

¹⁷⁹ Srov. KADLEC, J. *Kláster augustiniánských kanovníků...*, s. 59.

3.3.3 Vnitřní a vnější poměry v kanonii v době od založení po první úpadek

Počáteční období života borovanské klášterní komunity se vyznačovalo pravděpodobně rozkvětem, postupným rozšiřováním majetku a především usilovnou prací v duchovní správě. O případných sporech s poddanými nám písemné prameny nedochovaly žádné svědectví.¹⁸⁰ V konventu panoval až do počátku 16. století dobrý řád a kanonie pokračovala v naplňování svého poslání, v rozšiřování pozemkového majetku, ve výstavě poměrně honosného ambitu a jiných potřebných objektů. Konvent řeholních augustiniánských kanovníků v Borovanech zaujal své místo v nově budovaných objektech ústavu v roce 1461 a od té doby se začal věnovat svému poslání: společné modlitbě v chóru, charitativní činnosti, práci v duchovní správě a pěstování věd. Probošti této kanonie se po smrti Petra z Lindy stali skutečnou vrchností borovanského statku a také zajišťovali za pomoci převorů jeho správu.¹⁸¹

Velmi brzy po svém založení uzavírala borovanská kanonie konfraternity s bližším a vzdálenějším okolím. Ještě za svého života dal zakladatel Petr z Lindy souhlas k duchovnímu sbratření borovanského kláštera s klášteřem ve Waldhausenu, ke kterému došlo dne 9. října 1470. Z domácích klášterů byly uzavřeny konfraternity také s kláštery ve Vyšším Brodě (1468), s Třeboní (1487)¹⁸² a roku 1505 s augustiniánskou kanonií v Olomouci.¹⁸³ Nově vzniklá borovanská kanonie byla hlavně v druhé polovině 15. století lokální ideologickou oporou aktivizující se katolické strany v zemi a měla nepochybně svůj význam v boji proti přežívající husitské ideologii v řadách poddaných tohoto území jižních Čech. Ale také si musíme uvědomit, že tento ústav nedosáhl nikdy v kulturní a vědecké činnosti takového významu jako např. sousední a mateřská kanonie v Třeboní. Ta měla starobylou tradici a nemusela se nikdy tolik soustředit na otázky ekonomické prosperity. Přestože i borovanská kanonie pěstovala v menší míře opisovačskou činnost, nemohli se borovanští v celém svém vývoji pochlubit takovou osobností jakou byl třeboňský augustinián Oldřich Kříž z Telče.¹⁸⁴

¹⁸⁰ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 13.

¹⁸¹ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 66.

¹⁸² Srov. LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí...*

¹⁸³ Srov. BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů...*, s. 51.

¹⁸⁴ Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 69.

3.3.3.1 Klášterní hospodaření

Borovanská řeholní kanonie nedisponovala velkým majetkem, který by zajišťoval potřebnou ekonomickou rovnováhu a dostala se tak v druhém desetiletí 16. století do velmi svízelné hospodářské situace, která determinovala celý její další osud. Přesto můžeme konstatovat, že v posledních čtyřech desetiletích 15. století její movité i nemovité jmění postupně rostlo, a to dokonce i v období rožmberského patronátu, ovšem ne zřejmě takovým tempem a v takové kvantitě, aby stačilo krýt postupně zvětšující se potřeby řeholní komunity. Ta pokračovala v další stavební činnosti a postupně rozšiřovala také počet svých členů. V roce 1498 získal ústav největší obnos od Petra ze Zásmuk, který učinil za určitých podmínek nadání ve výši 100 kop míšenských grošů, které byly určeny na výstavbu ambitu a jiných potřebných objektů. K posledním větším hospodářským aktivům je nutno počítat koupě tří vinic v okolí rakouské Křemže v letech 1490 - 1508.¹⁸⁵ I přes všechny tyto skutečnosti zůstala borovanská kanonie nejmenším církevním majetkem na území Rožmberků, jak to ukazuje následující přehled velikosti panství světských, církevních i řádových ústavů, spadajících pod vrchní správu Viléma z Rožmberka v době jeho nástupu do funkce vladaře rodové državy v roce 1551:¹⁸⁶

Pořadí podle velikosti majetku	Název ústavu	Počet osedlých
1	<i>Cisterciáci Vyšší Brod</i>	879
2	<i>Fara Český Krumlov</i>	329
3	<i>Augustiniáni Třeboň</i>	261
4	<i>Klarisky a minorité Český Krumlov</i>	141
5	<i>Cisterciáci Zlatá Koruna</i>	136
6	<i>Augustiniáni Borovany</i>	111 ¹⁸⁷

Přesto se můžeme domnívat, že v kanonii panoval, ve srovnání se situací v mnohých jiných řeholních ústavech v Čechách, poměrně dobrý řád.¹⁸⁸

¹⁸⁵ Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 91-92.

¹⁸⁶ Srov. SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky...*, s. 38.

¹⁸⁷ Srov. *Soupis vesnic a osedlých, náležejících k borovanskému klášteru cca 1564-1567*. SOA Třeboň, Vs Třeboň – reg., IA3K beta 28c (černá)

¹⁸⁸ Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 93.

3.3.3.2 První rozpory a potíže kanonie vedoucí k postupnému úpadku

Teprve na počátku 16. století propukly uvnitř konventu, pravděpodobně mezi proboštem Ondřejem a ostatními řádovými bratry, jisté roztržky.¹⁸⁹ Tyto roztržky nebyly zřejmě ani malicherné, ani malého rozsahu, protože se zprávy o nich donesly až k církevní vrchnosti do Prahy. Administrátor podjednou a děkan pražského kostela u svatého Víta Ambrož z Plzně nařídil 9. září 1503 opatu třeboňského kláštera Bartoloměji, aby jako vizitátor navštívil v doprovodu několika třeboňských augustiniánů Borovany, vyšetřil příčiny sporů a zjednal nápravu. O výsledku této vizitace se bohužel nedochovaly žádné zprávy, ale je jisté, že nedošlo ve vedení borovanského řeholního ústavu v té době k žádným změnám.¹⁹⁰

V roce 1525 se podle řádu kanonie sešel borovanský konvent, aby za dohledu dalšího třeboňského opata Jana zvolil za zemřelého představeného nového probošta. Když se toto kolegium poradilo a reálně zhodnotilo skutečnou situaci ústavu, došlo k jednoznačnému závěru, že jediným a posledním východiskem a předpokladem dalšího fungování ústavu je volba zámožného představeného, třeba i světského kněze,¹⁹¹ „...neboť sú na všech věcech v klášteře nedostateční a v chudobu velikú upadli, střechy zlé, mnoho na krovích opravování, dluhu mnoho, koni sešlí, studnice se jim zavalila, vody dobytku nemají, a jiných mnoho nedostatkuov při nich jest“.¹⁹² Borovanský konvent proto přišel s návrhem zvolit za probošta světského kněze Jiříka, faráře ze Štěpánovic, který „...v bratrství s nimi jest vstoupil, i poněkud měl jest úmysl v jejich zákon vstúpiti, by on chtěl ujíti probošství, aby svým statkem i svým hospodářstvím a pilností ten klášter zase napravil...“.¹⁹³ Ovšem jeho kandidatura závisela na souhlasu Jindřicha z Rožmberka, patrona obou církevních ústavů, protože bez jeho svolení nemohl štěpánovický farář své dosavadní působení opustit a svobodně se svým statkem odejít do Borovan.¹⁹⁴ Nepomohly však ani přímluvy třeboňského opata Jana, ani Markvarta z Hřebene.¹⁹⁵ Jindřich z Rožmberka štěpánovického faráře nepropustil a své negativní stanovisko zdůvodnil v odpovědi třeboňskému opatu takto:¹⁹⁶ „Služba má, duostojný u Boze otče, kněže opathe mně milý. Kdež mi píšete přimlívající se za kněze faráře Štěpánovského, abych ho (s) statkem jeho do kláštera Borovanského propustil: i vězte, že toho

¹⁸⁹ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 13.

¹⁹⁰ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 66.

¹⁹¹ Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 93.

¹⁹² Cit. KALOUSEK, J. Dodatek ke sbírce dopisův rodu Rosenberského do roku 1526. In *Archiv český XIV.* b.m.;b.n.; s.318

¹⁹³ Cit. tamtéž, s. 318.

¹⁹⁴ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 67.

¹⁹⁵ Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 93.

¹⁹⁶ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 67.

*nikterakž slušně učiniti nemohu, abych z jednoho matky boží duomu střechu strhna, druhý též matky boží duom přikryl. Protož vás žádám, že mi v tom za zlé nebudete míti.*¹⁹⁷

Dnes můžeme už jen velmi těžko posoudit, zda pohnutky tohoto rozhodnutí byly opravdu jen ideální. Protože rožmberský vladař Jindřich s volbou bohatého světského kněze za probošta borovanské kanonie nesouhlasil, představeným ústavu se stal kněz Šimon, zřejmě dosavadní příslušník konventu, který pak dle tradice vedl ústav ve velmi svízelných finančních a hospodářských poměrech více než třicet let. Přestože se nám nedochovaly žádné podstatné zprávy o vývoji a situaci borovanského řeholního ústavu v době jeho vedení, dá se jen těžko předpokládat, že došlo k podstatnému zlepšení hmotných podmínek kanonie.¹⁹⁸

V té době totiž většina řeholních ústavů prodělávala stejnou krizi jako Borovany.¹⁹⁹ Klášter nejenže dlužil úroky svým věřitelům, mzdu služebníkům (sládkovi, šafářovi), ale také s rektorem, který kanonii sloužil již čtyřicet let za roční plat 1 kopy 12 gr., probošt naposledy účtoval v roce 1538, kdy mu zůstal dlužen 9 a ½ kopy gr. Od té doby mu ústav vyplatil na služném pouze asi 10kop gr. Další překážky rozvoje pro 1. pol. 16. stol. můžeme spatřit ve sporech borovanských augustiniánů s majiteli sousedního dvoreckého statku a ve značném rozšíření luteránství.²⁰⁰ Postupný úpadek kláštera, který byl způsoben již zmiňovanými dluhy, ale také spory se sousední šlechtou a šířením protestantské víry, se již nezastavil.²⁰¹ Po polovině padesátých let 16. století vymřel za posledního řádně zvoleného probošta Šimona celý nepočtený konvent (nebo alespoň jeho velká část) na mor a v roce 1557 zesnul i šestý probošt Šimon.²⁰² Touto tragickou událostí se vlastně v dějinách kanonie otevřela perioda jejího postupného zániku, vrcholící rožmberskou sekularizací majetku ústavu v šedesátých letech 16. století.²⁰³

¹⁹⁷ Cit. KALOUSEK, J. Dodatek..., s. 318.

¹⁹⁸ Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 93.

¹⁹⁹ Srov. tamtéž, s. 93.

²⁰⁰ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 67.

²⁰¹ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 13.

²⁰² Srov. BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů...*, s. 51.

²⁰³ Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 93.

4. OBDOBÍ POSTUPNÉHO ZÁNÍKU ŘEHOLNÍ KANONIE A SEKULARIZACE JEJÍHO MAJETKU

4.1 Vilém z Rožmberka

Zpracování dějin borovanského kláštera, Borovan a jejich okolí v letech 1550 - 1622 značně komplikuje nedostatek pramenů, jejich nestejněměrné časové i tématické dochování a často také velmi špatný fyzický stav archiválií. Je to způsobeno dramatickým vývojem doby (včetně živelných pohrom a pozdějších válečných událostí), střídáním vrchností a úrovní péče minulých staletí o archivy řeholních ústavů a poddanských městeček.²⁰⁴

Celé další období dějin Borovan a borovanského kláštera je předznamenáno významnou událostí roku 1551, kdy se šestnáctiletý Vilém z Rožmberka (1535 - 1592) stal vladařem rožmberského domu a jeho dominia. To již tehdy reprezentovalo 28% veškerého pozemkového majetku jižních Čech. Na jeho panství žilo 10 000 osedlých a 1 857 osedlých na statcích řeholních ústavů a církevních institucí, které patřily též pod jeho neomezenou vrchní správu. Nejmenší z nich, a tudíž i ekonomicky nejslabší, byl statek borovanské augustiniánské řeholní kanonie.²⁰⁵ Poslední z Rožmberků Vilém byl svým rodem, impozantním majetkem, vzděláním a dalšími osobními předpoklady předurčen k nejvyšším zemským úřadům, které také postupně získal. Rožmberskému dominiu vládl přes 40 let a mohl proto uskutečnit předsevzaté koncepce ekonomiky i správy (ustanovil Jakuba Krčina z Jelčan regentem celého dominia).²⁰⁶

Protože borovanská kanonie, až na několik řeholních kanovníků (snad dva), jako celek vymřela na mor a v roce 1557 zemřel i probošt Šimon, nebylo možno přistoupit k regulérní volbě nového představeného²⁰⁷ vyhrazené podle řádu kanonie ústavnímu konventu, za dohledu treboňského opata. Vladař Vilém, který neomezeně rozhodoval a řídil prostřednictvím svého aparátu církevní správu na území celého dominia, používal majetku řádových ústavů především ve prospěch své nenasytné pokladny. Neexistencí, nebo totálním oslabením konventu, byla vlastně borovanská kanonie vydána bezvýhradně do jeho

²⁰⁴ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 65.

²⁰⁵ Srov. BŮŽEK, V. HRDLIČKA, J. aj. *Dvory velmožů s erbem růže*. Praha : Mladá fronta, 1997, s.18-19.

²⁰⁶ Srov. tamtéž, s. 18-61.

²⁰⁷ Srov. BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů...*, s. 51.

rukou, coby svého světského patrona a tutora.²⁰⁸ Vilém neomezeně disponoval s klášterními pozemkovými majetky, bez řádné volby nebo velmi často i proti vůli jednotlivých konventů, provinčních představených a arcibiskupské konzistoře jmenoval opaty a probošty svých klášterů, ty pak zbavoval hodností a některé kláštery dokonce zrušil, a pak se zmocnil jejich majetku. Čas od času se sice jednotlivé konventy bránily postupnému zbavování svých práv (jako například třeboňští augustiniáni roku 1550), ovšem tyto ojedinělé pokusy brzy ustaly, neboť Vilém záhy poučil jak řádový, tak světský klerus, že jakýkoliv odpor proti jeho vůli nemá smysl, ba co víc, může se stěžovateli pouze vrátit ve formě velmi konkrétních důsledků jeho hněvu.²⁰⁹

4.2 Úpadek kláštera za proboštování Matěje Kozky z Rynárce a jeho zrušení Vilémem z Rožmberka

4.2.1 Prozatímní správci kanonie – Jeroným a Jan

Pod tímto zorným úhlem je třeba vidět i řešení problému další správy borovanské augustiniánské kanonie po vymření celého jejího osazenstva a úmrtí posledního voleného probošta Šimona. Podle svědeckví pramenů v Borovanech tehdy jako prozatímní správce působil třeboňský augustinián Jeroným. Správu kanonie a jejího statku vedl v naprosté závislosti na rožmberských úřednících a v závažných otázkách poslouchal výlučně rozkazy vladaře Viléma. Text jeho listu z 12. září 1557 nám vyjadřuje poměr klášterních poddaných k němu, neboť v něm píše: „...*nechtí mě v ničemž poslouchati, pravíc, že nejsem jejich pánem a že nemají žádného pána, ani berně nechtí dávatí, než co z moci na nich vystraším...*“²¹⁰ Zmíněného kněze Jeronýma připomínají dochované prameny v druhé polovině roku 1557 a koncem března 1558. Ještě v září 1557 mu nebyl umožněn přístup do zapečetěných sklepů, ve kterých byly uskladněny všechny ornáty, kalichy, dvě vědra sádla, vědro medu, ale také knihy či rybářské boty. Kněz Jeroným spravoval borovanský ústav a jeho statek až do roku 1558 nebo 1559.²¹¹ Pravděpodobnější se zdá rok 1558, kdy 30. března byl v jeho přítomnosti pořízen třeboňským hejtmanem Jiřikem Romhapem ze Suché a rožmberským kancléřem Václavem Albínem z Helfenburka, inventář klášterních cenností,²¹² který můžeme s největší pravděpodobností chápat jako předávací seznam. Pro tuto tezi hovoří i skutečnost, že po tomto datu se již v pramenech se jménem kněze Jeronýma nesetkáváme.²¹³

²⁰⁸ Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 94

²⁰⁹ Srov. tamtéž, s. 94.

²¹⁰ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 69.

²¹¹ Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 95.

²¹² Srov. KAŠÍČKA, F.; LANCINGER, L. *Borovany – stavebně historický průzkum...*, s. 8.

²¹³ Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 95.

Kněze Jeronýma vystřídal ve funkci zatímního správce borovanské řeholní kanonie a jejího statku kněz Jan, o kterém lze též pro značný nedostatek pramenů povědět jen velmi málo. Zcela jistě patřil do řehole kanovníků svatého Augustina a řeholní slib složil buď v borovanském, třeboňském nebo karlovském klášteře. Dle studií historiografa rožmberského rodu Václava Březana byl kněz Jan velmi schopným hospodářem a byl považován nejen za dobrého duchovního, ale i vhodného kandidáta na funkci borovanského probošta. Přes všechna tato pozitiva je třeba si uvědomit, že Jan musel převzít celé hospodářství ve stavu, který umožňoval pouze dílčí korektury, ovšem ve skutečnosti ústav vyžadoval spíše dlouhodobou systematickou péči a správu. Přesto organizační a administrativní zlepšení správy majetku je patrné i z toho, že Jan hned po svém jmenování do funkce správce kanonie založil pro evidenci sirotčích podílů poddaných z klášterních vesnic a zřejmě i pro evidenci odúmrtí, z níž každé vrchnosti plynuly značné příjmy, speciální sirotčí rejstříky. Jan se tak domníval, že bude v budoucnu vladařem Vilémem vybrán a jmenován do funkce borovanského probošta, protože při neexistenci konventu byl vlastně jiný způsob obsazení tohoto úřadu v praxi nemožný.²¹⁴

4.2.2 Rozepře při obsazování nového probošta

Velmi brzy se ukázalo, že Rožmberk pomýšlí na jiného kandidáta, jímž byl dosavadní opat benediktinského kláštera svatého Prokopa na Sázavě, kněz Matěj Kozka z Rynárce.²¹⁵ Když se kněz Jan dozvěděl o tomto vladařově úmyslu, oznámil tuto novinu svému řeholnímu představenému, jímž byl opat augustiniánské kanonie v Praze na Karlově, kněz Mikuláš. Ten kněze Jana ujistil svou podporou a vyzval jej, aby příslušníku jiné řehole správu kanonie nevydával. Sám si pak stěžoval na Rožmberkův postup svatovítské kapitule.²¹⁶ Zmíněným odporem si kněz Jan i karlovský opat Mikuláš proti sobě popudili všemocného vládce Viléma z Rožmberka, který si pak stěžoval kapitule a žádal, aby kněz Matěj Kozka z Rynárce byl církevní vrchností bez překážek uveden do Borovan jako řádný probošt. Svatovítská kapitula však Rožmberka nepodpořila, poukazovala na nevhodnost kandidáta a navíc žádala od Matěje Kozky platnou dispens od benediktinské řehole.²¹⁷

²¹⁴ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 69.

²¹⁵ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 13.

²¹⁶ Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 95.

²¹⁷ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 70.

Kapitula ve svém listě dále uvádí, že zná pana Viléma jako zbožného a křesťanského šlechtice, a proto jej upozorňuje na skutečnost, že kněz Matěj Kozka již má svou řeholi, neprojevuje stálost ve víře, je nedisciplinovaný, neukázněný, lehkomyšlný, rozhazovačný a na svých předchozích působištích způsobil řadu skandálních afér. Proto kapitula a její probošt žádají pana Viléma, aby od Kozkova jmenování upustil a ústav i jeho statek opatřil vhodnějším představeným, k jehož pečlivému výběru chtějí být nápomocni. Dosavadního správce kanonie kněze Jana kapitula považuje za dobrého kněze, i když ne bez chyb. Po napomenutí by byl zřejmě vhodným kandidátem na funkci probošta a vedl by jistě takový život, jak náleží. Ovšem všichni členové pražské kapituly jsou ochotni přistoupit i na kandidaturu jiné osoby, jen snažně prosí, aby Vilém z Rožmberka neustanovil do funkce borovanského probošta Matěje Kozku.²¹⁸

Vilém, nespokojený s tímto rozhodnutím, se rozhodl jednat. Dne 14. prosince 1559 poslal do Borovan svého hofmistra Melichara Stolinského z Kopist a radu i úředníka svého dvora Mikuláše Humpolce z Tuchoraze, kteří jeho jménem z rukou kněze Jana převzali tamní kanonii. Její správu pak předali Rožmberkem jmenovanému proboštu Matěji Kozkovi z Rynárce.²¹⁹ O hněvu Viléma z Rožmberka byl kněz Jan záhy informován svými úředníky a pochopil, že vsadil na nesprávnou kartu. Proto si pospíšil s pokornou omluvou a žádostí o faru ve Velešíně. Ve svém listu vladaři Vilémovi z 18. prosince 1559 uvedl, že v žádném případě nechtěl na svého pána žalovat,²²⁰ „...čehož jsem jakživ proti Vaší Milosti neučinil a učiniti bych nesměl, abych se mocí protivil, sebe silnějším zápasil; ale z rozkazu pana opata to jsem učiniti musil a jakožto vrchnosti poslušensství učinil jsem, však nic, což by bylo proti Vaší Milosti, domnívajíce se, že něco vládne aneb může kněz opat karlovský a tak jsem to k rozkazu jeho učinil...“²²¹

Pro nedostatek pramenů lze dnes velmi těžko posoudit a doložit, zda toto těžko pochopitelné Vilémovo rozhodnutí, zvolit Matěje Kozku z Rynárce do funkce představeného řeholní kanonie v Borovanech, bylo součástí jeho perspektivního plánu na postupné uchvácení majetku třeboňských a borovanských augustiniánů.²²² S trochou nadsázky se můžeme domnívat, že jedním z důvodů byl Kozkův vyhlášený smysl pro humor : „ *Poněvadž*

²¹⁸ Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 136

²¹⁹ Srov. BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů...*, s. 51.

²²⁰ Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 95-96.

²²¹ Cit. *Opis listu kněze Jana z 18.12. 1559*, SOA Třeboň pob. Č. Krumlov, ÚK Borovany, sig. A3K beta 4b

²²² Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 96.

*totiž kněz Kozka za svými příčinami v Praze býval, doneseno panu Vilémovi, že by znamenitý „šprochýř“ a žertovný kněz byl; a poněvadž pán v takových lidech veliké zalíbení měl, byl žádostiv, aby ho též Kozka navštívil. Tak sobě pan Vilém Kozku zaslíbil, že jej s sebou na Třeboň vzal a do Borovan dosadil.*²²³ Pravdou ale zůstává, že vladař Vilém mocí své autority prosadil přes odpor církevní vrchnosti do funkce borovanského probošta Kozku, kněze s malými osobními předpoklady a člověka nevalných morálních kvalit, plně osobně závislého na jeho vůli a plánech rožmberských úředníků.²²⁴ Tímto byl vlastně další osud ústavu zpečetěn a zabor majetku se pak již stal jen otázkou času.²²⁵

4.2.3 Matěj Kozka

4.2.3.1 Postava Matěje Kozky z Rynárce

Otázku původu kněze Matěje Kozky z Rynárce není možno na základě dosud známých pramenů uspokojivě zodpovědět. Někteří autoři se domnívají, že byl Matěj šlechtického původu. Po zvážení všech okolností se zdá jejich názor jako velmi pravděpodobný, především proto, že kněz Kozka byl přes řadu skandálních afér připuštěn k poměrně významným řádovým funkcím u benediktinů a augustiniánských řeholních kanovníků.²²⁶ Začínal jako premonstrát v Dolních Kounicích u Brna,²²⁷ kam jej bez řádových slibů uvedl tamní řádový probošt dr. Martin Göschl, biskup nikopolský a světící biskup olomoucký. Od tohoto představeného Kozka jistě mnoho dobrého nezískal, protože Martin Göschl byl v první čtvrtině 16. století, díky svým amorálním činům a bezzásadovému přecházení od církve k církvi, velmi známou osobností církevního života na Moravě.²²⁸ Po zániku kounického probošství putoval kněz Matěj Kozka po různých českých i moravských farách a přestupoval z církve do církve.²²⁹ Někdy v letech 1541 - 1549 se stal farářem v Polné, kde se rozhodl pro kariéru příslušníka řádového kléru, protože až do této doby působil jen jako světský duchovní. Administrátor strany podjednou Jan z Pouchova (1543 - 1555) Kozku proti všem řádovým pravidlům uvedl do benediktinské řehole a jmenoval ho pak spolu s broumovským opatem představeným konventu sv. Prokopa na Sázavě. Sázavský benediktinský ústav byl v té době v žalostném stavu, klášterní budovy chátraly a ničím nepřipomínaly období své zašlé slávy. Za těchto podmínek neměl kněz Kozka na novém působišti na růžích ustláno a dlužno říci, že

²²³ Cit. SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky...*, s. 19.

²²⁴ Srov. PÁNEK, J. *Poslední Rožmberkové...*, s. 105.

²²⁵ Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 96.

²²⁶ Srov. tamtéž, s. 133.

²²⁷ Srov. BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů...* s. 51.

²²⁸ Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 133.

²²⁹ Srov. BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů...*, s. 51.

ve své funkci opata vydržel – na rozdíl od svých předchůdců i následovníků – poměrně dlouho.²³⁰ Na Sázavě si jej povšiml vladař Vilém a nabídl mu ze své vůle i svých dvořanů probošství v augustiniánském konventu řeholních kanovníků v Borovanech.²³¹, které bylo „*již tři roky neobsazené, od mnohých administrované a téměř bez potřebných důchodů*“.²³² Skutečný stav statku kanonie v době nástupu kněze Matěje do Borovan neznáme, neboť se nám nedochovaly v potřebné míře příslušné prameny, nelze však zapomínat na to, že Borovany představovaly proti ozebračené Sázavě i za tohoto stavu malé, ale pěkné panství a poskytovaly knězi Matěji Kozkovi z Rynárce velmi reálnou naději na podstatné zlepšení životních podmínek.²³³

4.2.3.2 Příchod Matěje Kozky do Borovan

Do nástupu Matěje Kozky se v čele správy borovanské kanonie zatím vystřídali tito probošti: Zikmund (1455 - 1461), Valentin (1461 - 1479), Ondřej (1480 - 1506?), Václav (1506 - ?), Jakub (1508 - 1517?), Bartoloměj (cca do 1524 nebo 1525), Šimon (1525 - 1557). Od r. 1557 - 1559 vedli správu kanonie správci Jeroným (1557 - 1558 nebo 1559) a Jan (1559, možná i o rok dříve). V roce 1559 jmenoval Vilém z Rožmberka do funkce probošta Matěje Kozku z Rynárce (1559 - 1564).²³⁴ Kněz Matěj Kozka z Rynárce tedy nastoupil do funkce probošta borovanské řeholní kanonie v prosinci roku 1559. Jak jsem již předeslala, neznáme skutečný stav kanonie v době jeho nástupu a nemáme bohužel k dispozici žádné další, především pozitivní, autentické doklady o Kozkových zásazích do ústavního hospodářství. Nový probošt sice vedl, přes naprostou osobní závislost na rožmberském vladaři, spirituální a temporální správu ústavu bez zjevných omezení, ale svým morálním profilem, nedostatečnými osobními předpoklady a špatným hospodařením zřejmě nejvíce přispěl k jeho zániku. Rožmberský historiograf Václav Březan hodnotí kněze Kozku jako špatného hospodáře a tvrdí, že ve své funkci mohl obstát jen díky schopnostem mladého Jakuba Krčína z Jelčan, který byl v letech 1559 - 1561 proboštovým hospodářským úředníkem.²³⁵ Březan ve svých vývodech pak ještě pokračuje: „...*než potom, když Krčín na Krumlov se dostal, kněz probošt pšenici a jiné obilí rozprodav, peníze propil, pivovar opustil, krčmy dvě zastavil a naposledy, když se zadlužil a vše spušťoval, klášter panu Vilémovi*

²³⁰ Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 134-135.

²³¹ Srov. TRAJER, J. *Historisch – statische Beschreibung...*, s. 350.

²³² Cit. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 135.

²³³ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 70.

²³⁴ Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 96.

²³⁵ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 70.

odevzdal a dni své po frantovsku strávil“.²³⁶ Jakub Krčín z Jelčan si na borovanském statku vedl v rámci ekonomických možností a stavu dominia velmi dobře, protože Borovany byly jeho odrazovým můstkem k velkolepé kariéře hospodářského úředníka Viléma z Rožmberka. Přesto by se jeho čtrnáctiměsíční působení v Borovanech nemělo přeceňovat, neboť ani osobnost Krčínova formátu nemohla dělat zázraky.²³⁷ Hospodářská situace se po odchodu Krčina stále více komplikovala, neboť probošt Matěj Kozka nebyl ani pohotový, ani hospodárný a zdá se, že si také nedovedl poradit se samostatným řízením hospodářství, k němuž neměl potřebné znalosti, organizační předpoklady, ani dobrou vůli a snahu. O tom vypovídá i fakt, že po Krčínově odchodu přibývá v dochované rožmberské korespondenci množství Kozkových snažných proseb o ekonomickou výpomoc, či dary potravin.²³⁸ K výlovu rybníků si Kozka nedokázal opatřit „rybího voka“, k zjednání mlaticů na vymlácení obilí, k setí neměl finanční prostředky, dále nemohl zajistit práci na rakouských vinicích, protože neměl peníze, neuměl německy a „...tomu, jak se to dělati má, nic nerozuměl...“.²³⁹

4.2.3.3 Neudržitelný rozpad borovanské kanonie za působení Matěje Kozky

Kozka záhy dospěl do situace, kterou nejlépe charakterizuje jeho list vladaři Vilémovi z 2. dubna 1562:²⁴⁰ „...ani dobytku, ani koňům, ani tažnejm volům dáti co nemám, u dvora hlubockýho ještě sem zrna vovsa nesel neb jeho nemám a jednal bych rád, nemám zač; i se vši čeledí vodu píti musím a naposledy všeholiž mám hladem zmořiti... Váší Milosti oznamuji, že největší rybník, v kterým jest čtyřidceti kop násady, probral mi se již několikrát v traubě a nevím toho jak opravit; přijde-li na to, aby se nový trouby kladly, stane se na čtyřidceti kop, z čehož jest je utržiti? A tak že vždycky jedna radost za druhou přichází, ještě kdyby na mně železná hlava byla, musila by se rozvaliti velikejmi starotstmi, který já mám. A tak hned nemůž mi k tomu můj rozum postačiti, kterak já to mám zpravovati, i protož Vaší Milost žádám, nejvejš pro milosrdenství Boží, abyste jako můj milostivej pán ráčil nade mnou svou milostivou ruku držeti a mně ještě retovati, abych měl čím dědiny teď z jara voseti a toho dobytka a koní, abych sobě nezmořil a jestliže by možný bylo, poněvadž račte fundátor a ochránce toho kláštera bejti, abyste ráčili některýmu z ouředníkův svých mne a ten klášter poručiti, abych já spokojen byl a pánu Bohu sloužil. A ten jistej každej, když by byl správčič nad tím, aby se mu za to ukázala nějaká slušná služba z důchodů klášterskejch... a pakli by to všechno bejti nemohlo, tehdy vaší Milost prosím, jakož nejvejš prošeno bejti může, abyste

²³⁶ Cit. SEDLÁČEK, A. *Hraďy, zámky...*, s. 19.

²³⁷ Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 139.

²³⁸ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 70-71.

²³⁹ Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 139.

²⁴⁰ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 71.

*mne odtud ale ráčili propustiti a jinejm možnějším, rozumnějším v místo osaditi neb já, Milostivěj pane, sám bez nějaký pomoci sto bejti nemohu a jestliže toho prázen budu, to ráčíte shledati i poznati, že se pokud sem živ v takovou starost nedám, ani v takový hospodářství, než do mý smrti, kdežkolivěk pánu Bohu sloužiti chci...*²⁴¹

Přestože Vilém z Rožmberka borovanskému proboštu zcela nepochybně stranil a často mu též pomáhal, tentokrát nebyl zřejmě ochoten vyhovět všem Kozkovým prosbám, kterých neustále přibývalo. Je pravděpodobné, že kolem r. 1562 se již zabýval v konkrétnější podobě plánem na zvětšení svého třeboňského panství úchvatem statků borovanských a třeboňských augustiniánských kanovníků, proto žádného úředníka ze svých služeb neuvolnil a probošt Matěj musel hospodařit samostatně dál. Ten vytloukal klín klínem, zastavoval krčmy, prodával obilí k setí a dokonce v dobách největší tísně se uchyloval i k zástavám klášterních méně hodnotných cenností.²⁴² Veselý probošt byl stejně špatným duchovním pastýřem, jako nezdařným správcem svěřeného majetku. Během několika let klášter značně zadlužil a zvětšil jeho ekonomickou zadluženost na Rožmbercích. Bezděky tím připravil převzetí klášterního majetku do vladařovy moci.²⁴³ Klášterní hospodářství se během dvou let dostalo do takové situace, že úplné ekonomické zhroucení majetku bylo reálnou skutečností. Také stále sílil tlak církevní vrchnosti na odstranění Matěje Kozky z Rynárce z funkce probošta.²⁴⁴ Vladař Vilém proto vyhověl dřívější Matějově žádosti a ustanovil jej na přechodnou dobu kaplanem v rožmberském špitále v Českém Krumlově, aby mu mohl ještě v témže roce (1564) svěřit výnosné uprázdněné obročí v Prachaticích.²⁴⁵ Ale ani tam Kozka nevydržel dlouho. Pro nedostatek pramenů je možno s určitostí říci pouze to, že kněz Kozka byl nucen předčasně opustit výnosné prachatické obročí a již koncem ledna 1566 se usídlil v nájemné obecní chalupě v Suchdole, v níž do té doby bydlel nějaký švec. Ještě téhož, nebo následujícího roku, zde Matěj Kozka z Rynárce zemřel.²⁴⁶

Patrně z posledního období Kozkova působení v borovanské kanonii se nám dochoval velmi zajímavý inventář tohoto řádového ústavu a jeho dominikálního majetku, který ukazuje

²⁴¹ Cit. SOA Třeboň, Vs Třeboň – reg. I A 3 K beta 28 b (černá).

²⁴² Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 71.

²⁴³ Srov. PÁNEK, J. *Poslední Rožmberkové...*, s. 106.

²⁴⁴ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 71.

²⁴⁵ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 13.

²⁴⁶ Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 142.

hlubokou ekonomickou závislost posledního borovanského probošta na vladaři Vilémovi.²⁴⁷ Ten si dosazením problematického Matěje Kozky připravil půdu k úplnému zrušení borovanské kanonie.²⁴⁸

Líčení o životě a působení borovanského probošta rožmberské éry Matěje Kozky nám dokládá přesvědčivě příklad morálního a ideového úpadku českého světského i řádového kléru 16. stol., jeho značný nedostatek a naprostou závislost na světských patronech z řad šlechty. Třeboňský primátor Vavřinec Benedikt Mecer, zabývající se morálním profilem kněze Matěje, zdůrazňoval především smysl Matěje Kozky pro humor, kvůli kterému měl být tak oblíben u vladaře Viléma, ovšem po dost rozsáhlém heuristickém průzkumu zůstává jen nepotvrzeným kronikářským tvrzením. Nelze přijmout ani některé Mecerovy údaje o zvláště těžkých morálních poklescích Matěje Kozky v období jeho působení v Borovanech. Jako velmi pravděpodobné se ovšem jeví zprávy o Kozkově kozlím spřežení, i když objektivní historické doklady potvrzují pouze jeho zvláštní lásku ke zvířatům.²⁴⁹ Kozka se stal díky novodobější literatuře známou postavičkou borovanské historie, která byla pověstná svým bujarým životem a užíváním povozu s kozlím spřežením. Je nutné si však uvědomit, že zdaleka ne všechno se zakládá na pravdě, a že například Kozkovy příběhy z románu Františka Heřmánka jsou vesměs autorovou smyšlenkou.²⁵⁰ Obdobím Kozkova proboštského úřadu (1559 - 1564) končí první perioda samostatné existence borovanské augustiniánské řeholní kanonie, uzavřená jejím zrušením roku 1564 a sekularizací klášterního statku Vilémem z Rožmberka.²⁵¹ Stejný osud potkal za dva roky i kanonii v Třeboni (r.1566).²⁵²

²⁴⁷ Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 140.

²⁴⁸ Srov. BŮŽEK, V. HRDLIČKA, J. aj. *Dvory velmožů...*, s. 215.

²⁴⁹ Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 142. V jedné staré paměti nachází se o něm tento kratochvilný příběh: „Kněz Matěj Kozka, když tomu srozuměl, že mu šaškovství jeho více k platnosti bude, nežli umění a pobožnost, dal sobě malý kočár udělati a kšíř na 4 kozly, a tak je sobě vycvičil, že jsou s ním šli jako koně; sám se na ten kočár posadil, a oprat' v ruce a v druhé bič maje tak se vozil. Za den 2 i 4 míle sjezdil, časem i pachole na kočár vzal a tak v tom svou rozkoš míval. Mnohokrát na něj pán chasu navedl, aby mu ty kozly splášili, i psy na něj, když jel, švali, ale nic dovésti nemohli; neb on tomu dobře rozuměl, že mu léče všude nastraženy budou, pročež nikdy prázen nejel, aby živého zajíce neb kočku v pytli na kočáru neměl; a když na kozly psy švali, on jim pustil zajíce neb kočku a sám přece jel, a psi z zajícem neb kočkou běželi a kněz Kozka křičel a šval co nejvíce mohl.“ Cit. SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky...*, s. 19-20.; Dopis Matěje Kozky Petru Vokovi: *Modlitba má za V. Mti. ku pánu Bohu vždycky. Vysoce uroz. a můj mil. pane, pane ke mně laskavě příznivej! V. Mti. zdraví etc. Při tom, milostivý pane, V. Mti. oznamuji, že vopice má velmi jest nemocná, že se jest v nohu něčím maličko odrápla v patu a já vo tom nic nevěděl, až ji všecka noha podešla, a potom se i na dvou místech provalila; protož V. Mti. velice prosím, jestliže ráčíte míti v Krumlově dobrého lékaře, račte nějaký masti zjednati a po tomto mládenci poslati, neb se vo ni velice starám, aby neumřela anebo chromá nebyla. S tím etc. D. v Borovanech, v ponděli před proměnění, pána Krysta 1561 (4. Aug.).* Cit. SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky...*, s. 20.

²⁵⁰ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 13.

²⁵¹ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 70.

²⁵² Srov. BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů ...*, s. 37.

5. DRUHÝ VZESTUP BOROVSKEHO KLÁŠTERA A JEHO NÁSLEDNÉ ZRUŠENÍ JOSEFEM II.

5.1 Klášter po prvním zrušení

Hluboce věřící i tolerantní katolík Vilém z Rožmberka zrušil po Kozkově odchodu z Borovan v roce 1564 tamní augustiniánskou řeholní kanonii. Stalo se tak se zjevným nebo alespoň tichým souhlasem církevní vrchnosti. Ihned po tomto aktu veškerý její majetek sekularizoval a připojil ke svému dominiu, ač k tomu neměl, jako světský patron a ochránce, nejmenší oprávnění.²⁵³ Vilém sice uvažoval o zřízení rezidencí Tovaryšstva Ježíšova v Třeboni a v Borovanech, jezuité však měli vyšší majetkové požadavky, proto se jejich sídlem stal nakonec Krumlov.²⁵⁴ Nejistá budoucnost zrušené borovanské kanonie i jejího sekularizovaného statku a jejich právně nepodložená rožmberská držba byly již v r.1564 důvodem k vytvoření samostatné správy.²⁵⁵

V jejím čele stál důchodní, hospodářský a obroční písař, který měl též titul „úředník na Borovanech“. Bohužel neznáme jméno prvního z nich, ale víme, že odešel 16. května 1564 do Českého Krumlova. Na jeho místo byl uveden jakýsi Jáchym. Po něm prameny připomínají jako „úředníka na Borovanech“ Jana Nyderthama, který zde působil velmi iniciativně v letech 1566 - 1569.²⁵⁶ V jeho relacích a žádostech se často objevují prosby o jmenování nebo alespoň zapůjčení duchovního, či důrazná upozornění, že „...kněz v Borovanech bejti musí, sedláci vždy tremčí a zvláště v jilovické faře, že mám s nimi peklo...“.²⁵⁷ 15. dubna 1569 napsal tento rožmberský úředník vladaři mj., že koupil od jistého Linharta statek sousedící s pivovarem, který pro zchátralost ohrožuje klášter požárem. Stavení chtěl zbořit a na jeho místo rozšířit nový pivovar, když starý s celým dvorem až na klášter vyhořel za posledního probošta Kozky. O využití opuštěné konventní budovy nemáme přímé zprávy. Můžeme se však domnívat, že menší část objektu nejspíš obýval kaplan, který administroval duchovní správu při bývalém kolegiálním kostele, většina pak musela být využita jako obroční a pivovarská sýpka, refektář snad i jako humno a sklepy rovněž jako pivovarské pro rozšířený pivovar.²⁵⁸ K svéráznému a velmi úspornému řešení borovanské patrimoniální a duchovní

²⁵³ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 72.

²⁵⁴ Srov. BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů...*, s. 51.

²⁵⁵ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 72.

²⁵⁶ Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 226.

²⁵⁷ Cit. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 72.

²⁵⁸ Srov. KAŠIČKA, F.; LANCINGER, L. *Borovany – stavebně historický průzkum...*, s. 9.

správy došlo v 70. letech 16. stol. Zdejší rožmberským úředníkem se totiž stal kněz Vavřinec Černoهورský, který patrně zastával i funkci místního kaplana.²⁵⁹

V době sekularizace statku zrušené borovanské kanonii náležely vesnice Borovany, Hluboká, Nesměň, Trocnov a části vsí Hodonic, Třebče, Rankova, Čerejova, Dvorce, Jílovic, Vesky a Vlachnovic, dohromady asi 113 poddanských usedlostí, a kromě toho také dva dvory, mlýn, rybníky a lesy.²⁶⁰ Vlastní dominikální hospodářství představoval též borovanský dvůr, který byl patrně ve velmi špatném stavu, protože celá jeho západní část (až na klášter) shořela.²⁶¹ V době posledních čtyř let Kozkova hospodaření také nebyly často sívány veškeré dominikální pozemky, pivovar byl zpustlý a mimo provoz, dvě krčmy zastaveny, rybníky se nejen neopravovaly, ale často ani nelovily a na obdělávání rakouských vinic nebylo peněz. Můžeme tedy s určitostí konstatovat, že dominikální hospodářství statku kanonie prožívalo období značného úpadku. Teprve po rožmberské sekularizaci majetku v roce 1564 se statek začal pozvolna vzpamatovávat.²⁶²

5.1.1 Znovuobnovení pivovaru

Na podzim roku 1565 do Borovan zavítal sám Vilém z Rožmberka, aby se o zdejších poměrech osobně přesvědčil. V létě 1566 došlo k obnovení a rozšíření zpustlého pivovaru,²⁶³ z něhož, v rozporu s nařízením vladaře Viléma, odmítaly brát pivo jak krčmy krumlovského děkanství, tak krčmy vyšebrodského kláštera a krumlovských klarisek.²⁶⁴ Pivovary byly nejpozději od 16. století nejvýznamnějším zdrojem příjmů každého velkostatku (bez rozdílu, zda se jednalo o hospodářství světské nebo církevní), není tedy žádnou výjimkou, že jej nacházíme i v borovanském klášteře. Výroba piva zabrala v renesanci nemalou část konventních budov, což přetrvalo až do 19. století. Pivovarnictví se stalo nejvýnosnějším oborem pozdně feudálního velkostatku a co do výnosu velmi úspěšně soutěžilo s vyspělým rybníkářstvím. Na rožmberských panstvích bylo koncem 16. století zdrojem přibližně 50% všech příjmů.²⁶⁵ Nejvýznamnější složkou režijní produkce borovanského statku a jeho výnosu tedy byl dominikální pivovar, který se stal po Krčínově přestavbě v 2. pol. 16. století

²⁵⁹ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 73.

²⁶⁰ Srov. BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů...*, s. 52.

²⁶¹ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 72.

²⁶² Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 227.

²⁶³ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 16.

²⁶⁴ Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 227.

²⁶⁵ Srov. KAVKA, F. *Zlatý věk Růží...*, s. 70.

podnikem stojícím po technické stránce na výši doby. K pivovaru příslušela i chmelnice, o jejíž obdělávání se starala čeled' borovanského dvora. Podle vyjádření urbáře z 80. let 16. stol. poskytovala dostatek chmele pro veškerou produkci borovanského pivovaru.²⁶⁶

5.1.2 Klášter v rukou posledních Rožmberků

Po obnovení zpustlého pivovaru roku 1566 následovaly další kroky ke zvýšení rentability statku, k nimž patří, kupříkladu, založení rybníka Krčina nedaleko Hluboké v roce 1579. Po polovině 16. století v Borovanech hospodařilo 56 sedláků, nacházely se tu tři krčmy, čtyři mlýny a panský dvůr. Celkový počet obyvatel lze jen odhadovat mezi čtyřmi až pěti sty a byl tedy poměrně značný. Hospodářský rozkvět, velikost vesnice, rozsáhlá návěs a existence právní výsady, to vše pozdvihovalo sebevědomí borovanských obyvatel.²⁶⁷ Z období před sekularizací klášterního statku i po ní se mohly Borovany prokázat jedinou nejdůležitější právní výsadou, jíž bylo osvobození od odúmrti v roce 1414. To ovšem jen potvrzovalo jejich statut privilegované poddanské vesnické obce s příslušným typem samosprávy.²⁶⁸ Mimořádné postavení Borovan mezi ostatními (menšími, poddanskými) osadami bylo stvrzeno jejich povýšením na městečko, do jehož čela se postavil sbor konšelů s purkmistrem. Došlo k tomu někdy v rozmezí let 1564 - 1578 a Borovany zároveň obdržely vlastní znak a právo na užívání pečeti.²⁶⁹ Rok 1578, kdy by Borovany mohly být povýšeny na městečko, se zdá být pravděpodobnějším, protože se nám z 16. října dochovala listina na pergamenu, kterou vydali „purkmistr, konšelé a všechna obec městečka Borovan“. K této listině je přivěšena jednostranná pečeť městečka Borovan, jejíž pečetní obraz nese kromě běžných městských symbolů i erbovní znamení vrchnosti – pětilistou růži. Z toho jasně vyplývá, že Borovany získaly statut městečka v éře přímé vlády Viléma z Rožmberka, která začala sekularizací kanonie v roce 1564.²⁷⁰ Borovanský městský znak má modrý štít, v něm stříbrnou městskou zed' s cimbuřím, otevřenou branou se zdviženou padací mříží. Po stranách brány jsou vidět

²⁶⁶ Srov. ŠEDA, O. *JSH, Matěj Kozka z Rynárce...*, s. 233. Plány z roku 1880 prozrazují využití jednotlivých prostor kláštera. V patře západního křídla zámku (proti zahradě) byla sýpka na uskladnění ječmene a valečka a v přízemí pod ní humna. V rohu humen byla máčecí káď, kde se ječmen více než jeden den namáčel, aby se pak rozprostřený v hromádách na humnech nechal po 6 až 7 dní klíčit. Naklíčený ječmen, tzv. zelený sklad, se pak dopravil zpět do 1. patra na valečku, kde se předsušil a poté putoval na hvozd. Hvozd s varnou a kvasným sklepem (spilkou) se nacházel v přízemním objektu přiléhajícím k západnímu zámeckému křídlu. Poté, co se slad na vytápěném hvozdu usušil, bylo třeba jej nechat alespoň měsíc odležet na sýpce a poté sešrotovat. Ve varně se šrot vylouhoval, extrakt povařil a pak svařil s chmelem. Vzniklá mladina se po zchlazení přírodním ledem čerpala do kvasných kádí na spilce, kde kvasila týden až 14 dní. Mladé pivo se pak plnilo do sudů v ležáckém sklepě, kde dokvasilo. Podle typu zde bylo uloženo 1 až 3 měsíce, výjimečně déle. V Borovanech byla lednice postavena u jihozápadního rohu konventu, v jehož západní části byl také byt sládky. Srov. LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí...*

²⁶⁷ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 18.

²⁶⁸ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 74.

²⁶⁹ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 18.

²⁷⁰ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 74-75.

střílny. Ze zdi vyrůstá čtyřhranná věž s červenou valbovou střechou, zlatými makovicemi a dvěma okny, pod nimiž je červená rožmberská pětিলistá růže, jež se opakuje i na bílém praporu, vztyčeném po pravé straně z boku věže.²⁷¹

Z předchozího líčení vyplývá, že borovanský statek přešel v 90. letech 16. stol. při využití všech vrchnostenských monopolů na progresivní režijní výrobu, která přinášela Rožmberkům velice slušné zisky.²⁷² Z urbářů od počátku 80. let 16. stol. až do roku 1604, které se nám dochovaly celkem čtyři, můžeme sledovat (a to i přes jejich větší či menší nepřesnosti) vývoj jednotlivých platů, dávek a jiných povinností poddaných vůči vrchnosti, které určují i míru jejich vykořisťování.²⁷³ Také pokusy městské rady o další rozšíření privilegií vedly v roce 1601 k udělení práva na svobodnou správu sirotčích peněz, o čtyři roky později (1605) právo solního obchodu v městečku, a konečně roku 1607 právo na polovinu pokut od provinilců.²⁷⁴ Na počátku 17. století byla zároveň většina dosavadních robotních povinností převedena na peněžní dávky.²⁷⁵

V posledním desetiletí svého života stál vladař Vilém z Rožmberka na vrcholu své moci. Jím vytvořené dominium reprezentovalo 18 velkostatků, 18 měst, 34 městeček, více než 750 vesnic a okolo 13 000 osedlých. Rožmberská feudální država tak prožívala vrchol své hospodářské prosperity, která byla založena na včasném přechodu od rentovního způsobu hospodaření k režijnímu, na realizaci smělých investičních záměrů v oblasti rybníkářství a zemědělského stavitelství a na maximálním využívání všech vrchnostenských monopolů vůči poddaným, ale i v jiných směrech.²⁷⁶ Přesto ale chmurnou představu o borovanském klášteře za posledních Rožmberků líčil se zaujatostí s odstupem sto let borovanský probošt Fischer: „*Za Petra Voka z Růží byl klášter znesvěcen a změněn na sklad piva. A protože byl nakažen husitskou zhoubou (tj. Vok), byla okna ambitů a kostela rozbitá, podlaha odřená, brány otevřené, celý klášter zůstal po mnoho let bez kněze, bez svátostí zpustošený, až Petr Vok bez potomků zemřel...*“²⁷⁷

²⁷¹ Srov. LIŠKA, K. Borovany a dolní Bukovsko – znaky a pečeti. In *Rodopisná revue 2. České Budějovice : Historicko – vlastivědný spolek*, 2004, s. 18.

²⁷² Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 81.

²⁷³ Srov. tamtéž, s. 83.

²⁷⁴ Srov. LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí...*

²⁷⁵ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 18.

²⁷⁶ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 76.

²⁷⁷ Cit. KAŠIČKA, F.; LANCINGER, L. *Borovany – stavebně historický průzkum...*, s. 9.

5.1.3 Borovany v éře pánů ze Švamberka

Po smrti posledního Rožmberka Petra Voka v roce 1611 se stali borovanskou vrchností na devět let Švamberkové²⁷⁸ (Jan Jiří a jeho syn Petr).²⁷⁹ První léta vlády Petra ze Švamberka probíhala v období vypjatého politického neklidu, který přinášelo připravující se střetnutí české stavovské opozice s prohabsburskou katolickou dvorskou klikou.²⁸⁰ V životě borovanských občanů a ostatních poddaných statku se však tyto konflikty zatím neprojevíly. Obyvatelé panství jako poslušní poddaní setrvali na politických a náboženských pozicích svého feudálního pána a dále žili svým všedním životem. Ten byl naplněn jím vlastními sociálními a ekonomickými problémy. Jak se zdá, městečko Borovany začalo těžit z práv, která v prvním desetiletí 17. století získalo a postupně se domohlo též určitého obecního jmění, jehož přesný rozsah bohužel neznáme.²⁸¹

Po pražské defenestraci 23. května 1618 se Petr ze Švamberka stal jako jediný jihočeský velmož direktorem panského stavu i jedním ze zemských správců. Zapojil se též bez výhrad do vojenského odboje proti Habsburkům, na jejichž adresu na sněmu 19. srpna 1619 prohlásil, že by byl raději pod pohanem, než pod Ferdinandem II. Tento zásadový postoj zastával až do své smrti.²⁸² Švamberkové tak doplatili na svou účast ve stavovském povstání konfiskací majetku (r. 1620). Začala zuřit třicetiletá válka, v jejímž úvodu museli Borovanští vytrpět značná příkoří od stavovského i císařského vojska. 3. dubna 1619 došlo dokonce přímo v městečku k boji.²⁸³ O tři dny později (6. 4. 1619) byl loupící oddíl císařských dostižen u Borovan oddíly stavovských, před kterými ustoupil do městečka a bránil se střelbou z domů a jejich púd. O klášterní budově se výslovně nehovoří, ač bylo s podivem, že by obránci nevyužili její výšky a větší pevnosti. Císařští byli bez zmínky o použití ohně zčásti pobiti, zbytek padl do zajetí. Kořist i s dvaceti čtyřmi vozy jim byla pobrána.²⁸⁴ Traduje se, že vojáci zpustošili kostel, odvezli odtud tři největší zvony a v Budějovicích je prodali.²⁸⁵ Podle H. Pexy je ovšem záhadou, jak by mohli za těchto podmínek stihnout stržení tří zvonů z věže, odvést je a ještě prodat v Českých Budějovicích. K tomu spíše muselo dojít při nějakém pozdějším nevidovaném nájezdu. Zřejmě se tak stalo za více než půlročního obležení

²⁷⁸ Srov. KOVÁŘ, D.; KOBLASA, P. *Kraj trojí tváře...*, s.6.

²⁷⁹ Srov. KAŠIČKA, F.; LANCINGER, L. *Borovany – stavebně historický průzkum...*, s. 9.

²⁸⁰ Srov. KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin II*. Praha : ZVON, 1991, s. 61-63.

²⁸¹ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 91.

²⁸² Srov. tamtéž, s. 91.

²⁸³ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 19.

²⁸⁴ Srov. KAŠIČKA, F.; LANCINGER, L. *Borovany – stavebně historický průzkum...*, s. 10.

²⁸⁵ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 19.

Třeboně roku 1621, kdy také nejspíš došlo k vypálení městečka. Požár se údajně tehdy na klášter nepřenesl.²⁸⁶

Jihočeská oblast patřila k válkou nejhůře postiženým, je proto mimo pochybnost, že borovanští poddaní museli nesmírně strádat.²⁸⁷ Situace se zlepšovala jen velmi pomalu, protože na zpustlých gruntech nechtěl nikdo hospodařit; do počátku třicátých let se obnova usedlostí zdařila jen z poloviny.²⁸⁸ Pobělohorskou konfiskací přešly Borovany s Třeboní z držení rožmberského dědice a předáka stavovské vlády Petra ze Švamberka do rukou císaře Ferdinanda II., který je později věnoval (1625) svému synovi, korunovanému českému králi Ferdinandovi III.²⁸⁹ Císař se záhy dozvěděl, že na jeho novém panství bývaly kdysi dvě kanonie augustiniánů kanovníků (Borovany a Třeboň). V souvislosti s jeho rekatolizační politikou se rozhodl obnovit oba konventy.²⁹⁰ Ferdinand III. svou náklonnost k Borovanům projevil též roku 1629, kdy obnovil starší privilegia a roku 1636 udělil významná práva na konání dvou výročních trhů a týdenních trhů s obilím a dobyt看em. Během následujícího období byly zaceleny rány, které Borovanům a celému kraji uštědřila třicetiletá válka, takže již v první polovině 18. století hospodařilo v Borovanech 59 sedláků, své dílny zde měli také 3 tkalci, řezník, pekař a kovář.²⁹¹

Na změně charakteru a způsobu myšlení i života lidí po třicetileté válce se také podílela místní škola. Zmínku o ní najdeme již z doby před třicetiletou válkou²⁹², kdy byla umístěna v areálu bývalého kláštera. Nacházela se v objektu vedle barokní brány – vjezdu do statku.²⁹³ Vznik a existenci borovanské školy v období pozdního středověku je nutné klást do souvislosti s existencí místního augustiniánského kláštera.²⁹⁴ Vždyť vyučování v této jednotřídní škole, která v roce 1706 získala malý domek vedle radnice, vedli zdejší augustiniáni.²⁹⁵

²⁸⁶ Srov. KAŠIČKA, F.; LANCINGER, L. *Borovany – stavebně historický průzkum...*, s. 10.

²⁸⁷ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 93.

²⁸⁸ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 19.

²⁸⁹ Srov. KAŠIČKA, F.; LANCINGER, L. *Borovany – stavebně historický průzkum...*, s. 10.

²⁹⁰ Srov. BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů...*, s. 38.

²⁹¹ Srov. LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí...*

²⁹² Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 153-155.

²⁹³ Srov. KADLEC, F. Pohledy do zpětného zrcátka – borovanská škola. In *Borovanský zpravodaj*, 2005, září 2005, s. 4.

²⁹⁴ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 155.

²⁹⁵ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 22.

5.2 Znovuobnovení kláštera

Císař Ferdinand III. již od roku 1630 podnikal první kroky k obnovení řeholního života ve zdech zrušeného borovanského kláštera a 15. února 1631 vydal příslušné rozhodnutí.²⁹⁶ Jelikož se objekt konventu nacházel v ruinách a střecha kostela hrozila zřícením, je pochopitelné, že to nebyl úkol nikterak jednoduchý.²⁹⁷ Poměry v klášteře byly skutečně tristní. Od roku 1624 nebyla borovanská fara obsazená, klášter byl opuštěný, duchovní správa byla administrována z Trhových Svin.²⁹⁸ V Čechách nebylo toho času kanonie, z níž by mohly být obnovené konventy osazeny. Formálně sice existovaly kanonie v Praze na Karlově a na Moravě v Olomouci, ve Šternberku a Fulneku, ale všechny trpěly nedostatkem řeholníků. Císař se tedy rozhodl obrátit o pomoc k proboštovi kanonie v Klösterneuburgu u Vídně Bernhardovi I. Enochovi z Weitzu. Ovšem ani v Rakousku nebyl dostatek vhodných osob znalých českého jazyka, a tak celý projekt postupoval velmi pomalu. Rakouský probošt projevil zdrženlivé obavy z rozsahu devastace obou klášterů.²⁹⁹ Proto dne 7. 6. 1630 prohlédla oba kláštery Ferdinandem jmenovaná komise, kterou tvořili probošti z pražského Karlova a Klösterneuburgu a jezuitský rektor z Krumlova. Ta konstatovala jejich neobyvatelnost a popsala jejich stav v temných, ale dosti povšechných obrysech. Kronikář Fischer je poněkud optimističtější: „*Co se kláštera v Borovanech týká, byl shledán nyní a stále v lepším pořádku než třeboňský.*“³⁰⁰

5.2.1 Postupné osazování kláštera

Zpočátku měla Třeboň i Borovany společné administrátory i viceadministrátory, z nichž první (od roku 1631) Samuel Tuschek, sice bydlel v Třeboni, ale v Borovanech zahájil opravy kostela Navštívení Panny Marie, který se stal základem zatím neobyvatelného klášterního areálu.³⁰¹ Když Ferdinand III. koncem května roku 1635 osobně navštívil Borovany, vyjádřil svou nespokojenost s pomalým postupem prací. Opravy zpustlých budov se podařilo dokončit až v roce 1651.³⁰² V roce 1651 měl administrátor třeboňské kanonie Augustin Matthaeei dokončit základní opravu klášterních objektů v neznámém rozsahu tak, aby se v něm mohli ubytovat první kanovníci. Referoval o tom 11. 5. 1651 do mateřského kláštera s tím, že si na

²⁹⁶ Srov. TRAJER, J. *Historisch – statische Beschreibung...*, s. 349.

²⁹⁷ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 22.

²⁹⁸ Srov. KAŠIČKA, F.; LANCINGER, L. *Borovany – stavebně historický průzkum...*, s. 10.

²⁹⁹ Srov. BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů...*, s. 52.

³⁰⁰ Srov. KAŠIČKA, F.; LANCINGER, L. *Borovany – stavebně historický průzkum...*, s. 10.

³⁰¹ Srov. BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů...*, s. 52.

³⁰² Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 22.

akci musel vypůjčit.³⁰³ Ačkoliv obnova konventních budov byl dokončena již v roce 1651, odhodlal se klösterneuburský probošt vyslat sedmičlennou komunitu až v roce 1658.³⁰⁴ Bylo vybráno sedm kanovníků, ale do Čech jich odjelo jen pět, protože dva – Konrád Fischer, potomní probošt(!) a Arnošt Saur – se odmítli dát přeložit do Čech. Byli proto uvězněni v lékárně klösterneuburského kláštera. Později se podrobili a v říjnu 1658 už byli v Borovanech. Žádný z nich však neuměl česky, protože všichni pocházeli z rakouských nebo německých zemí, do Borovan tedy museli být uvedeni ještě čeští kaplani. Zatímco Markus Weber zůstal (spolu se dvěma kanovníky) viceadministrátorem v Třeboni, v Borovanech byl jmenován dne 13. 10. 1658 klösterneuburským proboštem za viceadministrátora P. Norbert Herrmann (Heermann). Ten k sobě dostal tři kanovníky a jednoho klerika. Po smrti třeboňského administrátora Markuse Webera (29. 1. 1660) převzal jeho úřad v Třeboni borovanský Herrmann.³⁰⁵ Císař Leopold I. dekretem z 18. 11. 1662 oddělil oba kláštery (Borovany i Třeboň) od kanonie klösterneuburské.³⁰⁶ Do úřadu viceadministrátora byl uveden dne 15. 7. 1660 proboštem Berndhardem Jiří Jaud (Land)³⁰⁷ a v roce 1663 byl jmenován proboštem pro Borovany. Během jeho proboštování došlo k opravě vnitřní a vnější kostelní střechy (značným nákladem 800 zlatých).³⁰⁸

Roku 1660 získal třeboňské panství a s ním i patronát nad borovanskou kanonií kníže Jan Adolf I. ze Schwarzenberku. Po Jaudově smrti r. 1670 (v klášteře zůstali jen 3 kanovníci a 1 klerik) se rozhořel mezi ním a klášterem i církevní vrchností spor o míru ingerence při volbě probošta. Spor se protáhl až do roku 1677 a vlastně blokoval instalaci nového probošta. Po tu dobu ústav administroval kanovník Theotoniuss Egerer, který roku 1672 v Borovanech založil bratrstvo svatého mariánského Škapulíře (viz kapitola 5.3). V roce 1676 císař Leopold I. povolil při volbě probošta účast jeho komisařům, k volbě byli pozváni i komisaři knížete Schwarzenberka.³⁰⁹

³⁰³ Srov. KAŠIČKA, F.; LANCINGER, L. *Borovany – stavebně historický průzkum...*, s. 11.

³⁰⁴ Srov. tamtéž, s. 11.

³⁰⁵ Srov. BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů...*, s. 52-53.

³⁰⁶ Srov. KADLEC, J. *Kláster augustiniánských kanovníků...*, s. 182.

³⁰⁷ Srov. BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů...*, s. 52-53.

³⁰⁸ Srov. KAŠIČKA, F.; LANCINGER, L. *Borovany – stavebně historický průzkum...*, s. 11.

³⁰⁹ Srov. KADLEC, J. *Kláster augustiniánských kanovníků...*, s. 180-182.

5.2.2.1 Probošt Konrád Fischer

Po několikerém odkladu se volba borovanského probošta nakonec dne 25. 4. 1677 podařila.³¹⁰ Volby se zúčastnili delegáti obou stran, tj. knížete i arcibiskupa. Jejich jednání i pobyt byly vedeny přísným ceremoniálem, aby si jedna strana před druhou nezahlavala a zástupci knížete o tom podali zprávu. Byli uvítáni u brány, vedeni klášterním dvorem ke klášterním vratům a ubytováni v pokoji v přízemí. Arcibiskupská delegace byla ubytována v patře v pokoji s předpokojem. Složitě se navštěvovali a doprovázeli ke schodišti. Volební ceremoniál začal ranní mší, jež pro delegace byla sloužena v kapli v křížové chodbě, pro farníky v kostele. Pak vykonal konvent v sakristii obtížnou volbu ve čtyřech skrutiniích, z nichž vyšel jako nový probošt Konrád Fischer.³¹¹ Probošt Fischer stál v čele konventu do konce století a vyvinul značnou iniciativu v péči o klášter (oprava střechy, stavba nového kamenného mlýna a 2 hospodářských dvorů ze dřeva...). Jeho zásluhou byl postaven hlavní oltář v kostele, jehož autory byli řemeslníci z Lince. Z doby jeho proboštování také pochází 2 obrazy (patrně stejného stáří). Jedná se o olejový portrét knížete Adolfa a ideální portrét zakladatele kláštera Petra z Lindy.³¹² Probošt Fischer dal v nedalekém Trocnově porazit letitý dub, pod nímž se prý narodil husitský vojevůdce Jan Žižka. Probošt tak učinil, aby zabránil šíření pohanské pověry, která tradovala souvislost mezi válečnickovou neporanitelností a silou dřeva. Různí řemeslníci (kováři, zámečníci a tesaři) tam chodili odsekávat větve stromu, aby si z nich vyrobili pevná topírka a násady. Probošt dal opodál pařezu postavit kapličku zasvěcenou Narození sv. Jana Křtitele. Za jeho působení byla také roku 1679 v Trocnově dokončena stavba poplužního dvora na místě původních dvou usedlostí.³¹³

5.3 Duchovní rozvoj kláštera v době baroka

5.3.1 Škapulířový kult

V 17. a 18. století došlo v českém prostředí k nebyvalému rozkvětu „pietas Mariana“, která se stala nedílnou součástí barokní zbožnosti. Rozkvět barokního mariánského kultu s sebou přinesl úctu k milostným sochám a obrazům, ale také obnovu poutí, budování četných mariánských poutních míst, kostelů a kaplí. V barokních Čechách se těšila Panna Maria velké oblibě, především v prostředí řeholních společenství, kde byla uctívána též jako jejich zakladatelka, ochránkyně, učitelka či patronka.³¹⁴ Za svou zakladatelku Pannu Marii

³¹⁰ Srov. KADLEC, J. *Kláster augustiniánských kanovníků...*, s. 182.

³¹¹ Srov. KAŠIČKA, F.; LANCINGER, L. *Borovany – stovebně historický průzkum...*, s. 12.

³¹² Srov. tamtéž, s. 13-15.

³¹³ Srov. BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů...*, s. 53.

³¹⁴ Srov. JIRÁNEK, T.; KUBEŠ, J. *Bratrstva*. Pardubice : Univerzita Pardubice, 2005, s.93-95.

označovali například augustiniáni či servité.³¹⁵ V období baroka se velmi intenzivně rozvíjel (také v borovanském konventu) mariánský škapulířový kult, který je úzce spojen s karmelitánským řádem. Škapulířový kult byl rozšiřován karmelitánským řádem, a to zejména prostřednictvím laických škapulířových bratrstev, která byla zakládána pod patronací řádu.³¹⁶ Právě takové bratrstvo vzniklo v Borovanech v roce 1672. Vznik škapulířového kultu je odvozen podle legendy, ve které se generálovi kapucínského řádu Šimonu Stockovi zjevila v neděli 16. 7. 1251 Panna Maria a předala mu škapulíř s příslibem zvláštní ochrany, pokud jej bude nosit. Na počátku 14. století Jan XXII. povolil nošení škapulíře a nadal jej zvláštními odpustky. V 17. století pak s papežským souhlasem vznikala laická škapulířová bratrstva, mající zajistit svým členům, kteří nosili pod oděvem malý upravený škapulíř, ochranu Panny Marie v hodině smrti i v očistci.³¹⁷

5.3.2 Škapulířová bratrstva

Barokní náboženská bratrstva vznikala v souladu s dobovou náboženskou situací, která v pobělohorské době přispívala k rozšíření víry širokých sociálních vrstev. Bratrstva byla součástí farních, klášterních nebo poutních kostelů. V polovině 18. století existovalo v Čechách kolem 250 zbožných bratrstev, z toho 83 růžencových, 71 u farních kostelů a 64 škapulířových. Na jejich zřizování měli hlavní podíl karmelitáni a dominikáni. Vazby nových bratrstev na původní řeholní instituci byly poměrně volné.³¹⁸ Náboženská bratrstva byla specifickou formou laické zbožnosti a účast v nich byla dobrovolná. Představovala sdružení věřících spravovaných knězem, vyznačovala se pevnou organizační strukturou a byla otevřená lidem ze všech společenských vrstev. Příslušnost k bratrstvu přinášela členům možnost podílet se na náboženském životě.³¹⁹ Zbožnost se projevovala účastí na pravidelných společných bohoslužbách, pořádáním procesí a poutí k zázračným obrazům a sochám na poutních místech, ale i častým přijímáním svátostí... Zemřelým členům byly vypravovány slavnostní pohřby a modlitby za spásu jejich duší.³²⁰ Zajímavá byla otevřenost bratrstva pro všechny. Přijímání nových členů bylo vymezeno pouze 2 podmínkami: muselo jít o katolíky a současně o lidi přijatelné z hlediska jejich osobního života. Jinak bylo bratrstvo přístupné všem novým členům – mužům i ženám bez ohledu na věk, povolání a společenské postavení

³¹⁵ Srov. JIRÁNEK, T.; KUBEŠ, J. *Bratrstva...*, s. 95.

³¹⁶ Srov. tamtéž, s. 95. *Karmelitánský řád postupně vznikl ve 12. století ve Svaté zemi. V krásném prostředí hory Karmel se usadila skupina mužů - laiků (poustevníků), kteří v první polovině 13. století postupně přesídlili do Evropy. Karmelitánská zbožnost má výrazně mariánský ráz. Srov. Řeholní život v českých zemích...*, s. 52.

³¹⁷ Srov. WEIS, M. *Mariánské zrcadlo*. vyd. Katolický týdeník s.r.o., 2002, s. 117.

³¹⁸ Srov. MIKULEC, J. *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*. Praha : NLN s. r. o., 2000, s. 27-28.

³¹⁹ Srov. tamtéž, s. 54-55.

³²⁰ Srov. tamtéž, s.59.

(měšťané, vesničané, šlechta). Členové nemuseli pocházet z farnosti, kde bratrstvo sídlilo. Každý vstupující ovšem musel být zapsán do matriky. Noví členové tak získávali podíl a účast na duchovních dobrech a odpustkových privilegiích bratrstva. Členství v bratrstvech představovalo společenský status a prestiž nového člena.³²¹

5.3.3 Škapulíř Panny Marie

Slovo škapulíř má svůj původ ve jménu části mnišského roucha z úzkého kusu látky, které se nosí na hábitu při práci.³²² Škapulíř sestává ze dvou malých kousků látky, spojených dvěma stužkami. Nosí se přes ramena na těle tak, že jeden spočívá na prsou a druhý na lopatkách (lat. scapulae – odtud se odvozuje název). Obvykle je na nich znázorněn obraz Panny Marie s Ježíškem.³²³ Papež Pius X. dovolil zaměnit toto škapulířové roucho za tzv. škapulířovou medaili, kde na jedné straně musí být znázorněn obraz Panny Marie a na druhé Nejsvětější Srdce Ježíšovo.³²⁴ Škapulíř ale není talisman pro štěstí ani automatická záruka jistého místa v nebi. Škapulíř je tu již sedm století a církve jej schválila jako svátostinu. V průběhu staletí se škapulíř stal svátostinou, velmi oblíbenou i mezi neřeholníky. Karmelská rodina si připomíná výročí škapulíře s vděčnou slavností. V naší době se k ní připojil i Jan Pavel II. v roce 2001, když podpořil úctu k Panně Marii Karmelské formou škapulíře povzbudivým dopisem.³²⁵

5.3.4 Škapulířové bratrstvo v Borovanech

Barokní zbožné škapulířové bratrstvo Panny Marie Karmelské bylo založeno v Borovanech v den slavnosti Zvěstování Panny Marie (25. 3.) roku 1672 a působilo zde až do svého zrušení v roce 1783.³²⁶ K založení musel dát souhlas karmelitánský generál a roku 1673 vydal povolení pražský arcibiskup Sobek.³²⁷ Jednalo se o druhý nejrozšířenější typ bratrstva v Čechách po růžencových konfraternitách – bratrstvech. Skutečnost, že u augustiniánského kláštera působilo karmelitánské škapulířové bratrstvo, nebyla ničím výjimečným.³²⁸ Podobné škapulířové karmelitánské bratrstvo založili na poutním místě Kájov na Českokrumlovsku na počátku 18. století i zlatokorunští cisterciáci, kteří v Kájově

³²¹ Srov. MIKULEC, J. *Barokní náboženská bratrstva...*, s. 60-61.

³²² Srov. ČERNÝ, J. *Poutní místa*. České Budějovice : Bohumír NĚMEC – VEDUTA, 2004, 52.

³²³ Srov. *Škapulíř Panny Marie Karmelské*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998, s. 11.

³²⁴ Srov. WEIS, M. *Mariánské zrcadlo...*, s. 117.

³²⁵ Srov. CETKOVSKÝ, G. *Čtyři novény k Panně Marii Karmelské: Škapulíř Panny Marie na pozadí textu Písma svatého*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 4.

³²⁶ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 22.

³²⁷ Srov. KAŠIČKA, F.; LANCINGER, L. *Borovany – stavebně historický průzkum...*, s. 11.

³²⁸ Srov. MIKULEC, J. *Barokní náboženská bratrstva...*, s. 27.

vykonávali duchovní správu.³²⁹ Bratrstvo v Borovanech patřilo do početné skupiny konfraternit, které neměly žádný majetek v podobě základního finančního obnosu, z jehož úroků se pokrývala část nákladů na fungování. Borovanské bratrstvo však nebylo bez finančních prostředků. Strukturu jeho příjmů i výdajů lze poznat z dochovaných účtů. Hospodaření bratrstva bylo většinou vyrovnané – příjmy i výdaje byly shodné a jednotlivé položky se téměř neustále opakovaly. Přestože bratrstvo nedisponovalo žádným finančním kapitálem, vlastnilo movité předměty, které byly získány jako dar nebo koupeny za vybrané prostředky. Podle inventárních soupisů mělo bratrstvo stříbrnou sochu Panny Marie ozdobenou stříbrnými řetízkami a šňůrami granátů, stříbrnou lampu, cínové svícní, červenou a černou damaškovou umbellu (malý ozdobný baldachýn v podobě válcovité stříšky na žerdi, nošený v procesích), červené damaškové prapory k procesím a oltářní plátna. Tyto předměty byly využívány při akcích pořádaných bratrstvem, jako byla procesí, pobožnosti a zejména bohoslužby, při nichž členové přistupovali ke svátostem a konali modlitby za zemřelé.³³⁰

Až do současnosti se dochovala matrika bratrstva, do níž se zapisovala jména a původ nově přijatých členů. Jedná se o knihu ve světlé kožené vazbě s tlačeným ornamentálním dekorem. Zápisy začínají v roce 1672, kdy bylo bratrstvo založeno a zápisy jsou dovedeny do roku 1689, po nichž následují již jen opisy církevních patentů, různých nařízení atd. Zřejmě došlo později k pořízení nové matriky, neboť inventář z roku 1785 hovoří o matrice potažené červeným sametem, pobíjené stříbrem. Ročně se do bratrstva, které mělo stovky členů, zapisovalo několik desítek lidí – často se jednalo o celé rodiny.³³¹ Karmelitánský svátek P. Marie Karmelské byl povýšen papežem Benediktem XIII. v roce 1726 a tím byl rozšířen na celou církev.³³² Dodnes je v Borovanech hlavní pouť v létě vždy v neděli okolo 16. července, kdy se připomíná nezávazná památka Panny Marie Karmelské (někdy nazývané P. Marie Škapulířové), nikoliv na svátek Navštívení Panny Marie.³³³

³²⁹ Srov. LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí...*

³³⁰ Srov. tamtéž

³³¹ *Do škapulířového bratrstva se mezi léty 1683 - 1684 zapsalo 42 členů z různých lokalit. Nejvíce členů pocházelo z Borovan a širokého okolí, ale do bratrstva byli přijímáni i lidé ze vzdálenějších míst, neboť přijetí do bratrstva nebylo vázáno na bydliště. Lidé tak mohli být také souběžně členy několika bratrstev najednou. Záleželo pouze na jejich zájmu. Řada lidí zapsaných do borovanského škapulířového bratrstva měla vazbu ke zdejšímu klášteru - jednalo se například o úředníky a další zaměstnance nebo příznivce tohoto řeholního domu. Velmi výrazně byli zastoupeni obyvatelé z okolních vesnic, dále z Třeboně, Trhových Svinů, Nových Hradů, Ledenic, Českých Budějovic, Velešína a Kaplice. Zajímavou a poměrně silně zastoupenou skupinu představovali členové z Jindřichohradecka, kteří se zapisovali v celých skupinách. Z jakého důvodu si lidé z těchto poměrně vzdálených míst vytvořili vazbu ke zdejšímu bratrstvu se zatím nepodařilo zjistit. Sociální složení borovanského bratrstva bylo otevřené všem sociálním vrstvám. Zastoupeni byli především měšťané, venkované a duchovní, jak dokládají například zápisy – Norbert Herman, prelát z třeboňského kláštera, Kašpar Arnold, přední kostelník a soused borovanský, Mikoláš Starý, sedlák z Vrcova, Anna Jahodová, měštkyně Svinenská nebo Alanus Aquila z kláštera Zlatá koruna.* Srov. LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí...*

³³² Cit. JIRÁNEK, T.; KUBEŠ, J. *Bratrstva...*, s. 92.

³³³ Srov. ČERNÝ, J. *Poutní místa...*, s. 54.

5.4 Spory borovanských s klášterní vrchností

Stinnou stránkou v historii Borovan zůstane vleklé rozeprě mezi zdejšími měšťany a klášterem, které se rozhořely po roce 1680 a trvaly téměř šest desetiletí.³³⁴ Zatímco 17. století je ve vzájemných vztazích charakterizováno účinnou pomocí kláštera při překonávání důsledků třicetileté války, je pak 18. století obdobím sporů a konfliktů mezi klášterní vrchností a borovanskými poddanými. Je tak možno soudit podle některých písemných dokladů, ale i z místní pověsti o smrti posledního borovanského preláta.³³⁵ A jaká byla příčina rozporů mezi Borovanskými a klášterem? Prapůvodcem byla neshoda o poplatky z luk poblíž Nového dvora.³³⁶ V té době (1677 - 1701) byl proboštem borovanského augustiniánského kláštera Konrád Fischer. Ten nechal roku 1680 zřídit u obce Hluboká nový poplužní dvůr. Pozemky nového dvora původně patřily ke mlýnu na Stropnici. Probošt Fischer však chtěl mít u nového poplužního dvora více luk, a tak se mu podařilo přimět sedm borovanských měšťanů, kteří louky u Nového dvora vlastnili, aby je s klášterem vyměnili za jiné.³³⁷

Poblíž Nového dvora byla také velká louka nazývaná „Stoklyzna“. Probošt Fischer věděl, že při zakládání kláštera roku 1455 byla tato louka uvedena mezi nadačními statky kláštera. Mrzelo ho, že už není jeho majetkem a měl podezření, že pravděpodobně během třicetileté války si borovanští Stoklyznu přisvojili. Soudil tak podle toho, že o postoupení luk Borovanským nebyly nalezeny doklady. Komise, která byla pověřena prošetřením skutečného vlastnictví dotyčných luk zjistila, že probošt z Klösterneuburgu, který byl pověřen znovuzřízením borovanského a třeboňského kláštera po třicetileté válce, nechal ony luční parcely zapsat do berní ruly v roce 1654 jako majetek kláštera pronajímáný Borovanským.³³⁸ Roku 1660 komise však tuto domněnku popřela. Po pětadvaceti letech již tyto skutečnosti nebyly dost zřejmé nikomu v Borovanech, což umožnilo, aby se probošt Fischer dopustil opět mylných dedukcí. Tímto omylem nebo snad úmyslem, v jehož pozadí byla snaha získat louky blízké Novému dvoru, začala šedesátiletá vleklá historie sporů, které vyvrcholily rebelií Borovanských v roce 1740. Zásadnější kroky k získání luk podnikl až Fischerův nástupce Kristián Preitfelder, který se pokusil na základě Fischerem pořízeného opisu urbáře z r. 1604 a berní ruly z r. 1654 vyžadovat od Borovanských poplatky z luk na území Stoklyzny. Tento

³³⁴ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 22.

³³⁵ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 119.

³³⁶ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 24.

³³⁷ Srov. PEXA, H. *Historie borovanské rebelie*. Borovany : Městský národní výbor Borovany, 1990, s. 1.

³³⁸ Srov. tamtéž, s. 1-2.

požadavek se týkal 40 borovanských občanů, kteří se rozhodně zdráhali platit za něco, co podle pamětníků vždy patřilo již jejich otcům a dědům.³³⁹

Ve druhé čtvrtině 18. století se však spory stále přiostržovaly, šlo už také o slib nevolnictví, o robotní povinnost, o borovanský pranýř, a také solní obchod. Borovanští se úporně bránili vůči zasahování do výsad městečka (potvrzených císařem), následovaly komise, vynucený smír (r.1733) a po nějaké době opět nové sváry. Měšťané se chovali vzpurně a deset z nich, označených jako vůdci vzpoury, skončilo dokonce roku 1740 v řetězech. Proti klášteru vzápětí vytáhla stovka žen ozbrojených tím, co měla právě po ruce, aby své muže osvobodila. I když došlo k násilné potyčce, nenásledovaly ze strany vrchnosti žádné represe – naopak, muži byli propuštěni, a zejména po vypuknutí válek o rakouské dědictví vyzněl celý spor do ztracena.³⁴⁰ Vleklé spory a konflikty mezi obcí a klášterem pravděpodobně vyřešilo až jeho zrušení roku 1785. Ještě z roku 1773 je ve fondech třeboňského archivu uložena další stížnost Borovanských na zbídačování robotou a na protiprávní útisk ze strany klášterní vrchnosti.³⁴¹

5.5 Stavební aktivity kláštera v posledních desetiletích jeho trvání

Augustiniáni kanovníci, stejně jako všechny řády, přestavovali během 17. a 18. století své kanonie v duchu doby. Stavební úpravy středověkých konventních budov se dotkly hlavně interiérů a patrně nepodléhaly žádným jednotným pravidlům. Přínosem baroka do architektury řehole byly především prelatury, které postupně získávaly stále reprezentativnější podobu.³⁴² Jejich architektura se těsně váže k soudobým palácovým a zámeckým stavbám. Většina architektů a stavitelů byla tedy zaměstnána především výstavbou kostelů, klášterů a prelatur.³⁴³

5.5.1 Probošt Christian Preitfelder

Barokní stavební aktivita obnoveného kláštera začala sice až po 100 letech, ale pak nabyla značného rozsahu.³⁴⁴ Již probošt Fischer úspěšně zahájil obnovené stavební práce v klášteře. Na něj úspěšně navázal jeho nástupce, probošt Christian Preitfelder, který v roce 1729 do jihovýchodního kouta ambitu vestavěl vysokou věž.³⁴⁵ Železo k vrcholovému kříži

³³⁹ Srov. PEXA, H. *Historie borovanské rebelie...*, s. 2.

³⁴⁰ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 23-24.

³⁴¹ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 119-120.

³⁴² Srov. VLČEK, P.; SOMMER, P.; FOLTÝN, D. *Encyklopedie...*, s. 87.

³⁴³ Srov. PIJOAN, J. *Dějiny umění VII.*, 4. vyd. Praha : Odeon, 1989, s. 316.

³⁴⁴ Srov. KUČA, K. *Města a městečka...*, s.193.

³⁴⁵ Srov. SEDLÁČEK, A. *Místopisný slovník království českého*. Praha : Argo, 1998, s.48.

(Knopfkreutz) dal pozlatit dobrým lístkovým zlatem, jakož i měděný knoflík podle proporce věže nechal pozlatit dobrým dukátovým zlatem v ohni. Do koule ve vrcholu věže byl vložen podle běžného zvyku pamětní zápis, který byl nalezen při první velké opravě věže v roce 1806.³⁴⁶ Farní kronika cituje že: „*Preitfelder roku 1729 zřídil tuto věž, jež stála 1000 zlatých.*“³⁴⁷ V roce 1707 nechal postavit nový, blíže neurčený oltář nákladem 2400 zl., na který knížecí patronát přispěl obnosem 600 zl. Neznámý pokračovatel Fischerovy kroniky hodnotí působení Christiana Preitfeldera takto: „*Celou kanonii opravil a uvedl do lepší podoby, zařídil, aby byly nové cely, nová střecha a nová věžička, ve které bylo umístěno nové horologium za 80 zlatých a ozdobil kanonii jinou fasádou.*“³⁴⁸

5.5.2 Probošt Augustin Dubenský

Stavební práce na klášteře se slibně rozvíjely, ale skutečný rozkvět proboštví začal až za proboštvování Augustina Dubenského (1738 - 1774).³⁴⁹ Byl to energický a koncepční muž, který za 36 let svého působení uskutečnil v klášteře mnoho významných změn v podobě a uspořádání konventních budov.³⁵⁰ Probošt Dubenský byl mužem na svém místě. Dovedl například opatřit prostředky z tzv. „solní pokladny“ na systematickou přestavbu klášterních budov. Velkou roli zde jistě hrálo jeho přátelství s farářem vídeňského císařského dvora, P. Bartolomějem Josefem Teilsambem, který mu opatroval důležité konexe u dvora, na vídeňské nunciatuře a u římské Kongregace pro propagaci víry. Možná tak Dubenský získal i spojení s projektanty a ostatními výtvarníky.³⁵¹

- **Škapulířová kaple**

Přednost oprav před klášterními budovami dostal klášterní dvůr, který byl ve špatném stavu, snad po požáru z roku 1697. V roce 1746 se snažil Dubenský u treboňského hejtmana Burkhardta získat příspěvek na škapulířovou kapli. „*Jak prý hejtman sám viděl, kaple škapulířového bratrstva s přilehlou sakristií se při konaných poutích ukazuje pro zúčastněné duchovní, jejich ministranty a nával poutníků příliš malá a rostoucí návštěvě nedostačující.*“ 27. 3. 1746 vydali konzistorní přísedící ve věci „*zboření staré kaple a postavení nové na tomtéž místě podle předloženého výkresu*“ licenci. S vystaveným povolením se žadateli vracel i schválený výkres, proto se nezachoval ani v arcibiskupském archivu, kde by byla největší možnost i z podpisu zjistit totožnost projektanta. V průběhu stavební činnosti se výkres

³⁴⁶ Srov. KAŠIČKA, F.; LANCINGER, L. *Borovany – stavebně historický průzkum...*, s. 16.

³⁴⁷ Srov. TRAJER, J. *Historisch – statische Beschreibung...*, s. 350.

³⁴⁸ Srov. KAŠIČKA, F.; LANCINGER, L. *Borovany – stavebně historický průzkum...*, s. 15-17.

³⁴⁹ Srov. VLČEK, P.; SOMMER, P.; FOLTÝN, D. *Encyklopedie...*, s. 182.

³⁵⁰ Srov. TRAJER, J. *Historisch – statische Beschreibung...*, s. 350.

³⁵¹ Srov. LANCINGER, L. *Borovany...*, s. 3.

pochopitelně ztratil i přímo na místě v Borovanech.³⁵² Autor této pozoruhodné centrálně pojaté kaple s ústředním eliptickým prostorem není tedy znám.³⁵³

• *Presbytář a krypta*

8. 3. 1748 vydala pražská konzistoř pro Dubenského povolení k přestavbě a rozšíření presbytáře kostela a krypty. Přestavba byla povolena „s tou nicméně výhradou, jsou-li ve stávajícím presbytáři nějaké památky, aby byly nepoškozené zachovány; nebo vykopou-li se nějaké kosti mrtvých nebo vyzvednou-li se z krypt, nechť se uloží do kostnice nebo po dokončení díla na svá místa.“³⁵⁴ O vlastní akci se zachoval latinský účetní záznam, psaný nebo diktovaný v „ich“ formě přímo Dubenským, zpětně z léta 1748 - 50: „*Soupis výdajů za stavbu nového presbytáře, krypty a střechy kostela od roku 1748 a zdi kolem hřbitova. Pozn. zmíněný presbytář jsem požehnal 13. 10. 1748, kryptu však téhož roku 26. 10. První kámen jsem položil s vykonáním obřadů za účasti všech pánů 1. 4. 1748. Později byl požehnan 12. 1. 1749 tabernákl pro ciborium.*“³⁵⁵ Také konventní budovy byly opraveny, pozdně gotická klenba v ambitu byla zachována.³⁵⁶

• *Prelatura*

Rozsáhlá a náročná přestavba klášterních svatyní vyčerpala prostředky kanonie a na čas snad i energii činorodého probošta. Po celá padesátá léta nemáme doklady ani o běžné údržbě, ani o stavební činnosti. Teprve roku 1760 nebo o rok později usiloval Dubenský o zbývající nejnáročnější část svého celoživotního stavebního programu – zbudování reprezentativní prelatury.³⁵⁷ Ke stavbě tohoto velkého, osově komponovaného objektu prelatury, došlo někdy v letech 1760 - 70.³⁵⁸ Nový trojkřídlý konvent byl přistavěn ke starým budovám, ač byl „spíše panskému zámku než klášteru podobný“.³⁵⁹ Prelatura byla tedy napojena na kanovnický

³⁵² Srov. KAŠIČKA, F.; LANCINGER, L. *Borovany – stavebně historický průzkum...*, s. 18.

³⁵³ Srov. KUČA, K. *Města a městečka...*, s. 193.

³⁵⁴ Srov. KAŠIČKA, F.; LANCINGER, L. *Borovany – stavebně historický průzkum...*, s. 19.

³⁵⁵ Cit. Tamtéž, s. 20.

³⁵⁶ Srov. VLČEK, P.; SOMMER, P.; FOLTÝN, D. *Encyklopedie...*, s. 182.

³⁵⁷ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 24. „*Že je potřebná přestavba, to dokládá stísněnost kanonie, aby byly vystavěny pokoje proboštovi, hostům, zejména pak komisařům při volbě nového probošta, protože není než jediný a ten je malý i pro obyčejné hosty. Rovněž pro čtyři duchovní, kteří zatím bydlí v dolním ambitu, dotýkajícím se kostela, jsou potřebné čtyři pokoje, aby duchovní přišli do klauzury. Kuchyně je velmi těsná a vystavená nebezpečí ohně... není žádná lednice, čímž se stává, že v létě pivo zkysne a z masa pro kuchyni se nedá nic uchovávat. Aby byla přiměřeně dodržena klášterní klauzura, je potřebné, aby od ní byli odděleni šafář a šafářka s dětmi, s čeledíny a děvečkami.*“ Cit. LANCINGER, L. *Borovany...*, s. 4-5.

³⁵⁸ Srov. KUČA, K. *Města a městečka...*, s. 193.

³⁵⁹ Srov. VLČEK, P.; SOMMER, P.; FOLTÝN, D. *Encyklopedie...*, s. 182.

konvent a výrazně vysunuta do prostoru na náměstí, jehož se stala urbanistickým akcentem.³⁶⁰ Zaujala tak význačné postavení v jižní části obdélníkového náměstí.³⁶¹

Za zmínku také stojí Dubenského schopnost sehnat peněžní prostředky z mnoha zdrojů, které posléze umožnily další intenzivní opravy a přestavby:³⁶² bílení kostela, křížové chodby, sakristie a refektáře, zbudování nové kazatelny v kapli ...³⁶³ Dubenský se však neomezil jen na stavební činnost, ale například roku 1770 udělil zdejším řemeslníkům cechovní artikule. Zamýšlel zvýšit počet kanovníků ze stávajících sotva sedmi na patnáct, a také v Římě usiloval o získání práva odpustků pro svůj kostel.³⁶⁴ Probošt Augustin Dubenský zanechal v historii a podobě Borovan nerasmazatelnou stopu tím, že zde nechal vystavět již zmíněné skvosty barokní architektury: škapulířovou kapli, nový presbytář kostela a v šedesátých letech 18. století honosnou budovu prelatury. Z dostavěné budovy prelatury se ovšem Dubenský dlouho netěšil, protože zemřel v únoru 1774, netuše brzký zánik svého kláštera.³⁶⁵ Období působení Augustina Dubenského lze hodnotit jako druhou a poslední vrcholnou fázi ve stavebním vývoji konventu, následně již nikdy nepřekonanou.³⁶⁶

5.6 Druhé zrušení kláštera

5.6.1 Počátky konce

Borovanskému klášteru nebylo ani po obnově souzeno dlouhé trvání. Sotva se podařilo překonat vnější překážky a začal se utěšeně rozvíjet, postihla jej nová rána, tentokrát tak těžká, že učinila navždy konec jeho životu. Stejně jako početné jiné duchovní ústavy stal se i on obětí osvícenské církevní politiky, která vyvrcholila za císaře Josefa II. Nový směr rakouské církevní politiky pocítily záhy zejména kláštery.³⁶⁷ Obzvláště radikální byl tedy postup vídeňské vlády vůči klášterům, ve kterých spatřovala „mrtvý lidský kapitál“, instituce škodlivé (zejména řády žebravé, „hanba náboženství“ a „velké břemeno pro poddané“), které podléhají zahraničním představeným a z jejichž jmění nemá stát žádný prospěch, protože uchází do ciziny.³⁶⁸

³⁶⁰ Srov. KUČA, K. *Města a městečka...*, s. 194.

³⁶¹ Srov. TRÍŠKA, K. aj. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku V., Jižní Čechy*. Praha : Svoboda, 1986, s. 26.

³⁶² Srov. LANCINGER, L. *Borovany...*, s. 3.

³⁶³ Srov. KAŠIČKA, F.; LANCINGER, L. *Borovany – stavebně historický průzkum...*, s. 25.

³⁶⁴ Srov. tamtéž, s. 19.

³⁶⁵ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 24.

³⁶⁶ Srov. KAŠIČKA, F.; LANCINGER, L. *Borovany – stavebně historický průzkum...*, s. 71.

³⁶⁷ Srov. KADLEC, J. *Klášter augustiniánských kanovníků...*, s. 293-294.

³⁶⁸ Srov. KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin...*, s. 163.

Obě poslední desetiletí 18. a počáteční léta 19. století byla dobou obecné sekularizace klášterů a řádů, jakou dosavadní církevní dějiny nepoznaly. Proticírkevní postoj byl vyhrocen osvícenstvím.³⁶⁹ Cesta k rušení klášterů začala již u Marie Terezie, jež se snažila zreformovat církev a podříditi ji státu. Již roku 1767 vydala zákon, kterým omezovala počet klášterů a příjem jejich dorostu, aby zamezila úniku pracovních sil. Kromě toho postavila pod státní dohled i správu klášterního majetku. Za její vlády byl například zrušen celý řád jezuitů.³⁷⁰ Josefské církevní reformy spočívaly v systematickém rušení rozjímavých klášterů jako prý „neužitečných“, osvícenci uznávali pouze aktivní činnost, nikoli modlitbu a rozjímání.³⁷¹ Císař Josef II. a jeho rádci se nespokojili s citelnými zásahy do klášterního života, nýbrž se rozhodli velkou část klášterů zrušit.³⁷² V zemích českých a rakouských bylo celkem 852 klášterů, z nichž císař Josef II. postupně zrušil skoro polovinu. V Čechách 71 klášterů ze 154 a na Moravě 41 klášterů ze 74.³⁷³

5.6.2 Borovanský klášter v roce 1785

V tomto roce žilo v borovanském klášteře sedm kanovníků. Po dobu následujících pěti měsíců byly konány přípravy ke zrušení kláštera, zapečetěn a sepisován jeho movitý i nemovitý majetek a hospodaření převáděno do rukou státu. Klášter již tehdy nemohl disponovat svými příjmy a jeho členové a zaměstnanci byli odkázáni i na pravidelný plat, který jim stát v této době dával. Probošt měl nárok na 2 zlaté denně, ostatní na 40 krejcarů denně. Řeholníkům byl ponechán jen jejich majetek v celách. Ale i ten byl sepsán, aby si jej mohli podle inventáře odnést domů. Také tyto soupisy však byly s ostatními inventáři klášterního majetku předány státním úřadům, které měly tendence vybírat z nich drobné cennosti a učinit z nich součást zisku.³⁷⁴

5.6.2.1 Osazenstvo kláštera

Před zrušením kláštera žili v Borovanech tito řeholní kanovníci (podle jmen většinou německého původu) a sloužící:

P. Ambrosius Stein – probošt, P. Wenzel Bulla von Bullenau – děkan, P. Patritius Schwingenschlögl, P. Adalbert Gruber, P. Prokop Mossinger, P. Vinzenz Groskopf,

³⁶⁹ Srov. FRANK, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství*. Praha – Břevnov : Benediktinské arcidiocésní úřad, 2003, 133-134.

³⁷⁰ Srov. LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí...*

³⁷¹ Srov. MALÝ, R. *Církevní dějiny...*, s. 228.

³⁷² Srov. KADLEC, J. *Klášter augustiniánských kanovníků...*, s. 295.

³⁷³ Srov. HORA –HOŘEJŠ, P. *Toulky českou minulostí*. Praha : BARONET & VIA FACTI, 1996, s. 114.

³⁷⁴ Srov. LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí...*

P. Anton Fetk³⁷⁵, Ondřej Bauer – klášterní kuchař, Jakub Lottman – ranhojič, Karel Svoboda – sloužící u probošta, Matěj Rokycan – sloužící v refektáři, Vavřinec Suchý – kočí, Matyáš Mráz – předjezdec, Alžběta Veselá – děvečka v kuchyni, Jan Hruška – dyškant (tj. zpěvák zpívající vyšší hlas), Jan Bruner – altista (tj. zpěvák zpívající nižší hlas). Poznamenaní jsou pouze ti, kdo žili přímo v Borovanech. Ostatní, kteří tou dobou sídlili jinde, seznam nezachycuje.³⁷⁶

5.6.3 Osudy kláštera po zrušení

Slibný rozkvět borovanské kanonie zastavil císař Josef II. svým rozhodnutím ze dne 14. listopadu 1785, kdy ji zrušil.³⁷⁷ Duchovní se měli rozmyslet, kam budou jejich kroky mířit od dubna roku 1786, kdy museli opustit klášterní budovy. Měli v podstatě tři možnosti, stejně jako téměř všichni řeholníci ve stejné situaci:

- odejít do jiného nezrušeného kláštera téhož řádu, což v případě řeholních kanovníků sv. Augustina nebylo v našich zemích možné, protože Josef II. zde zrušil všech šest jejich řádových domů; bylo možné však odejít do zahraničního kláštera
- působit v duchovní správě jako faráři nebo kaplani; velká část řeholníků tuto možnost využívala, mnozí však již pro vysoký věk nebo nemoci nebyli této činnosti schopni
- odejít s penzí do civilu; roční penze činila u opatů 1460 zlatých, u ostatních 150 zlatých³⁷⁸

Po odchodu bratří zůstal ještě 8 měsíců pouze probošt Stein, aby vedl duchovní správu městečka, načež se odstěhoval a svou životní pouť ukončil v roce 1811 v Českých Budějovicích. Prvním borovanským farářem byl potvrzen dřívější senior augustiniánů Patritius Schwingenschlögel,³⁷⁹ kostel se na základě biskupského dekretu z 28. října 1786 stal farním a v bývalém starém konventu byla zřízena fara a byty služebnictva.³⁸⁰ Veškeré jmění kláštera, odhadnuté tehdy na značnou částku 61 110 zlatých, převzal do správy náboženský fond.³⁸¹ Statky s konventem (přestavěným vlastně bez námahy na zámek) byly prodány roku 1787 Janovi ze Schwarzenberka, který vyměnil se správou náboženského fondu majetky tří

³⁷⁵ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 24.

³⁷⁶ Srov. LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí...*

³⁷⁷ Srov. BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů...*, s. 54.

³⁷⁸ Srov. LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí...*

³⁷⁹ Srov. TRAJER, J. *Historisch – statische Beschreibung...*, s. 350.

³⁸⁰ Srov. VLČEK, P.; SOMMER, P.; FOLTÝN, D. *Encyklopedie...*, s. 182.

³⁸¹ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 26.

zrušených klášterů v Borovanech, Třeboni a Zlaté Koruně za panství Vlčice v Podkrkonoší.³⁸² Zrušení kláštera po 330 letech existence, byť přerušované, znamenalo skutečně citelný zásah do osudu Borovan.³⁸³ Ačkoliv byl borovanský zámek upraven na šlechtickou rezidenci a ležel poměrně nedaleko od centra třeboňského panství, navštěvovali ho jeho majitelé jen velice zřídka a pouze na několik hodin – kníže Jan Adolf II. ze Schwarzenberka v roce 1800 a 1842, jeho jedenáctiletý syn zavítal do Borovan o půldruhého roku později, opět jen na jediné odpoledne. Tento nevelký zájem majitelů způsobil, že v roce 1871 pronajali statek i se zámkem zámožné budějovické rodině Rosenauerů.³⁸⁴ Za první pozemkové reformy po první světové válce v Borovanech byly prelatura, dvůr i pivovar Schwarzenberkům ponechány. V roce 1932 je získali Rosenaurové a tato rodina je vlastnila až do roku 1945.³⁸⁵

6. HMOTNÉ A DUCHOVNÍ DĚDICTVÍ BOROANSKÉHO KLÁŠTERA

6.1 Kulturně - historické hodnocení

Soubor kostela a starého konventu s připojeným zámkem stále představuje ojedinělou architektonicko – urbanistickou kompozici nadmístního významu, význačnou krajinnou dominantu a závažný článek v obraze Borovan. Současně můžeme soubor považovat za výjimečný doklad a časný projev monumentální pozdně – gotické architektury, inspirované v případě kostela jihobavorskými případy a realizované zřejmě bavorskými mistry. Klenby kapitolní síně jsou naopak příkladnou ukázkou přetrvávání a rozvíjení předhusitské stavební a umělecké tradice rožmberskou hutí. Druhý významný vklad do stavební podoby kostela se starým konventem přineslo baroko, které obohatilo jeho výraz zejména o ušlechtilé a dynamické uzavření východního boku souboru novým kostelním závěrem, novou sakristií s oratoří a pozoruhodnou pohledově exponovanou škapulířovou kaplí. Stejně jako bohatství pozdně gotických detailů a prvků, zůstalo v souboru dochováno i několik projevů barokní kultury, počínaje monumentálními nástropními freskami, až po umělecko – řemeslně zpracované dveřní výplně, závěsy, kliky a zástrče.³⁸⁶

³⁸² Srov. TRÍSKA, K. aj. *Hrady, zámky a tvrze...*, s. 26.

³⁸³ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 26.

³⁸⁴ Srov. tamtéž..., s. 27.

³⁸⁵ Srov. TRÍSKA, K. aj. *Hrady, zámky a tvrze...*, s. 26.

³⁸⁶ Srov. KAŠÍČKA, F.; LANCINGER, L. *Borovany – stavebně historický průzkum...*, s. 73.

6.2 Umělecké památky

6.2.1 Architektura

6.2.1.1 Chrám Navštívení Panny Marie

- *Charakteristika a popis chrámového interiéru*

Budova bývalého klášterního kostela Navštívení Panny Marie je z tesaného, lomového kamene.³⁸⁷ Strohé fasády tohoto jednolodního prostorného chrámu jsou členěny pouze na koso postavenými opěráčky,³⁸⁸ které vystupují ze soklu a jsou dvakrát přerušeny malou římsou. Dva opěráčky vybíhají v štítky a jsou lemované záclonovým obloučkem a zakončené bambulkou,³⁸⁹ zbylé dva mají na vrcholu cimbuří o třech zubech. Do stěn jižní lodi jsou vsazena čtyři velká gotická okna zbavená kružeb a prutů.³⁹⁰ Celá loď je sklenuta čtyřmi poli jednoduchých hvězdicových kleneb, žebra hruškového profilu vybíhají z válcových přípor s římsovými hlavicemi.³⁹¹ V západním průčelí je patrné původní gotické okno, později pozměněné v obkrouhlé a dnes již docela zazděné. Průčelní vysoký štít z neomítnutých cihel je rozčleněn na způsob panelu lesénkami a hrotitými obloučky. Barokní věž je kryta ozdobnou cibulovitou bání.³⁹²

Do jižní strany kostela vcházíme prostými dveřmi upravenými v 19. století. Vnitřek kostela nás mile překvapí svými elegantními rozměry (délka 32,6 m, šířka 8,10 m a výška 12,2 m).³⁹³ Loď kostela, která pochází z let 1456 – 1464, je délkově členěna čtyřmi opěrnými pilíři, které však nestojí z vnější strany (jak tomu bývá u gotických kostelů), nýbrž uvnitř. Pilíře zároveň vymezují čtyři pole jednoduché hvězdicové klenby, která je tvořena žebry hruškovitého profilu sbíhajícími se ke čtyřem svorníkům.³⁹⁴ Na velkém lichoběžníkovém svorníku, který je presbytáři nejbližší, spatříme (podobně jako v ambitu) plastické zobrazení znaku Petra z Lindy, druhý nese reliéf jetelového čtyřlístku, na třetí vytesal jeho tvůrce trojlístek a ve čtvrtém je otvor.³⁹⁵ Zadní pár opěrných pilířů je nejsilnější a nejčlenitější, protože zde od samé dlažby vyvstávají žebra klenby a oblouk podporující v pozadí umístěnou

³⁸⁷ Srov. BRANIŠ, J. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese česko – budějovickém*. Praha : Archeologická komise při české akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1900, s. 100.

³⁸⁸ Srov. POCHE, E. aj. *Umělecké památky Čech I. (A/J)* Praha : Academia, 1977, s. 107.

³⁸⁹ *tyto konsoly patrně souhlasí i s některými kusy v Trhových Svinech a Prachaticích*; Srov. BRANIŠ, J. *Dějiny středověkého umění v Čechách II*. Praha : Höfer a Klouček, 1893, s. 117.

³⁹⁰ Srov. tamtéž, s. 106.

³⁹¹ Srov. POCHE, E. aj. *Umělecké památky Čech I. ...*, s. 107.

³⁹² Srov. BRANIŠ, J. *Soupis památek...*, s. 10.

³⁹³ Srov. tamtéž, s. 10-11.

³⁹⁴ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 47.

³⁹⁵ Srov. BRANIŠ, J. *Soupis památek...*, s. 11-12.

emporu,³⁹⁶ na které býval mnišský kůr.³⁹⁷ Na kůru jsou varhany, pořízené zásluhou probošta Františka Plancka ve třicátých letech 18. století, zdobené rokokovými soškami andílků.³⁹⁸ Za varhanami také najdeme intarsiemi zdobená sedadla mnichů.³⁹⁹ Stavitelé borovanského klášterního kostela navázali na vývoj vrcholně gotické architektury, který byl bohužel na začátku 15. století přerušen husitstvím. Celkové pojetí chrámu a některé jeho detaily svědčí také o značném vlivu z Podunají nebo dokonce o přímé účasti rakouských či bavorských umělců.⁴⁰⁰

- **Presbytář**⁴⁰¹

Na gotickou hlavní loď plynule navazuje na východní straně barokní kněžiště, postavené v místech gotického během dubna až října 1748.⁴⁰² Presbytář je sklenut eliptickou kupolí na pendentivech, dosedajících na sdružené pilastry, zdobené páskovým ornamentem, s plasticky vloženými římsami.⁴⁰³ Z pendentivů shlížejí na návštěvníka borovanského svatostánku jednotliví evangelisté.⁴⁰⁴ Každá strana presbytáře se pyšní jednoduchým barokním oknem. Báňovitá klenba je zdobena zašlými freskami.⁴⁰⁵ Malby v kupoli presbytáře zachycují výjevy ze života Panny Marie od Mariina narození až po Zvěstování, kdy se Maria od anděla dozvídá, že se stane matkou Ježíše Krista. Tématické zaměření maleb souvisí se zasvěcením kostela – Navštívení Panny Marie (těhotná Panna Maria se setkává se svou příbuznou Alžbětou) a představuje další epizodu ze života Panny Marie, která následovala po Zvěstování. Výjevy jsou v horní části doplněny mariánskými symboly poukazujícími na čistotu a nevinnost P. Marie – perla v lastuře, lilie a bílá růže. Kult mariánské úcty v době baroka byl i v prostředí borovanského kláštera jednoznačně dominantní.⁴⁰⁶

³⁹⁶ = tribuna, vestavěná architektura většinou do západní části chrámového interiéru, nesená podpěrami nebo klenbou; určená pro vlastníka kostela nebo členy konventu; Cit. CHODURA, R.; KLIMEŠOVÁ, V.; KŘIŠŤAN, A. *Slovník pojmů...*, s. 15.

³⁹⁷ Srov. BRANIŠ, J. *Dějiny středověkého umění...*, s. 106.

³⁹⁸ Srov. TRAJER, J. *Historisch – statische Beschreibung...*, s. 350.

³⁹⁹ Srov. BRANIŠ, J. *Soupis památek...*, s. 11.

⁴⁰⁰ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 49.

⁴⁰¹ = presbyterium, kněžiště, východní závěr kostela; Cit. CHODURA, R.; KLIMEŠOVÁ, V.; KŘIŠŤAN, A. *Slovník pojmů...*, s. 44.

⁴⁰² Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 49.

⁴⁰³ Srov. POCHE, E. aj. *Umělecké památky Čech I.*, s. 107.

⁴⁰⁴ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 49.

⁴⁰⁵ Srov. BRANIŠ, J. *Soupis památek...*, s. 10-12.

⁴⁰⁶ Srov. LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí...*

- **Sakristie a oratoř**

Do sakristie vedou z prvního travěe lodi jednoduché dveře. V sakristii je veliká kredenční skříň (na horní části dosud zdobená intarsiemi) a cínová porouchaná lavatoř⁴⁰⁷ v podobě koule, s dračí hlavičkou na výtoku.⁴⁰⁸ Klenbu v sakristii a kupoli presbytáře vyzdobil malbami okolo poloviny 18. století malíř František Jakub Prokyš, který provedl pro borovanský klášter i další práce. Malby v sakristii mají jedno ústřední téma – oslavu Kristovy vykupitelské oběti, s níž souvisí i ustanovení mše a Nejsvětější svátosti. Ježíšovo utrpení je v borovanské sakristii prezentováno nástroji Kristova mučení. Dominantní postavení mezi výjevy na klenbě sakristie má ovšem z dnešního pohledu poněkud bizarně podané vyobrazení pěti ran Kristových, zachycených v radikálně zjednodušené podobě – pouze v podobě končetin a srdce.⁴⁰⁹ O patro výš nad sakristií bychom našli někdejší oratoř⁴¹⁰ se dvěma okny do kostelní lodi, kterými představitelé augustiniánské kanonie přihlíželi bohoslužbám. V oratoři se také nalézá malý oltářík svatého Augustina, který sem byl přenesen ze zrušené domácí kaple v blízkém Novém Dvoře.⁴¹¹

- **Chrámová výzdoba**

Nejnápadnější součástí vnitřního vybavení kostela je hlavní oltář.⁴¹² Jedná se o bohatě řezanou portálovou architekturu, kterou doplňuje na vrcholu socha sv. Floriána, o něco níže plastiky sv. Václava a sv. Leopolda a dole sochy svatých biskupů Augustina a Adolfa. Tato slušná barokní řezba z roku 1679 byla vytvořena společnou prací řezbáře Adama Claudia z Lince a hraběcího buquoyského truhláře Johanna Halbera z Rožmberka.⁴¹³ Oltářní obraz s motivem Navštívení Panny Marie namaloval vlámský malíř působící v Rakousku Frans de Neve. Po stranách hlavního oltáře stojí na trojbokých podstavcích dva andělé – světloňoši, kteří sem byli dodáni až kolem roku 1730. Původně v presbytáři stávala ještě křesla, do nichž usedali augustiniánští bratři během bohoslužeb.⁴¹⁴ K zařízení borovanského kostela patří také boční oltář sv. Maří Magdaleny, který stojí při severní stěně presbytáře a pochází z doby po polovině 18. století. V souladu se svým zasvěcením nese obraz

⁴⁰⁷ = *lavatorium*: původně kaplovitá stavba nad studnou u klášterní klausury v rajském dvoře; určená k umývání rukou před vstupem do refektáře; u pozdějších typů klášterů obecné značení pro lázeň nebo umývárnu; Cit. CHODURA, R.; KLIMEŠOVÁ, V.; KŘIŠŤAN, A. *Slovník pojmů...*, s. 34.

⁴⁰⁸ Srov. BRANIŠ, J. *Soupis památek...*, s. 12.

⁴⁰⁹ Srov. LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí...*

⁴¹⁰ = *oratorium*, *modlitebna*, název pro emporu, vyvýšené a částečně uzavřené místo pro modlitbu v kostele se samostatným přístupem; Cit. CHODURA, R.; KLIMEŠOVÁ, V.; KŘIŠŤAN, A. *Slovník pojmů...*, s. 41.

⁴¹¹ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 47.

⁴¹² Srov. BRANIŠ, J. *Soupis památek...*, s. 12.

⁴¹³ *Claudius dodal plastiky a Halber vytvořil vlastní konstrukci oltáře*; Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 49. a srov. POCHE, E. aj. *Umělecké památky Čech I. ...*, s. 107.

⁴¹⁴ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 49-50.

sv. Maří Magdalény. Při jižní zdi hlavní lodi najdeme také oltář sv. Anny zasvěcený českým zemským patronům, který ve své nynější novogotické podobě pochází z roku 1861. Truhlářskou práci na něm odvedl Václav Rachač z Třeboně a řezby jsou dílem vídeňského řezbáře Johanna Rauschera a budějovického Josefa Leitgeba. Zcela na vrcholu jej zdobí socha sv. Jana Nepomuckého, dále obraz sv. Anny a plastiky svatých biskupů z druhé poloviny 16. století – vpravo sv. Prokopa a vlevo sv. Linharta. Dodatečně sem byly umístěny starší sošky sv. Václava a sv. Jana Křtitele, které kostelu věnoval v roce 1879 kníže Schwarzenberk.⁴¹⁵ Vysokou uměleckou cenu má také stříbrné, pozlacené, 41 cm vysoké ciborium.⁴¹⁶ Je to bohatá augšburská práce z r. 1685,⁴¹⁷ zdobená barevnými kameny, z nichž některé jsou imitované. Hlavním výzdobným prvkem jsou oválné emailové medailónky, na nichž jsou zachyceny v červených odstínech výjevy z části Kristových pašijí (od Poslední večeře Páně až po scénu, kdy je Kristus odsouzen Pilátem k smrti).⁴¹⁸

6.2.1.2 Škapulířová kaple

Roku 1746 byla po severní straně sakristie klášterního kostela přistavěna Škapulířová kaple Panny Marie Karmelské. Tato radikálně barokní stavba se středním eliptickým polem je přístupná též z křížové chodby.⁴¹⁹ Pozdně gotický portálek však svědčí o tom, že barokní stavba nevznikla na zcela nově položených základech, ale že na jejím místě existovala již dříve gotická kaple. Zvenčí dnes škapulířovou kapli snadno poznáme podle zvoncovité střechy s věžičkou vypínající se nad silnicí a podle kamenných plastik osazených na koruně zdiva – sochy Anděla škapulířského, mariánského znaku a čtyř váz.⁴²⁰

S ostatními klášterními prostory ostře kontrastuje interiér kaple, vyznačující se bohatostí tvarů. Nad středním elipsovitým polem se klene kupole, pokrytá rozsáhlou freskou s názvem „Oslava Škapulíře“. Jejím autorem je českobudějovický malíř František Jakub Prokyš,⁴²¹ jehož malby na klenbě v závěru Škapulířové kaple a ve cviklech pod kupolí souvisejí se zasvěcením kaple Panně Marii a symbolicky vyjadřují různé vlastnosti přiřazované Matce Boží. Klenbu nad závěrem kaple zdobí čtyři štukové kartušové rámce, v nichž se nacházejí

⁴¹⁵ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 50.

⁴¹⁶ =baldachýn, též schránka na hostie zpravidla tvaru většího kalicha s víčkem; Cit. CHODURA, R.; KLIMEŠOVÁ, V.; KŘIŠŤAN, A. *Slovník pojmů...*, s. 12.

⁴¹⁷ Srov. BRANIŠ, J. *Soupis památek...*, s. 12.

⁴¹⁸ Srov. LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí...*

⁴¹⁹ Srov. ČERNÝ, J. *Poutní místa...*, s. 52.

⁴²⁰ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 47.

⁴²¹ Srov. tamtéž, s. 47.

mezi oblaky letící andělci nesoucí symboly vlastností Panny Marie, které jsou odvozeny z bohaté symboliky uvedené v biblické Písni Písni.⁴²² V jednom z pendentivů (na přechodu mezi rohovým pilířem a kupolí) si všimneme vyobrazení zdejšího kláštera, jak vypadal ještě před výstavbou prelatury. Sjíždíme-li po pilířích pohledem dolů, utkví naše zraky na dřevěných sochách sv. Anny, sv. Jáchyma, sv. Josefa a sv. Alžběty, které jsou provedeny v životní velikosti. Pod kruchtou, na které se nachází barokní varhanní pozitiv datovaný rokem 1711, stojí poněkud zastrčený Boží hrob, dílo třeboňského truhláře Václava Rachače z roku 1861. Nad vstupními dveřmi se nachází vyřezávaná kazatelna s figurovými reliéfy, pořízená v polovině 18. století.⁴²³ Nejdůležitější součástí vnitřního vybavení kaple ovšem představuje hlavní oltář se sochami sv. Jana z Boha a sv. Terezie, soškami andílků a s obrazem Panny Marie Karmelské, který namaloval již zmiňovaný Prokyš roku 1748.⁴²⁴ Z jeho dílny vzešel i obraz Boha Otce v nástavci oltáře.⁴²⁵

6.2.1.3 Křížová chodba

Z neveliké, ale solidně zbudované stavby bývalého konventu, má uměleckou cenu také ambit, do něhož se vstupuje z kostelní lodi zmodernizovanými dveřmi, prolomenými v severní zdi. Pozdně gotická, čtyři metry široká křížová chodba, obklopuje miniaturní rajský dvůr o rozměrech pouhých 10 x 10 m.⁴²⁶ Křížovou chodbu završuje síťová klenba několika různých typů, v jejíchž svornících si všimneme růže, připomínající erb Rožmberků a lipové větvičky, převzaté ze znaku Petra z Lindy. Přítomnost obou těchto symbolů vypovídá o postupném budování kláštera, v němž po smrti zakladatele pokračovali rožmberští stavitelé. Sporné zbytky nástěnných maleb nasvědčují, že stěny ambitu byly kdysi pokryty freskami s náboženskou tematikou.⁴²⁷

6.2.1.4 Prelatura

Tato jednopatrová pozdně barokní budova vyrostla někdy v letech 1760 - 1770 coby reprezentativní sídlo proboštů zdejšího kláštera augustiniánů, s jehož starším gotickým areálem také bezprostředně souvisí. Jméno architekta, který se podepsal pod projekt této nákladné stavby, bohužel neznáme. Za zmínku však stojí, že budování mimořádně honosných

⁴²² Srov. ČERNÝ, J. *Poutní místa...*, s. 52-53.

⁴²³ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 47.

⁴²⁴ srov. POCHE, E. aj. *Umělecké památky Čech I. ...*, s. 108.

⁴²⁵ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 47.

⁴²⁶ Srov. BRANIŠ, J. *Soupis památek...*, s. 13.

⁴²⁷ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 40.

prelatur patřilo k charakteristickým projevům augustiniánské stavební činnosti v období novověku a že borovanská rezidence svou výstavností dokonce zastínila ostatní česká sídla augustiniánů.⁴²⁸ Ani ve vnějším vzhledu, a z větší části ani v dispozici, tuto stavbu nelze rozeznat od soudobých zámků. Jen průběžná chodba, navazující na chodbu konventu a spojující všechna tři křídla rezidence, tu připomene rozdílný účel. Otevřená trojkřídlá dispozice prelatury, pro kterou je příznačný půdorys ve tvaru písmene „U“, vytváří čestný dvůr a vychází z typu francouzské zámecké architektury, zvaného „maison de plaisance“.⁴²⁹ Tento typ, který ovládl barokní architekturu, k nám koncem 17. století přinesl francouzský architekt Jean Baptiste Mathey, který pracoval nejen na valdštejnských panstvích, ale i pro různé církevní řády a pro šlechtu. Z církevní architektury je jeho nejvýznamnějším dílem projekt křížovnického kostela sv. Františka na Starém Městě v Praze.⁴³⁰

Borovanská prelatura je osově zcela souměrná stavba, jejíž fasádu člení pilastry a doplňuje vyvážená štuková výzdoba. Má ve svém středu dvoupatrový rizalit s hlavním vjezdem a dvěma postranními vchody pro pěší. Nad vstupem do budovy je možno vidět plastický znak rodu Schwarzenberků, svědčící o druhotném využití prelatury jako knížecího zámku.⁴³¹ Z klenutého průjezdu vedou po obou stranách dveře do zámeckých prostor, v jejichž skladbě se opět uplatnila téměř naprostá symetrie. Do prvního patra lze vystoupat po schodišti s ozdobnou kamennou balustrádou. Původní vybavení interiérů je sice dávno pryč, ale dochovaly se alespoň vyřezávané dveře, ústící z jednotlivých místností do spojovací chodby.⁴³² Ústředním prostorem byl hlavní reprezentační sál, jehož plochý strop vyplnil neznámý malíř vzápětí po dokončení stavby devíti výjevy ze života svatého Augustina, které jsou zasazeny v nesymetrických rámech a zdobené květinovými motivy. Soudě podle stylu této rokokové malby, nemohl být jejím autorem žádný vrcholný umělec, spíše šlo o zručného řemeslníka. Sál se stal svědkem významných chvil v závěrečném období společného života borovanských augustiniánů – např. hostiny, která provázela volbu posledního probošta Steina roku 1774.⁴³³

⁴²⁸ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 36.

⁴²⁹ Srov. VLČEK, P.; SOMMER, P.; FOLTÝN, D. *Encyklopedie...*, s. 87.

⁴³⁰ Srov. PIJOAN, J. *Dějiny umění VII.*, s. 316-317.

⁴³¹ Srov. TRÍSKA, K. aj. *Hrady, zámky a tvrze...*, s. 26.

⁴³² Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 40.

⁴³³ Srov. LANCINGER, L. *Borovany...*, s. 14-15.

6.2.2 Sochařství

- *Socha svatého Václava*

V borovanském kostele se zachovala malá pozdně gotická socha svatého Václava, která se ještě v 19. století nacházela v nedalekém trocnovském dvoře, odkud ji roku 1879 kostelu věnoval kníže Schwarzenberk.⁴³⁴ Umělečtí historikové kladou její vznik do doby kolem roku 1470, ale na podrobné zhodnocení kvality, stylu a stáří tato řezba stále ještě čeká. Nepatrné dílo gotického sochařství je dnes zdánlivě bez minulosti, která zmizela v zapomnění. Soška svatého Václava je námětově v sochařství jižních Čech dosti ojedinělá. Navazuje ještě na předhusitské umění, především na slavnou sochu stejnojmenného světce v chrámu svatého Víta v Praze.⁴³⁵

Při hledání ztraceného osudu je zajímavé, že původní borovanský farní kostel je prvně písemně doložen roku 1359 a tehdy byl zasvěcen svatému Václavu. Z archivních pramenů víme, že poté, co středověké oltáře fyzicky dožily, byly většinou v barokní době rozebrány. Malovaná nebo řezaná křídla byla někdy užita jako doplněk nového oltáře, malované desky pak rozvěšeny jako samostatné obrazy po kostele a obzvláště ctěné středověké sochy přeneseny do nové oltářní architektury, která jim byla svými proporcemi dokonce přizpůsobena. Známe však řadu případů, kdy části starého oltáře posloužily k vybavení filiálních kostelíků a kaplí v okolí „mateřského“ kostela. A to je odpověď na otázku, proč byly kvalitní středověké sochy madon, piet nebo světců nalezeny v kapličkách, které byly postaveny často až v 18. nebo 19. století. U borovanského kostela je důležité, že někdy krátce po založení augustiniánského kláštera došlo ke změně zasvěcení a svatého Václava nahradilo patrocinium Navštívení Panny Marie. Samozřejmostí bylo, že se zasvěcení kostela většinou promítlo do ikonografie a vybavení hlavního oltáře, který vždy nesl podobu titulárního světce. V případě takovéto změny však nedošlo k „zapomenutí“ starého ochránce, ten byl i nadále patronem svatyně a jeho zobrazení se často posunulo do nástavce na vrcholu oltáře.⁴³⁶ Takový byl zřejmě i osud borovanské sochy. Její kvalita a nalezení v blízkém Trocnově dokazuje, že pochází právě z kostela v Borovanech, kde se mohla nacházet v nástavci jako součást zmizelého středověkého oltáře Navštívení Panny Marie.⁴³⁷ Možná, že je pozůstatkem oblíbeného souboru českých zemských patronů, který byl častým motivem nástěnného

⁴³⁴ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 50.

⁴³⁵ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 116.

⁴³⁶ Srov. LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí...*

⁴³⁷ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 50.

a deskového malířství nebo sochařství a borovanský svatý Václav je jedinou figurou z podobné skupiny, která zdobila zaniklý oltář.⁴³⁸

- **Madona**

Nejmladší středověkou prací zachovanou v borovanském kostele je stojící socha (130 cm) Panny Marie s Ježíškem v náručí, která byla vyřezána ze dřeva v období mezi lety 1500 - 1510. Byla sice nalezena v kapličce u borovanské vodárny⁴³⁹, ale její vysoká kvalita je důkazem, že pochází ze zaniklého pozdně gotického oltáře v borovanském kostele Navštívení Panny Marie. Madona z Borovan stojí v kontrapostu na schématicky naznačeném terénu. Je oblečena v červený šat a modrý plášť, který je doplněn pruhem bílé látky přehozený přes ramena. Vpravo mírně nakloněná Mariina hlava nesla ztracenou korunu, zpod které spadaly dlouhé vlnité vlasy. Marie má poměrně široký oválný obličej s kulatou bradou a drobnými ústy, její oči hledí kupředu na věřícího. Matka nese na pravém boku nahého Ježíška. Pravou rukou jej podpírá v bederní oblasti a levicí drží jeho pravou nožku. Do oblouku prohnuté dítě má kulatou hlavu s kudrnatými vlasy, pravou rukou se chytá pruhu bílé látky a v levici držel na hrudi ztracený symbol (žezlo??).⁴⁴⁰ Z formální analýzy vyplynulo, že předstupněm k borovanské madoně je dílo mistra Madony Kájova, která byla jedním ze zprostředkovatelů šíření „kefermaktského slohu“.⁴⁴¹

Zřejmě již nikdy nezjistíme donátora a osud sochy, která přečkala navzdory času pět století. Ovšem dodnes se nám zachovaly desítky středověkých mariánských soch a obrazů po celých Čechách. Bylo to způsobeno tzv. „druhým životem madon“ v době baroka, kdy byla velmi rozšířena mariánská úcta. Sochy i obrazy byly korunovány a byly pro ně zřizovány nové oltáře. Velkou roli zde také hrál člověku citově velmi blízký motiv matky s dítětem a Marie, matky prosebnice a přímluvkyně za nás, slabé hříšníky. V případě požárů, válek a jiných katastrof byly zřejmě jako první ukřívány tyto „matičky boží“, kterým generace věřících svěřily své radosti a strasti v nespočetných prosbách a modlitbách.⁴⁴²

⁴³⁸ Srov. LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí...*

⁴³⁹ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 50.

⁴⁴⁰ Srov. LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí...*

⁴⁴¹ Srov. *Jihočeská pozdní gotika ...*, s. 50.

⁴⁴² Srov. LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí...*

- *Pieta*

Z vybavení borovanského kostela Navštívení Panny Marie v období středověku se dochovalo jen nemnoho artefaktů, zato však té nejvyšší kvality. Nejstarší a nejmonumentálnější je Pieta, pořízená z doby kolem roku 1466,⁴⁴³ tedy ještě za života zakladatele kláštera Petra z Lindy a pravděpodobně i jeho nákladem. Jde o plastiku s nebývale sugestivním účinkem, jenž měl směřovat k citům věřících. Tato vzácná pozdně gotická socha Piety našla důstojné umístění v sousedství oltáře.⁴⁴⁴ Sousoší v životní velikosti (výška 170cm) bylo vyřezáno z lipového dřeva a pod barokními nátěry se nachází zbytky původní polychromie.⁴⁴⁵ Sedící schýlená matka je oblečena v červený šat a zahalena v modrý plášť, který vytváří kolem její hlavy tmavý prostor podtrhující plasticitu a sugestivní výraz obličeje. Látko pláště je na kolenou zřasena v několik mísovitých záhybů a složena do kaskád, které byly převzaty ze šatů madon z období „krásného slohu“. V tváři Panny Marie je ovšem potlačena líbeznost a v širokém obličejí je vepsána nesmírná bolest a utrpení. Kristus je o poznání menší a subtilnější, což je poukaz na dobově rozšířenou mystickou představu mrtvého dítěte, které se na konci cesty vrací do lůna své matky. Ježíšovo tělo je netypicky lukovitě prohnuto do oblouku a spirálovitě stočeno tak, že Matka ukazuje věřícímu horní polovinu těla s ránou na boku. Levou rukou přidržuje překřížené ruce a pravíci podpírá hlavu mrtvého Syna, který má nasazenu výraznou trnovou korunu.⁴⁴⁶

Základním rysem tohoto díla je nezvyklá monumentalita a již zmíněný neobyčejně sugestivní účinek. To navazuje na odkaz českých piet poloviny 14. století. Řezbář přistoupil k brutální anatomické deformaci Mariina i Kristova těla a k radikálnímu otevření se hmoty prostoru. Toto vše, i nahrbení Mariiny postavy jakoby pod tíhou nesnesitelné bolesti, přispívalo k enormnímu citovému prohloubení námětu, k hluboké účasti věřících na něm a v neposlední řadě k upevnění primární náboženské funkce tohoto výtvarného díla. Výtvarné ztvárnění Piety však nebylo v Borovanech ojedinělé, což dokládá dřevořezba Ukřižovaného (Krista) v křížové chodbě kláštera z doby kolem roku 1470.⁴⁴⁷ Pieta byla zřejmě určena pro zaniklý oltář v borovanském kostele. Přežila všechny neblahé události a později byla

⁴⁴³ Srov. ČERNÝ, J. *Poutní místa...*, s. 53.

⁴⁴⁴ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 50. *Zde je potřeba zmínit tragickou událost, kdy Petr z Lindy ztratil jediného syna Merta (†22. června 1452), kterého nechal pohřbit v borovanském kostele před hlavním oltářem. Kdo jiný by mohl porozumět bolesti zdrčených rodičů lépe než zase Matka, které pod křížem vložili do náručí mrtvé a zmučené tělo jejího jediného syna? A proto věnovali peníze na sochu Piety, oltář a nakonec založili klášter, neboť pro ně pozemské statky ztratily jakoukoliv cenu??!*

⁴⁴⁵ Srov. POCHÉ, E. aj. *Umělecké památky Čech I. ...*, s. 107.

⁴⁴⁶ Srov. LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí...*

⁴⁴⁷ Srov. BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník...*, s. 115.

několikrát přemístována v interiéru kostela. Barokní polychromie dokládá zájem a péči o tuto sochu během staletí.⁴⁴⁸ I na tomto díle však čas zanechal svou nesmazatelnou stopu a jistý borovanský farář ji v 19. století označil za „strašidlu podobnou“ a nechal ji odklidit.⁴⁴⁹ Z umělecko – historického hlediska je ale borovanská Pieta prvním a ojedinělým českým příkladem burgundského typu, od kterého se liší tím, že Kristova pravice není spuštěna k podnoží, ale společně s levou rukou je položena na klíně. Z formální stránky vyplývá, že dílo bylo ovlivněno živou tradicí Krumlovské madony z první třetiny 15. století. Ovšem dodnes nebyl její slohový původ a místo v soudobé sochařské produkci náležitě prostudován a zhodnocen. Nesmíme také zapomínat na duchovní stránku díla a její význam. Kolik vroucích modliteb, kolik bolesti a utrpení již musela Bohorodička vyslyšet, aby za nás orodovala?⁴⁵⁰

6.3 Význam kláštera pro současnost

I když řeholní kanovníci již nejsou v Borovanech fyzicky přítomni, cítíme jejich odkaz na každém kroku. 330 let fungování kláštera významným způsobem poznamenalo historii i současnost Borovan. Obecně můžeme konstatovat, že působení kláštera ovlivnilo a ovlivňuje současný život převážně pozitivně. Velká část prostor bývalého kláštera se v současné době dočkala oprav a rekonstrukce. Je tedy nesporné, že hmotný a stavební odkaz představuje (už svým výhodným situováním ve středu města) pro místní i návštěvníky dosud nedocenenou dominantu Borovan.

Duchovní odkaz konventu je naplňován tím, že obě řádové svatyně (kostel i kaple) jsou stále využívány ke svému původnímu účelu – k pravidelným bohoslužbám. Gotickou část kláštera spravuje dodnes římsko – katolická farnost. Všestranně zhodnotit odkazy kláštera by představovalo dlouhodobý a složitý úkol. Já se proto pokusím v následující části této kapitoly zaměřit na ty, podle mého názoru, nejpodstatnější:

- *Lapidárium* – v lapidáriu křížové chodby starého konventu jsou vedle dalších soch vystaveny originály z mariánského sousoší v Českých Budějovicích
- *Křížová chodba* – slouží k příležitostným výstavám, koncertům
- *Nová zimní kaple* – využívána pro bohoslužby v zimním chladném počasí
- *Víceúčelové klubovny* – prostor k setkávání dětí, rodin, mládeže i seniorů, ale i ke konání přednášek...

⁴⁴⁸ Srov. LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí...*

⁴⁴⁹ Srov. KOVÁŘ, D. *Borovany...*, s. 50.

⁴⁵⁰ Srov. LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí...*

- *Augustiniánské klášterní sklepy* – nacházejí se v nově zpřístupněných podzemních prostorách, kde se procházel Jakub Krčín; pro svou stabilní teplotu a vlhkost jsou využívány jako archivní sklepy ke skladování kvalitních vín a k příjemnému posezení v atraktivním prostředí
- *Prelatura* – do roku 1997 tyto prostory využívala škola, dnes po důkladné rekonstrukci se hledá provozovatel, výhledově se počítá s kulturně – společensko – ubytovacím centrem
- *Borovanské zvony* – všechny čtyři borovanské zvony: nejstarší Nejsvětější Trojice (z roku 1498), Václav, Marie a Josef se dočkaly renovace a nového elektrického pohonu
- *Rajský dvůr* – byl nově upraven a doplněn kamennou fontánkou
- *Koncerty* – v různých prostorách kláštera se konají koncerty duchovní hudby
- *Kruchta* – varhany byly opatřeny novým motorem, fungující chrámový sbor má nové „praktikábly“, varhanní pozitiv bude rekonstruován
- *Statkové podzámčí* – adaptace hospodářských budov, víceúčelový sál, ve kterém je kino a příležitostné koncerty, další prostory využívají k činnosti různé spolky – např. Borůvka (sdružení postižených), keramická dílna...
- *Kašna na nádvoří* – znovu zprovozněna a vybavena novou fontánou
- *Park v zámecké zahradě*

Z výše uvedeného vyplývá, že téměř celý areál bývalého kláštera je nově opraven, začíná znovu ožívat a otevírá se „bohulibým činnostem“. Proto se domnívám, že mohu označit toto období borovanského kláštera za období rozkvětu – tentokrát již třetího.

ZÁVĚR

Hlavním záměrem této práce byla snaha uceleně zmapovat dějiny borovanského kláštera, v nichž se paralelně zrcadlí i dějiny řádu augustiniánských kanovníků, a také duchovní život kanonie. Tomuto cíli byl přizpůsoben obsah i struktura jednotlivých kapitol. V obsahové rovině byl kladen důraz na zpracování přehledných dějin borovanského kláštera, který svým významem přesáhl hranice města. V průběhu celé práce jsem se snažila zachytit duchovní, hospodářský, politický, společenský i kulturní rozměr kláštera a jeho odkaz pro současnost.

Postihnout a popsat alespoň část dosažitelných stránek života v klášterní komunitě nebylo pro mě jednoduché. Monasteriologická literatura bylo totiž u nás donedávna méně dostupná a většina prací o řeholním životě, ze které jsem čerpala, byla vydána až po pádu totality. Protože prameny k dějinám borovanského kláštera jsou vydány tiskem jen zčásti, bylo třeba další materiály, fakta a informace sbírat ve starých kronikách, v knihovnách, a také v našich předních vědeckých ústavech a jejich pobočkách: v Státním oblastním archivu v Třeboni s pobočkou v Českém Krumlově, ve Státním ústředním archivu v Praze a ve Státním okresním archivu v Českých Budějovicích. Vyhledávání materiálů k této práci v různých archivech a institucích a s tím spojené cestování, bylo poměrně vyčerpávající a časově náročné, nicméně v mnohém přínosné.

Studium dějin kláštera představuje stále otevřený a neukončený proces a spektrum otázek, které se v této oblasti dají řešit, je značně rozsáhlé a rozmanité. Proto nebylo možné postihnout jemné nuance a odstíny ve všech událostech bohaté klášterní historie. Vzhledem k rozsahu kapitol jsem nemohla věnovat stejnou pozornost všem problémům, se kterými se lze při psaní v praxi setkat. Takový ucelený komplexní přehled by představoval námět pro dlouhodobou systematickou týmovou práci.

Co důležitého je ještě potřeba říci na úplný závěr? Nechala bych za sebe promluvit již značně ošlapaný a téměř nečitelný latinský nápis z roku 1725, který nalezneme na kamenné krycí desce v podlaze borovanského kostela před presbytářem, který uzavírá vchod do krypty: *„Stůj poutníče, pohleď a pozastav krok. Buď pamětliv, že v místě, na které vstoupíš, odpočívají řeholní kanovníci borovanští. Zbožnou modlitbou vzpomeň, že s nimi můžeš být spojen v okamžení, neboť platí: Dnes mně, zítra tobě. Budiž jim klid a pokoj“.*

POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA

Prameny:

Státní archivy:

Státní oblastní archiv Třeboň, fond velkostatek Borovany, Třeboň

Státní oblastní archiv Třeboň, pobočka Český Krumlov, fond Vrchní úřad

Státní ústřední archiv Praha, fond Archiv zrušených klášterů

Státní okresní archiv České Budějovice, fond Archiv města Borovany

Archiv města Borovany:

Výstava k 550. výročí od založení kláštera v Borovanech 2005

Pamětní kniha města Borovan

Obecní kronika

Stavebně historický průzkum kostela, konventu a zámku

Primární literatura :

BERANOVÁ, V.; BOSÁK, F.; HEJNA, A. aj. *Borovany – Vlastivědný sborník k osmistému výročí první zprávy o obci*. Borovany : Městský národní výbor Borovany, 1986. 244 s. č.j. 3300 053 85

BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích II. I. sv.* Praha : Libri, 2003. 163 s. ISBN 80-7277-085-3.

KADLEC, J. *Klášter augustiniánských kanovníků v Třeboni*. Praha : Karolinum, 2004. 340 s. ISBN 80-246-0695-X.

KOVÁŘ, D. *Borovany*. České Budějovice : Okresní úřad České Budějovice, 2000. 94 s. ISBN 80-238-5511-5.

PEXA, H. *Peter von der Linden, Historisches Jahrbuch der Stadt Linz*. 1979. 39 s.

ŠEDA, O. Matěj Kozka z Rynárce a sekularizace borovanské augustiniánské řeholní kanonie v šedesátých letech 16. století. In *Jihočeský sborník historický*. roč. 37. Tábor : Jihočeská společnost pro zachování husitských památek v Táboře, 1968. ISSN 0323-004X (ref. č.)

Sekundární literatura:

- BERTRAND, L. *Svätý Augustín*. 3. vyd. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1948. 398 s.
- BRANIŠ, J. *Dějiny středověkého umění v Čechách II*. Praha : Höfer a Klouček, 1893. 178 s.
- BRANIŠ, J. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese česko – budějovickém*. Praha : Archeologická komise při české akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1900. 138 s.
- BŮŽEK, V.; HRDLIČKA, J. aj. *Dvory velmožů s erbem růže*. Praha : Mladá fronta, 1997. 219 s. ISBN 80-204-0651-4.
- CETKOVSKÝ, G. *Čtyři novény k Panně Marii Karmelské: Škapulíř Panny Marie na pozadí textu Písma svatého*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2001. 46 s. ISBN 80-7192-626-4.
- Codex diplomaticus et epistolarius regni Bohemiae I*. Pragae : typis Aloisii Wiesneri, 1907. 567 s.
- ČERNÝ, J. *Poutní místa*. České Budějovice : Bohumír NĚMEC – VEDUTA, 2004. 199 s. ISBN 80-86829-03-0.
- DAVID, P.; SOUKUP, V. *777 kostelů, klášterů, kaplí České republiky*. Praha : S&D, 2002. 308 s. ISBN 80-7011-708-7.
- FRANK, K. S. *Dějiny křesťanského mnišství*. Přel. Z. Hochovský. Praha – Břevnov : Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2003. 195 s. Přel. z : Geschichte des christlichen Mönchtums. ISBN 80-902682-8-5.
- HORA –HOŘEJŠ, P. *Toulky českou minulostí 5*. Praha : BARONET & VIA FACTI, 1996. 229 s. ISBN 80-85890-94-1.
- CHODURA, R.; KLIMEŠOVÁ, V.; KŘIŠŤAN, A. *Slovník pojmů sakrálního výtvarného umění*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2001. 102 s. ISBN 80-7192-530-6.
- Jihočeská pozdní gotika 1450 – 1530*. Hluboká : Alšova jihočeská galerie, 1965. 113 s.
- JIRÁNEK, T.; KUBEŠ, J. *Bratrstva*. Pardubice : Univerzita Pardubice, 2005. 226 s. ISBN 80-7194-772-5.
- JIRÁSKO, L. *Církevní řády a kongregace v zemích českých*. Praha : Fénix, 1991. 173 s. ISBN 80-85245-11-6.
- KADLEC, F. *Pohledy do zpětného zrcátka – borovanská škola*. In *Borovanský zpravodaj*. Borovany : Městský úřad Borovany, 2005. 14 s.
- KADLEC, J. *Církevní dějiny III*. 3. přeprac. vyd. Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1983. 168 s.
- KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin 2*. Praha : ZVON, 1991. 281 s. ISBN 80-7113-003-6.

- KALOUSEK, J. Dodatek ke sbírce dopisův rodu Rosenberského do roku 1526. In *Archiv český XIV*. b.m.; b.n. 1893. 296 s.
- KAVKA, F. *Zlatý věk Růží: kus české historie 16. století*. 2. vyd. Praha : Mladá fronta, 1993. 230 s. ISBN 80-204-0382-5.
- KEMPENSKÝ, T. *Čtyři knihy o následování Krista*. Přel. J. Perikář. Brno : CESTA, 1991. 245 s. ISBN 80-85319-18-7.
- KOVÁŘ, D.; KOBLASA, P. *Kraj trojí tváře*. České Budějovice : Sdružení obcí a OkÚ České Budějovice. 50 s.
- KRANZ, G. *Augustin*. Přel. J. Hubková. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1998. 117 s. Přel. z : Augustinu. Sein Leben und Wirken. ISBN 80-7192-212-9.
- KUČA, K. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezku I. [A – G]*. Praha : Libri, 1996. 847 s. ISBN 80-85983-13-3.
- LANCINGER, L. *Borovany – 1. etapa stavebně – historického průzkumu zámku*. Praha : 1998. 21 s.
- LAVIČKA, R.; PROKOPOVÁ, Z.; HANSOVÁ, J. *Výstava k 550. výročí od založení kláštera v Borovanech*, 2005.
- LAWRENCE, H. *Dějiny středověkého mnišství*. Přel. P. Pšeja, J. Vomlela. Praha : Vyšehrad, 2001. 325 s. Přel. z : Medieval Monasticism, Forms of religious life in Western Europe in the Middle Ages. ISBN 80-7021-536-4.
- LIŠKA, K. Borovany a dolní Bukovsko – znaky a pečete. In *Rodopisná revue 2*. České Budějovice : Historicko – vlastivědný spolek, 2004. 18 s.
- MALÍK, S. Dědictví borovanského kláštera. In *Borovanský zpravodaj*. Borovany : Městský úřad Borovany, 2005. 16 s.
- MALÝ, R. *Církevní dějiny*. Olomouc : Matice cyrilometodějská, 2001. 283 s. ISBN 80-7266-083-7.
- MARROU, H. *Svatý Augustin: Augustin a augustiniáni v českých zemích*. Přel V. Steiner. Řím : Křesťanská akademie, 1979. 192 s. Přel. z : Saint Augustine et l'Augustinisme.
- MIKULEC, J. *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*. Praha : NLN s. r. o., 2000. 154 s. ISBN 80-7106-422-X.
- PÁNEK, J. *Poslední Rožmberkové*. Praha : Panorama, 1989. 417 s. ISBN 80-7038-006-3.
- PEXA, H. *Historie borovanské rebelie*. Přel. L. Šetinová. Borovany : Městský národní výbor Borovany, 1990. 17 s.
- PIJOAN, J. *Dějiny umění VII.*, Přel. M. Neumannová. 4. vyd. Praha : Odeon, 1989. 348 s. Přel. z : špan. vyd. Historia del arte a z franc. vyd. Histoire de l'art. ISBN 80-242-0140-2.
- POCHE, E. aj. *Umělecké památky Čech I. [A/J]* Praha : Academia, 1977. 643 s.

Řehole pro komunitu. Přel. V. V. Mareček aj. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2004. 102 s. Přel. z : Regel für die gemeinschaft. ISBN 80-7192-885-2.

Řeholní život v českých zemích. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1997. 319 s. ISBN 80-7192-222-6.

SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky a tvrze království českého III.* 2. nezměněné vyd. Praha : Šolc a Šimáček, 1932. 308 s.

SEDLÁČEK, A. *Místopisný slovník království českého.* 2. vyd. Praha : Argo, 1998. 1043 s. ISBN 80-7203-099-X

SCHALLER, J. *Topographie des Königreichs Böhmen XIII.* Prag : In der von Schönfeldschen Handlung, 1797. 203 s.

SVÁTEK, J. *Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy: zvláštní příloha k Sborníku archivních prací XX.* b.m., b.n. 1970. 624 s.

TRAJER, J. *Historisch – statische Beschreibung der Diöcese Budweis.* Budweis : F. Zdarssa, 1862. 1022 s.

TRÍSKA, K. aj. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku V., Jižní Čechy.* Praha : Svoboda, 1986. 293 s.

VLČEK, P.; SOMMER, P.; FOLTÝN, D. aj. *Encyklopedie českých klášterů.* Praha : Libri, 1998. 778 s. ISBN 80-85983-17-6.

VOLF, M. *Popis městských archivů v Čechách.* Praha : Zemský národní výbor v Praze, 1947. 333 s.

WEIS, M. *Mariánské zrcadlo.* vyd. Katol. týdeník s.r.o., 2002. 219 s. ISBN 80-902 708-8-3.

SEZNAM PŘÍLOH:

- Příloha č. 1 : Falsum listiny z 16. 6. 1186, v níž se objevuje první zmínka o Borovanech při darování pozemkového majetku pro klášter v Zwettlu z knihy Codex diplomaticus et epistolarius regni Bohemiae I. č. 311.....90
- Příloha č. 2 : Originál smlouvy o dědictví Borovan z 25. 2. 1358 mezi pány z Landštejna a jejich sestřenicí Keruší z Lomnice. Uloženo v SOA Třeboň, sig. IA IA α No. 7a91
- Příloha č. 3 : Část opisu ze dne 4. 11. 1414 prvního borovanského privilegia, osvobození od odúmrti. Uloženo v SOA Třeboň, sig. IA 5A S No. 43 fol. I.....92
- Příloha č. 4A : Část originálu a opis listiny krále Ladislava z 4. 5. 1454, ve které Petr z Lindy zapsal část Borovan do zemských desek. Uloženo v SOA Třeboň, sig. IA IA α No. 7b93
- Příloha č. 4B : Opis této listiny z roku 1886. Uloženo tamtéž.94
- Příloha č. 5 : Originál listiny z 16. 10. 1455, kdy administrátor pražského arcibiskupství povoluje Petrovi z Lindy založit klášter řádových kanovníků sv. Augustina. Uloženo v SÚA Praha, Listiny českých zrušených klášterů 1115-1784, Inventář, ŘA Borovany 5, AZK 8495
- Příloha č. 6 : Část opisu zakládací listiny ze dne 10. 1. 1460, kdy legát Jeroným potvrzuje, že Petr z Lindy založil klášter v Borovanech a věnoval mu vyjmenované statky. Uložena v SOA Třeboň, fond Borovany, sig. II. K β No. 21 fol. 4b.....96
- Příloha č. 7 : Originál listiny z 6. 6. 1461, v níž Mikuláš z Krumlova ze zplnomocnění papeže Pia II. (z 9. 9. 1458) potvrzuje založení kláštera Petrem z Lindy. Uloženo v SOA Třeboň, sig. IA 3K β No. 1697
- Příloha č. 8 : Opis listiny krále Ladislava II. z 19.(20.)12. 1457 v níž daruje věno po smrti manželky Petra z Lindy Anny borovanskému klášteru. Archiv český XXXVII. částka 1.98
- Příloha č. 9 : Originál listiny z 8. července 1481, ve které se probošt a konvent borovanského kláštera zřikají desátků z Jilovičky, kde dosud spravovali kostel. Uloženo v SÚA Praha, Listiny českých zrušených klášterů 1115-1784, ŘA Borovany 8, AZK 8799
- Příloha č. 10 : Originál listiny z 21. 3. 1490, kdy manželé Prellerovi prodávají borovanskému klášteru vinici zvanou Kchalher. Uloženo v SÚA Praha, Listiny českých zrušených klášterů 1115-1784, ŘA Borovany 11, AZK 90 100

- Příloha č. 11 : Originál listiny z 24. 6. 1493, ve které Jan Salchinger daruje borovanskému klášteru vinici ve Falkentalu. Uloženo v SÚA Praha, Listiny českých zrušených klášterů 1115-1784, ŘA Borovany 12, AZK 91 101
- Příloha č. 12 : Originál listiny z 26. 6. 1508, v níž Jiří Sumer a další prodávají borovanskému klášteru vinici zvanou Swaybacker ve Falkentalu. Uloženo v SÚA Praha, Listiny českých zrušených klášterů 1115-1784, Inventář, ŘA Borovany 13, AZK 92 102
- Příloha č. 13A : Inventář cenností borovanské kanonie z 30. 3. 1558 pořízený rožmberskými úředníky za přítomnosti dočasného správce ústavu Jeronýma. Uloženo v SOA Třeboň, velkostatek Třeboň – registratura, sig. IA 3K α 53c (černá) 103
- Příloha č. 13B : Přepis tohoto inventáře. 104
- Příloha č. 14 : Originál listu probošta Matěje z 9. 2. 1561 vladaři Vilémovi, kdy podává první a poslední zprávu o počtu řeholníků v Borovanech. Uloženo v SOA Třeboň, velkostatek Třeboň, sig. IA 3K β 28d (černá) 105
- Příloha č. 15 : Inventář borovanské kanonie pravděpodobně z let 1562-1564 z JSH roč. 37, s. 236..... 106
- Příloha č. 16 : Soupis klášterních listin předaných při sekularizaci kanonie v roce 1564. Uloženo v SOA Třeboň, velkostatek Třeboň, IA 3K β 29 d 107
- Příloha č. 17 : Část nedatovaného urbáře statku Borovany z 80. let 16. století, uložena SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, fond VÚ, sig. II F 7g β No. 1 108
- Příloha č. 18 : Graduale Romanum z 18. století (liturgická kniha obsahující veškeré mešní zpěvy) a De sanctissimo Eucharistiae sacramento z r. 1700 (základní bohoslužebná kniha, v níž jsou texty velké části liturgických úkonů a popis způsobů jejich konání)..... 109
- Příloha č. 19 : Matrika Bratrstva sv. Škapulíře z 2. pol. 17. stol. Úvodní strana této matriky se jmény prvních členů bratrstva, detail zápisu v matrice (číslo zápisu, jméno a původ nového člena). Uloženo v SOkA České Budějovice. 110
- Příloha č. 20 : Pamětní kniha Borovan. Strana 63 z roku 1889, která obsahuje zmínku o kostelní věži. Uložena na Městském úřadě v Borovanech. 111
- Příloha č. 21 : Obecní kronika. Strana s církevními zápisy. Uložena na Městském úřadě v Borovanech. 112
- Příloha č. 22 : Veduta Borovan z roku 1684, anonym. Uložena ve státním zámku Třeboň. . 113
- Příloha č. 23 : Klášter v Borovanech na poč. 20 stol. a Borovanská prelatura, v popředí pranýř, též z poč. 20. stol. Uloženo v SOkA České Budějovice. 114

Příloha č. 24 : Rekonstrukce prelatury v roce 2005.	115
Příloha č. 25 : Celkový pohled na borovanský klášter.	116
Příloha č. 26 : Jižní a severní průčelí borovanského kláštera. Stavebně – historický průzkum kostela, konventu a zámku.....	117
Příloha č. 27 : Východní a západní průčelí borovanského kláštera. Stavebně – historický průzkum kostela, konventu a zámku.	118
Příloha č. 28 : Púdorys sklepů a přízemí borovanského kláštera. Stavebně – historický průzkum kostela, konventu a zámku.	119
Příloha č. 29 : Ideální portrét zakladatele kláštera Petra z Lindy, olej na plátně z 17. stol., dodnes v 1. patře bývalého konventu; znak Petra z Lindy; svorník v presbytáři kostela Navštívení Panny Marie s erbem zakladatele Petra z Lindy a pečeť Petra z Lindy na listině z roku 1455. Uložena v SokA České Budějovice.	120
Příloha č. 30 : Nově upravený rajský dvůr s kamennou fontánkou.....	121
Příloha č. 31 : Lapidárium soch v křížové chodbě starého konventu.....	122
Příloha č. 32 : Pohled kostelní lodí směrem k oltáři.....	123
Příloha č. 33 : Kruchta s varhanami v borovanském kostele Navštívení Panny Marie.....	124
Příloha č. 34 : Hlavní oltář kostela Navštívení Panny Marie.	125
Příloha č. 35 : Klenba v sakristii s malbou Oslava 5 ran Kristových.	126
Příloha č. 36 : Mariogram nad severním průčelím Škapulířové kaple a Anděl se škapulířem nad východním průčelím Škapulířové kaple.	127
Příloha č. 37 : Škapulířová kaple – Oltář a sochy svatého Josefa a svaté Anny ve výklencích.	128
Příloha č. 38 : Vyřezávaná kazatelna z pol. 18. stol. nacházející se nad vstupními dveřmi do Škapulířové kaple.	129
Příloha č. 39 : Barokní varhanní pozitiv, datovaný rokem 1711, umístěný na kruchtě Škapulířové kaple.	130
Příloha č. 40 : Malby v kupoli Škapulířové kaple: Anděl se škapulířem přinášející pomoc; Bůh otec (uprostřed) sleduje působení Panny Marie Škapulířové; Prosba o ochranu před rozbouřeným mořem.....	131
Příloha č. 41 : Dřevořezba Ukřížovaného v křížové chodbě kláštera z doby kolem roku 1470.	132
Příloha č.42 : Pozdně gotická Pieta umístěná v sousedství hlavního oltáře v kostele Navštívení Panny Marie z doby kolem roku 1466.....	133
Příloha č. 43 : Socha Madony vyřezané v období mezi léty 1500 – 1510.	134

Příloha č. 44 : Pozdně gotická socha sv. Václava z doby kolem roku 1470.	135
Příloha č. 45 : Ciborium z roku 1685, dar knížete Ferdinanda Schwarzenberka.	136
Příloha č. 46 : Detaily medailónků na ciboriu : Výjev Poslední večeře Páně; Kristus je zatčen v Getsemanské zahradě; Bičování Krista; Kristus je trním korunován.	137
Příloha č. 47 : Augustiniánské kláštery v Čechách.	138
Příloha č. 48 : Úryvky z Řehole svatého Augustina.	139
Příloha č. 49 : Probošti, administrátoři a viceadministrátoři borovanského kláštera.	140
Příloha č. 50 : Borovanský klášter v datech.	141

Fridericus, dux Bohemiae, monasterio Zwettlensi in Austria Inferiore praedium in accessu terrae suae situm, 'Lazisich' nomine, donat eique easdem libertates concedit, quibus alii fratres ordinis Cisterciensis ipsorumque villani a patre suo in terra sua donati sunt.
Kamýk 1186 iun. 16.

Autographum in membrana scriptum in tabulario monast. Zwettlensis asservatur (A). Linck, Annales Austrio-Clara-Vallenses I. pag. 213 (fragm.). - Boczek, Cod. dipl. Mor. I, pag. 319, num. 342 = Erben, Rég.I., pag. 175, num. 388.

Autographum ignota quadam manu exaratum est. In summo membranae margine literae A-Z inscriptae sunt, quorum dimidia pars superior abscissa est, unde colligitur, diplomatis huius duplex autographum (cirographum bipartitum) iisdem verbis confectum fuisse. Alterum autographum verisimillime Engelscalco capellano datum est.

In nomine sancte et individue trinitatis. Universis Christi fidelibus presentium etatis et successure posteritatis. Quoniam quidem secularibus impediti negociis minus creatori nostro famulari, minus cottidianis supplicationibus ipsi nos sufficimus commendare, saluberrimum nobis existimamus illis elemosinarum nostrarum subsidia prebere, quorum a terrenis tumultibus conversatio secretior et ideo ad divina obsequia potest esse devotior. Inde est, quod ego Fridericus, dei gratia dux Boemie, cum dilecta nobis et consorte thori nostri Elisabeth ducissa, cuidam monasterio, quod pietate ac petitione parentum nostrorum, a quibus maternum ducimus genus, in Austria constructum est, vocabulo Zwetel, praedium intra portam provincie nostre, cui nomen est Lazisich, summa devotione contulimus, quatinus fratres in prefato monasterio deo et beate Marie semper virgini iugiter famulantes habeant ex parte sanctissimi ac reverentissimi nobis patroni nostri Wencezlai pascua, quibus eos plurimum indigere ipsi perspeximus, ut ex hoc et nos et nostri habundantiori pace salute et prosperitate nunc frui et cum animabus parentum nostrorum in eterna requie mereamur refoveri. Que nimirum nostra donatio baronibus nostris cunctisque nostro principatui subditis ideo quam maxime debet conplacere, quoniam exinde non parvam sperare debent veniam gravissime vastitatis, qua predictum cenobium per ipsos afflictum est atque obtritum sub duce Zobezlao. Nam propter nos quoque eadem domus non modicum, proh dolor, incidit dampnum, dum nostri causa in illa terra congregaretur exercitus. Verum quia suprascriptum praedium a pie memorie patre meo Ladezlao traditum fuerat dilecto ac fideli tam illi quam nobis capellano nostro Engelschalcho, ne vel ipse dampnum vel antedicti fratres sustineant querelam, nos aliud ei praedium, quod dicitur Niseteci, pro huius commutatione tradidimus. Igitur quod fecimus firmum ac ratum manere volentes, presentibus scriptis et nostro sigillo hoc exprimendum et roborandum iudicavimus, immo etiam hoc adiciendum, ut in eodem predio iam nominati fratres et coloni eorum eadem degant libertate, qua alii fratres Cisterciensis ordinis et villani ipsorum in nostra provincia a patre meo donati noscuntur et semper contutati. Testes sunt huius rei Pillungus castellanus de Tudelieb, qui nostro iussu idem praedium disteminavit et qui cum eo disteminationi interfuerunt, videlicet: Engelscalchvs capellanus, Hartwicus, Benic et frater eius Domazlaus, Ranec, Culsche, Conec iudex et Zlawa iudex. Nuzluha, Vrazec de Salusa camerarius. Vicinatus etiam affuit, scilicet Movrichani, Olesnichani, Borowani, Nichowani, Tofnani. Acta vero sunt hec anno ab incarnatione dominica MCLXXXVI, indictione III, regnante Friderico, Romanorum imperatore augusto. Data per Florianvm cancellarium in loco, qui vocatur Nacamic XVI kalendas ivlii. Amen.

(S. P.)

Autographo appendet e scidula membranae sigillum Friderici ducis de cera alba confectum idem atque in diplomate num. 305.

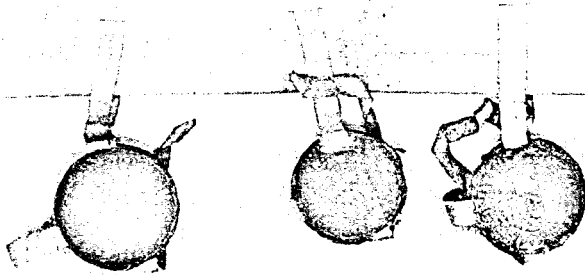
Průběh života a činnosti sv. Kozuberta

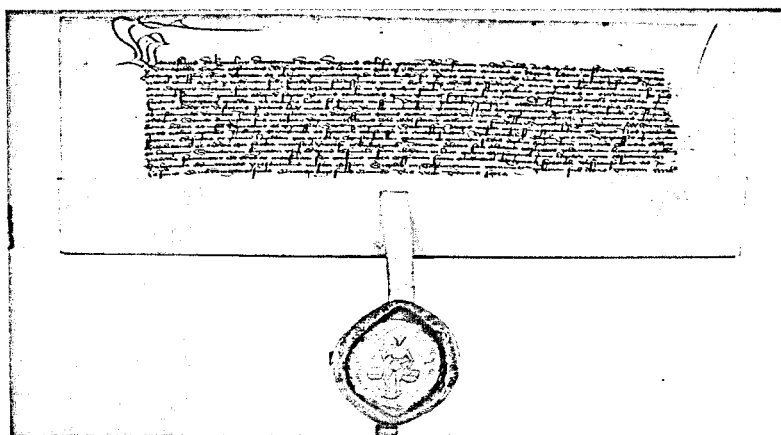
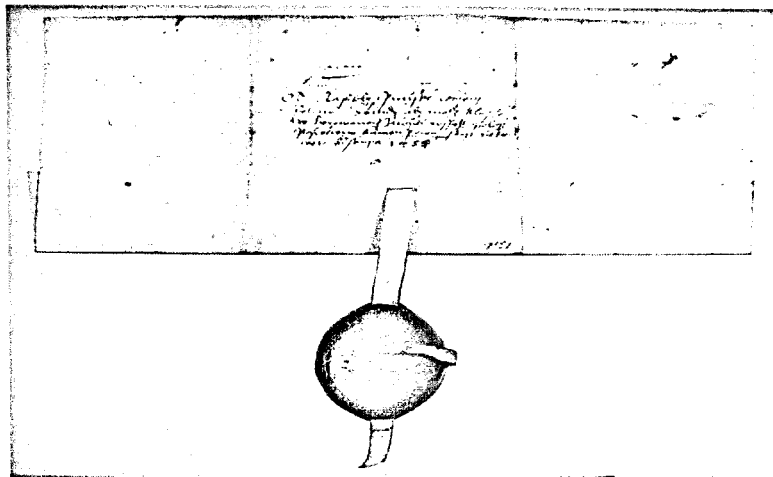
Průběh života a činnosti sv. Kozuberta
 Kozubert, syn sv. Kozuby a sv. Kozuby, byl
 zrozen v roce 1000 v Kozubovicích. Jeho
 otec byl kníže a matka byla z rodu
 kněžského. Kozubert byl od mládí
 vychován v duchu křesťanském a
 získal vynikající vzdělání. Po
 smrti otce se stal vládcem Kozubovic
 a snažil se o blahobyt svého lidu.
 Roku 1025 se zasnoubil s Kozubou,
 dcerou knížete z Kozubovic. Společně
 měli několik dětí. Kozubert byl
 velmi zbožný a podporoval církev.
 Roku 1045 se stal biskupem v Kozubovicích.
 Jeho vláda byla klidná a prosperující.
 Roku 1065 zemřel a byl pochován
 v Kozubovicích. Jeho tělo bylo
 objeveno v roce 1085 a bylo
 prohlášeno za svátost. Jeho život
 je příkladem zbožnosti a vlády.

Průběh života a činnosti sv. Kozuberta
 Kozubert, syn sv. Kozuby a sv. Kozuby, byl
 zrozen v roce 1000 v Kozubovicích. Jeho
 otec byl kníže a matka byla z rodu
 kněžského. Kozubert byl od mládí
 vychován v duchu křesťanském a
 získal vynikající vzdělání. Po
 smrti otce se stal vládcem Kozubovic
 a snažil se o blahobyt svého lidu.
 Roku 1025 se zasnoubil s Kozubou,
 dcerou knížete z Kozubovic. Společně
 měli několik dětí. Kozubert byl
 velmi zbožný a podporoval církev.
 Roku 1045 se stal biskupem v Kozubovicích.
 Jeho vláda byla klidná a prosperující.
 Roku 1065 zemřel a byl pochován
 v Kozubovicích. Jeho tělo bylo
 objeveno v roce 1085 a bylo
 prohlášeno za svátost. Jeho život
 je příkladem zbožnosti a vlády.

Průběh života a činnosti sv. Kozuberta

Nos Henricus de Lancastria ad comitatum norwiche' tenore quorundam capitulorum brevia publicis personis. Nos a nobilitate domini
 petro a quibusdam ecclesiis domini de Westm' p'p'riis nostris hinc in antea in quibus nos velle libere
 de apud colligere dominum. et regna p'p'riis nostris hinc in antea in quibus nos velle libere
 omnia p'p'riis de quibuslibet ecclesiis de apud domini de Westm' p'p'riis nostris hinc in antea in quibus nos velle libere
 libere a nobilitate. quia per testimonium dicitur nos hinc in antea in quibus nos velle libere
 Lancastria et comitatu de quibuslibet p'p'riis. Dat' in Lancastria die vii Julii Anno domini 1297. ipse comitatus
 Henricus quinto

10.
 - Consensu, approbare, validare, et roborare, Institutionem, Reformationem,
 nem ac Constitutionem Ecclesie Provincialis in Borussia, Pragensis dice-
 cesis, de qua instauranda et reformanda Monasterium Carovianum
 Regalatum facere intendit, Ipsam, et de infrascriptis bonis
 - Dns: Proleget Villa Nesmer, Villa et Curia Hluboka, Silva
Kusinka, Silva Hozice, usq. ad Viam, qua itur ad Gilsow, Lita-
rina Borowanez, Lita Nova in Sylvis, pisci-
na Kozice, piscina infra Viam Hluboka, piscina in Villa Hlu-
boka, piscina supra Villam et Curiam Hluboka, et Notendam de Lita,
 quod vulgariter Kozmüll uocatur, cum flumine quo, ut supra scriptum
 Notandum: que bona supra scripta uel dicto Monasterio simpliciter
 et pure donare. Infra scripta uero uidelicet: Syluam que
 pertinet ad Curiam Hluboka, sitam infra Viam, qua itur in Gilsow
 coez, et piscinam que uocatur Linden, oratam Stockwilsen,
 pratum super Lita Borowanez, totam Villam Borowanez, et
 Notendam, uidelicet: primum abito Lentem, super finem Straboniz,
 et suo immediate sequentia, cum flumine ad ipsum Notendum spe-
 ctante, et piscinam, quam facies in bonis suis, sitis inter piscinam
 Borowanez et Lita Linden, ipsi Monasterio cum hac uinditione
 et modo concedere, et donare intendit, quod una ipsa apud eum sint
 toto tempore vite sue, et de ipsis fructus percipiat, eaq. henedere et
 alienare ualeat, et de ipsis ad Velle suam disponere. Sed si
 de eis, uel eorum aliquibus, eius Vita durante, uendendo, do-
 nando, aut aliter non disposuerit, tunc dicta bona, de quibus, ut
 dictum est dispositum non erit, sicut alia prius nominata, dicto
 Monasterio simpliciter, et pure sint, ac esse intelligantur.
 Nos ad Laudem Omnipotentis & Eij, Ippius Petri, pia deuotione
 libenter annuimus. Igitur non per errorem aut improvide,
sed delibitate

et hereditates, videlicet centum viginti sexagene gr. dotales in curiis rusticilibus per tabulas terre proscripte, cum censu, agris, pratis et omnibus pertinentiis ad dominum regem sunt devoluta. Et ser^{mus} princeps et dominus d. Wladislaus, Bohemie rex, prenominata bona dedit preposito et fratribus claustri nove fundacionis in Borouan ex gracia sua speciali per litteram suam.¹ Litt. procl. una in Tabor² et alia in Lissow² sabbato ante Thome apost. [20. prosince] anno etc. LXXVII.

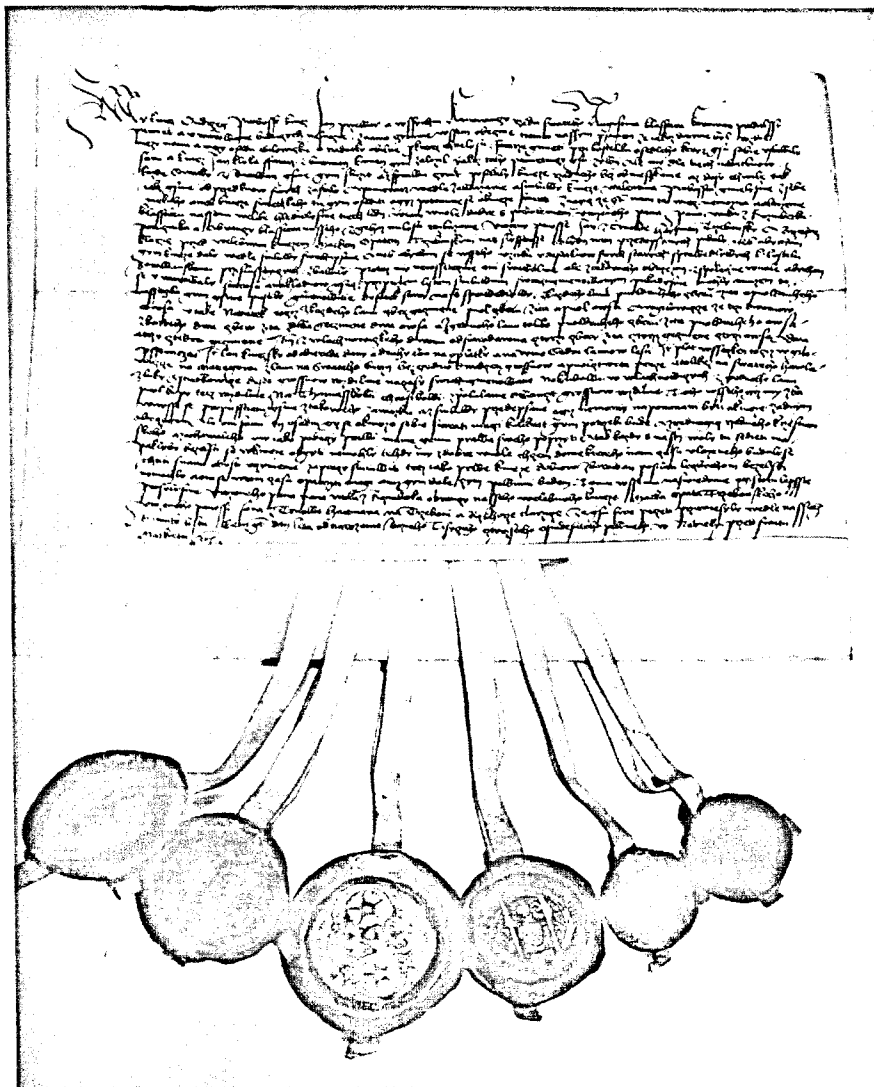
[Juxta:] Preposito et fratribus claustri in Borouan G III°.¹

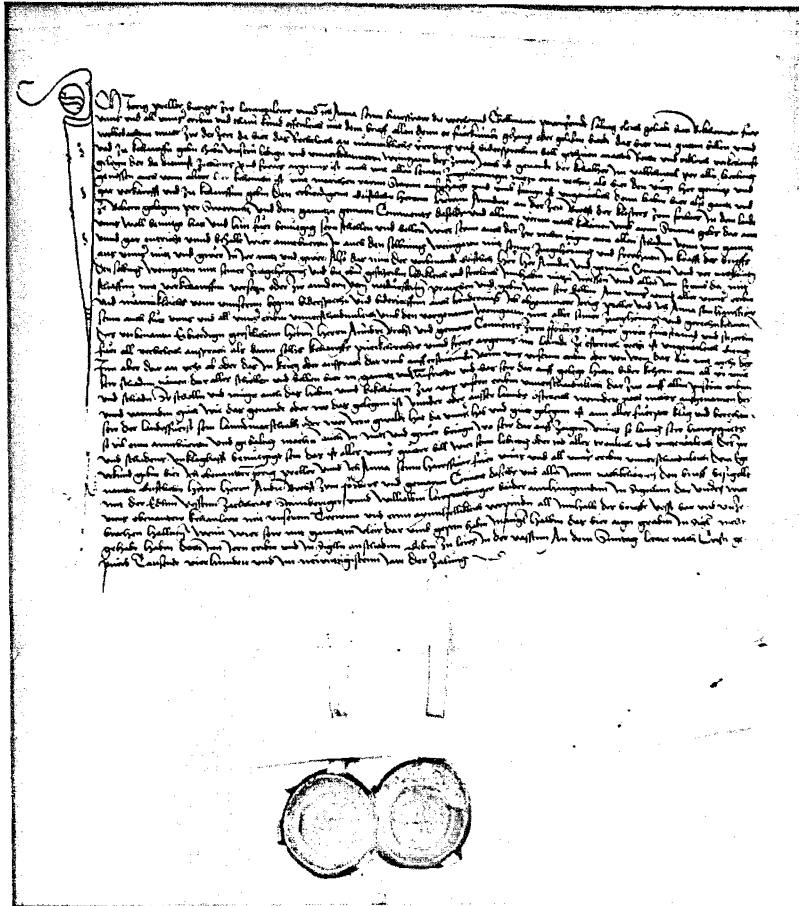
Vide inductum M XIII°.³

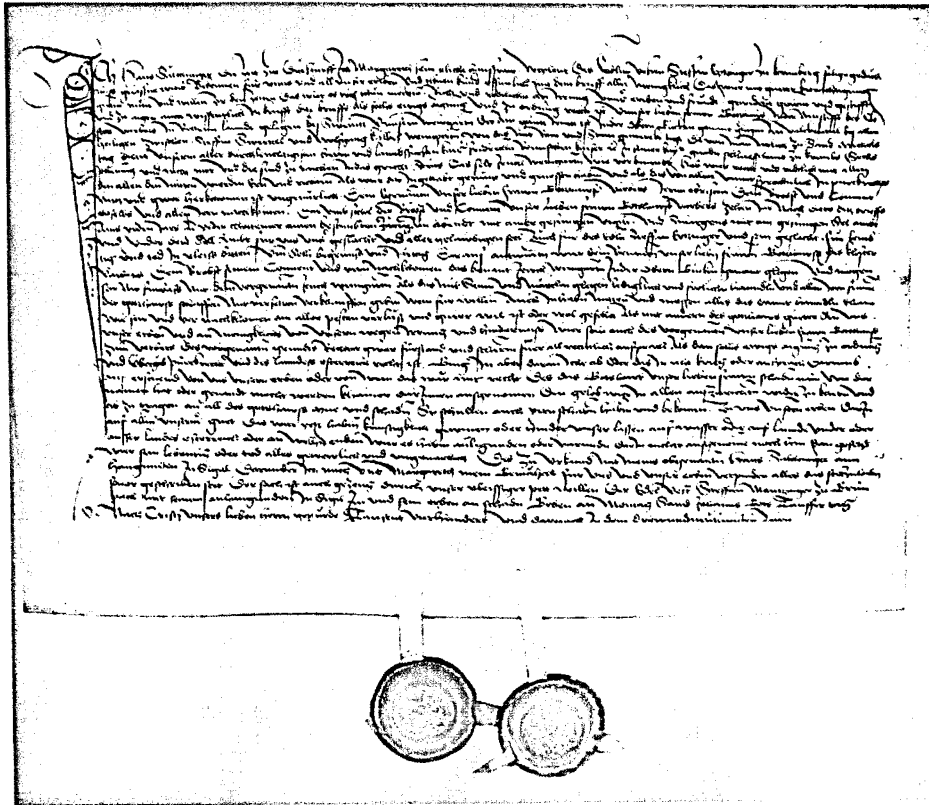
¹) *Darovací list královský jest opsán v DD. 26 na l. G III (str. 197) a zní:* Wladislaus, dei gr. Bohemie rex, Morawie marchio etc. Notum facimus tenore presencium universis, quod cupientes commodo et utilitati, quantum possumus libenter consulere personis ecclesiasticis deo dedicatis, omne ius nostrum, quod nobis competit et ad nos tamquam Bohemie regem devolutum est per mortem olim Anne, relicte Petri de Linden, in centum et viginti sexagenis sortis principalis ac in dotalicio eiusdem Anne in XII sexagenis gr. pragensium in villa Nesmien, religiosis preposito et fratribus canonicorum regularium s. Augustini monasterii noviter fundati Borouanensis, devotis nostris dilectis, dedimus et contulimus, damus et conferimus graciose per presentes. Mandamus igitur iudici ceterisque officialibus tabularum curie nostre regalis, fidelibus nostris dilectis, quatenus dictis preposito et fratribus dicti monasterii litteram proclamacionis dare et servato iuris ordine, si eadem bona ad nos devoluta reppereritis, extunc possessionem eorumdem tradere eisdem non ommittatis; iuribus alienis semper salvis. Presencium sub nostri regalis sigilli appressione testimonio litterarum. Datum Prage die decimanona mensis decembris a. d. MCCCCLXXVII, regni nostri anno septimo. Ad relacionem Czenkonis de Clinstein, procuratoris. — *Nad opisem jest poznamenáno:* Litt. procl. in Tabor et Lissow.

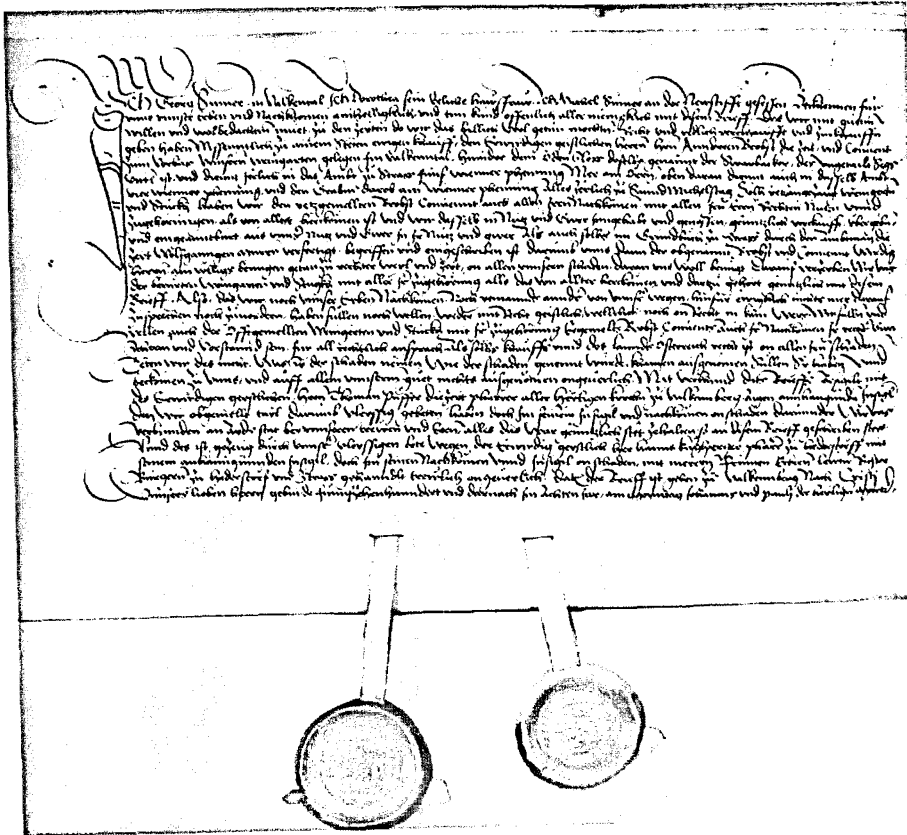
²) *Nad řádkou poznamenáno:* fides facta.

³) *V DD. 23 jest na uv. l. M XIV (str. 348) zaznamenáno, že komorník Valentin jménem úředníků desk dvorských uvedl probošta a celý konvent nově založeného kláštera Borovanského v držení práva věnného někdy Anny, pozůstalé vdovy po Petrovi z Linden, které měla k 12 kopám gr. platu ročního v Nesměni na dvorech kmečích s platem, na polích, lukách a veškerém příslušenství toho statku. Tento plat věnný byl klášteru odhádán ve 120 kopách gr. Actum feria VI post Georgii [24. dubna] a. d. MCCCCLXXVIII. — Po straně jest poznamenáno:* Relacio feria VI ante

vojtimu ...
 } Obae ...
 } ...
 } ...
 } ...

- 4. Katerina ...
- 5. Katerina ...
- 6. ...
- 7. ...
- 8. ...
- 9. ...
- 10. ...
- 11. ...
- 12. ...
- 13. ...
- 14. ...
- 15. ...
- 16. ...
- 17. ...
- 18. ...
- 19. ...
- 20. ...
- 21. ...
- 22. ...
- 23. ...
- 24. ...
- 25. ...
- 26. ...
- 27. ...
- 28. ...
- 29. ...
- 30. ...
- 31. ...
- 32. ...
- 33. ...
- 34. ...
- 35. ...
- 36. ...
- 37. ...
- 38. ...
- 39. ...
- 40. ...
- 41. ...
- 42. ...
- 43. ...
- 44. ...
- 45. ...
- 46. ...
- 47. ...
- 48. ...
- 49. ...
- 50. ...

W ...

- 1. ...
- 2. ...
- 3. ...
- 4. ...
- 5. ...
- 6. ...
- 7. ...
- 8. ...
- 9. ...
- 10. ...
- 11. ...
- 12. ...
- 13. ...
- 14. ...
- 15. ...
- 16. ...
- 17. ...
- 18. ...
- 19. ...
- 20. ...
- 21. ...
- 22. ...
- 23. ...
- 24. ...
- 25. ...
- 26. ...
- 27. ...
- 28. ...
- 29. ...
- 30. ...
- 31. ...
- 32. ...
- 33. ...
- 34. ...
- 35. ...
- 36. ...
- 37. ...
- 38. ...
- 39. ...
- 40. ...
- 41. ...
- 42. ...
- 43. ...
- 44. ...
- 45. ...
- 46. ...
- 47. ...
- 48. ...
- 49. ...
- 50. ...

Léta Páně 1558 ve středu po Květné neděli inventováno v klášteře borovanském z poručení Jeho Milosti pána, pana Vylíma z Rozenberka, skrze urozeného vladyku Jiříka Romhapa z Suché, hejtmana třeboňského (sic!) a pana Václava Albína z Helfenburku, kancléře Jeho Milosti pána, ctihodnému knězi Jerolímovi (sic!), na ten čas správci téhož kláštea borovanského.

V sklepe v horní a dolní almaře:

Item kalichův pozlacených s patenami 7

Item kalichův stříbrných bez pozlacení s patenami 4

Item v dole v zakříště kadedlnice stříbrná jedna

Item dva pacifikaly stříbrný pozlacený a křížek též pozlacený

Item monstrancí jedna velká a druhá menší

Item monstrancí portální stříbrná a pedál plechový

Item ampulky jedny stříbrné a pozlacené a druhé stříbrné bez pzlátky

Item sedm křížkův stříbrných stavěcích, tři mezi nimi pozlacené

Item jeden kříž mosazný a pozlacený

Item tři stříbrnice k pití stříbrné a štvrtá fládrová stříbrem obložená

Item více jeden kalich veliký stříbrný a pozlacený s patenou

Item více jeden kalich nepozlacený s patenou

Item více jeden pacifikál stříbrný a pozlacený z řetískem stříbrným

Item více tři prsteny s kaméčky a tři groše pozlacený a dva křišťály v stříbře na stříbrném řetízku

Item na šňůrce tři křišťály stříbrem obložený a jeden groš pozlacený, ručička pozlacená s kamínkem a tlustém grošík pozlacený s modrým kamenem

V truhly velké:

Item dva vodnáři červené aksamitové s perlovými kříži festivalní se všemi náležitými věcmi

Item třetí damaškový vornát s křížem krumpaným, bílej, několik velkých perel a kamenův při něm

Item liščí kožich podbřiškový, bílým barchantem podšit

Item liščí kožich kaftan též podbřiškový černý, ferštatem podšit

Item sukně sirotčí

V. 10. 28. 18. 22. 24. 26. 28. 30. 32. 34. 36. 38. 40. 42. 44. 46. 48. 50. 52. 54. 56. 58. 60. 62. 64. 66. 68. 70. 72. 74. 76. 78. 80. 82. 84. 86. 88. 90. 92. 94. 96. 98. 100. 102. 104. 106. 108. 110. 112. 114. 116. 118. 120. 122. 124. 126. 128. 130. 132. 134. 136. 138. 140. 142. 144. 146. 148. 150. 152. 154. 156. 158. 160. 162. 164. 166. 168. 170. 172. 174. 176. 178. 180. 182. 184. 186. 188. 190. 192. 194. 196. 198. 200.

King William I King of Sicily
Catherine Capua

— Kalichů všech stříbrnejch a pozlacenejch	13	Matějovi]	
pacificalů	5	konví velkejch 1 malejch	6
ambulky 2 pozlacený a 2 stříbrný	4	mšs velkých 1 malých	13
křížek na červený stužce stříbrný	1	— V Hluboký dvoře dobytka:	
monstranci	2	J. Mti páně krav dojných	16
crucifix dřevěnej	1	bejk	1
relikvií	8	telat letošních	6
nádoba jako k nemocnému s božím tělem chodí	1	Kněze Kozkových:	
číše stříbrnými krajl pozlacenými	1	jalovic tříletejch	5
koflík stříbrnej	1	telat letošních	4
kaditědnice stříbrná	1	telat ročních	5
religie v mosazný truhlíčce	1	tele u krávy	1
prsteny	2	— Ve dvoře v Borovanech	
škatule s fetišky stříbrnými a pozlacenými	1	panského dobytka:	
vornátů s albami	20	panskějch krav	6
více vornátů bez alb	7	telat letošních	3
vormiralů prázdnějch		bejk 1 a jalovička 1	2
zbytečnejch	19	J. Mti páně všechny zemřely	0
dialmatik	12	Kněze Kozkových:	
lžic dřevěnejch střenky stříbrnými	12	krav dojných	7
a (lžic)	2	telat dvouletých	3
a čtyři stříbrný ukradli	4	telat ročních	7
kápi	10	telat u krav	4
v jedné škatuli listův na par-		Tak učiní kněze Kozkových	
kamenie s viselými pečefmi	7	dobytků všeho vespolek (sici)	32
a na papíře	4	Kněze Kozkových klisen	6
v druhý škatuly na		Jeho Mti páně koně	3
parkamenie s pečefmi	16	— V nejprvnější komoře:	
a na papíře	4	peřina	1
v třetí na parkamenie	9	podušky	2
na papíře	4	koženej polštář	1
velký truhle listův na		cichy	2
pergamenie s pečefmi	22	— V druhý komoře:	
komží	6	peřiny	2
kápě pacholečí	2	polštář	1
polouháky	2	poduška	1
štatnýř cínovej	2	— V třetí komoře:	
talíře pouzdra 2 stříbrný	24	peřiny	2
hever k vozu formanskému	1	plachta	1
ručnice u zámečníka	1	— Ve čtvrtý komoře:	
měděnice	2	peřiny	2
(ta třetí půjčena knězi		polštáře	2
		— V světničce:	
		peřina	1
		podušky	2
		peřiny	2
		poduška	1
		polštář	1

- Kněz Kozka vypůjčil sobě Bibli český a Kroniku světa
 — Kněz Kozka zastavil 2 koflíky ve 40 kopách a nestojí za to.

163

Registra repone Gregorij
 z pismenitostij, kterak v
 porannem, vespurnim, stoji

1690⁶

IF 29¹ 12 A

11

Mistecna korovany dny

Volby episkopa	55
Volby kaplana	2
Volby katecheta	1
Volby klerika	3

Zvezení svatého Kříže - 17/8 = 96/7
 Zvezení svatého Jarmy - 17/8 = 59/18
 Defektů žito - 75 1/2
 Defektů žito - 75 1/2
 Defektů žito - 75

Dny křesťanské

Volby episkopa	17
Volby kaplana	2
Volby katecheta	1

Zvezení svatého Kříže - 17/8 = 96/7
 Zvezení svatého Jarmy - 17/8 = 59/18
 Defektů žito - 75 1/2
 Defektů žito - 75 1/2
 Defektů žito - 75 1/2
 Defektů žito - 75 1/2
 Defektů žito - 75 1/2
 Defektů žito - 75 1/2

Mistecna volcovany

Volby	3
Zvezení svatého Kříže	17/8 = 96/7
Zvezení svatého Jarmy	17/8 = 59/18
Defektů žito	75 1/2
Defektů žito	75 1/2
Defektů žito	75 1/2

Dny křesťanské

Volby	1
Zvezení svatého Kříže	17/8 = 96/7
Zvezení svatého Jarmy	17/8 = 59/18

Dny trojicny dny

Volby	2
Zvezení svatého Kříže	17/8 = 96/7
Zvezení svatého Jarmy	17/8 = 59/18

12

Dny křesťanské

Volby episkopa	17
Volby kaplana	2
Volby katecheta	1

Zvezení svatého Kříže - 17/8 = 96/7
 Zvezení svatého Jarmy - 17/8 = 59/18
 Defektů žito - 75 1/2
 Defektů žito - 75 1/2
 Defektů žito - 75 1/2
 Defektů žito - 75 1/2
 Defektů žito - 75 1/2
 Defektů žito - 75 1/2

Dny křesťanské

Volby episkopa	18
Volby kaplana	1
Volby katecheta	1

Zvezení svatého Kříže - 17/8 = 96/7
 Zvezení svatého Jarmy - 17/8 = 59/18
 Defektů žito - 75 1/2
 Defektů žito - 75 1/2
 Defektů žito - 75 1/2
 Defektů žito - 75 1/2
 Defektů žito - 75 1/2
 Defektů žito - 75 1/2

Dny nedelny dny

Volby episkopa	8
Volby kaplana	1
Volby katecheta	1

Zvezení svatého Kříže - 17/8 = 96/7
 Zvezení svatého Jarmy - 17/8 = 59/18
 Defektů žito - 75 1/2
 Defektů žito - 75 1/2
 Defektů žito - 75 1/2
 Defektů žito - 75 1/2
 Defektů žito - 75 1/2
 Defektů žito - 75 1/2

Dny svatoctvy dny

Volby episkopa	6
Volby kaplana	1
Volby katecheta	1

Zvezení svatého Kříže - 17/8 = 96/7
 Zvezení svatého Jarmy - 17/8 = 59/18
 Defektů žito - 75 1/2
 Defektů žito - 75 1/2
 Defektů žito - 75 1/2
 Defektů žito - 75 1/2
 Defektů žito - 75 1/2
 Defektů žito - 75 1/2

378 Rituale
Alia Antiphona
In reuerfione Proceffionis
Gloria, laus, & decan
383 De Iocellombus.
383
DE SERVANDVS IN LITANIAS
S. Marci celebratur.

DE SANCTISSIMO
EUCHARISTIAE
SACRAMENTO.

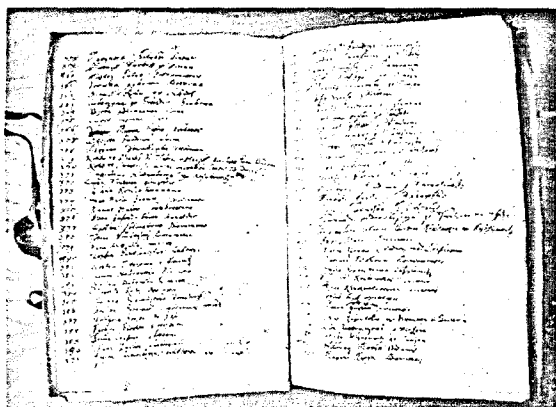
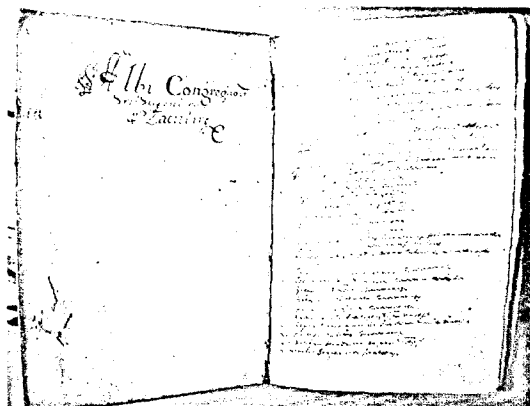
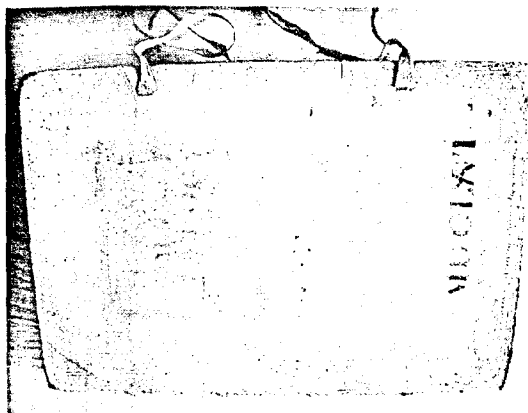
*Aliaque quidem Ecclesia Catholica Sacramentis
religiosis, sanctisque tractanda, magna, ac diligenti Cura
adhibenda est; sed praecipue in administrando, ac suscipi-
endo Sanctissimum Eucharistiae Sacramentum, quo nihil
dignius, nihil sanctius, & admirabilius habet Ecclesia Dei; cuius in
eo continetur praecipuum & maximum Donum, & ipsius o-
mnis gratiae & sanctitatis Fons, ac fons Christi Dominum.*

*Parochus igitur summam studium in eo ponat, ut eam i se ve-
rabile hoc Sacramentum qua decet reuerentia, debitoque Cultu tractet,
administret, & administret, una etiam Populus sibi commissus religiose
eget, sancte, frequenterque suscipiat, praesertim in maioribus Anni
Solemnitatibus.*

*Idem Populum sepius admoneri, qua preparatione, & qua-
ritate animi religiose accipiat, & benevolentiam corporis habet, ad idem Di-
uinum Sacramentum debeat accedere: ut praesentia sacramentali Con-
fessione, omnes saltem à media nocte jejuni, & utroque genu flexo Sa-
cramentum humiliter adoret, ac reuerenti suscipiat, Viri quantum
sieri possit, à Mulieribus separati.*

*Monentur praeterea communicantes, ut sumpto Sacramento, non
statim ab Ecclesia distendant, aut colloquantur, nec statim usque ad lu-
cem impiciant, aut exantret, neque de libro statim Orationes recitent.*

R. ni Sa.

- 367
- 368
- 369
- 370
- 371
- 372
- 373
- 374
- 375
- 376
- 377
- 378
- 379
- 380
- 381
- 382
- 383

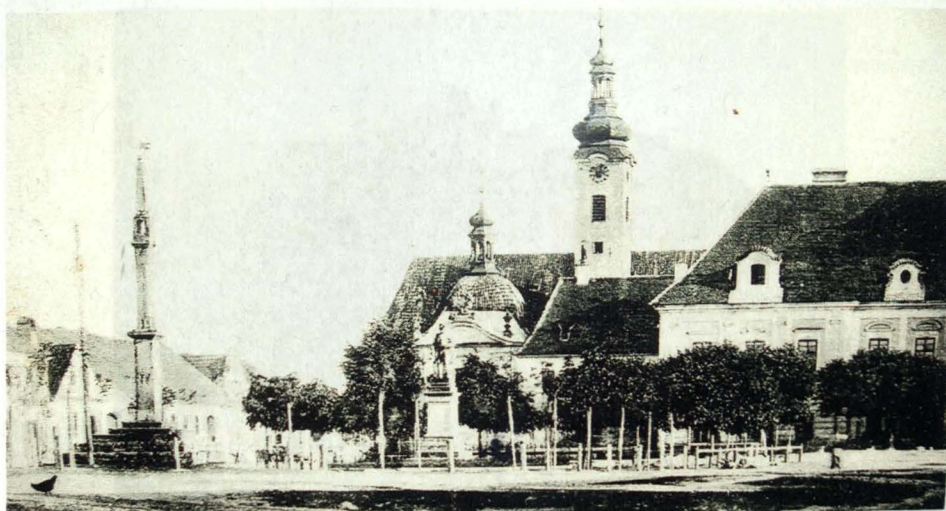
1958
 8. 1958
 1959

(Faint, mostly illegible text, possibly a list or report)

(Faint, illegible text, possibly a list or report)

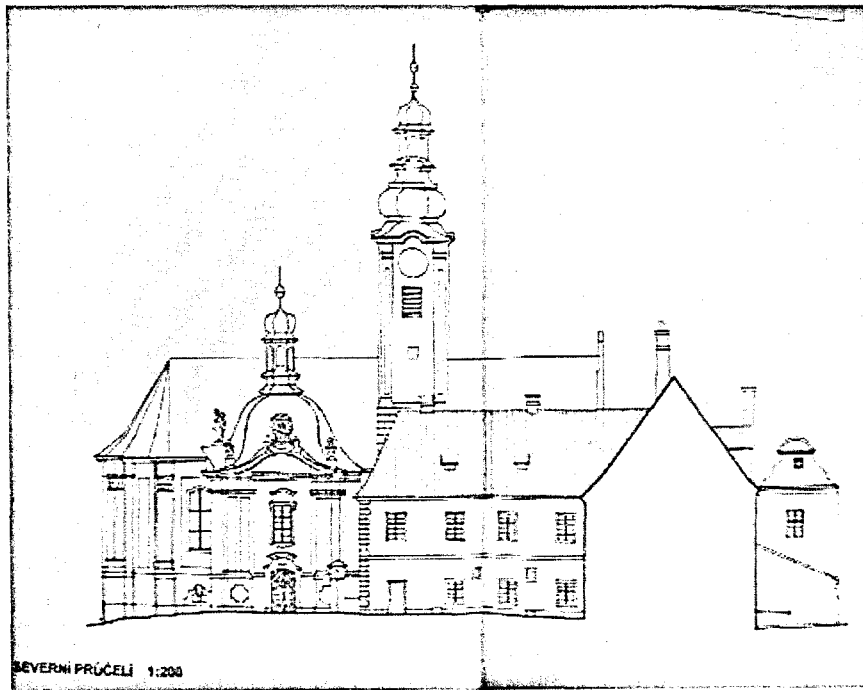
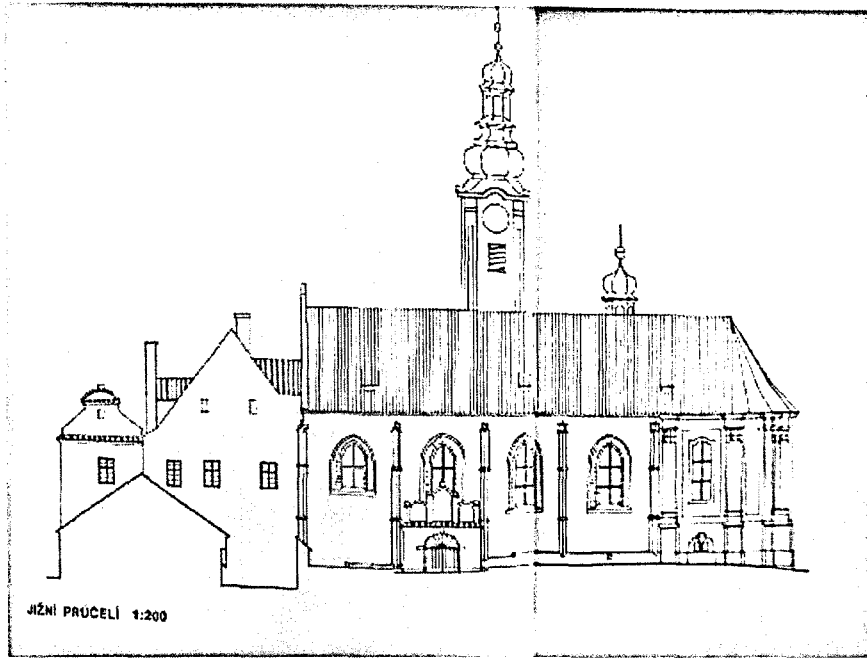

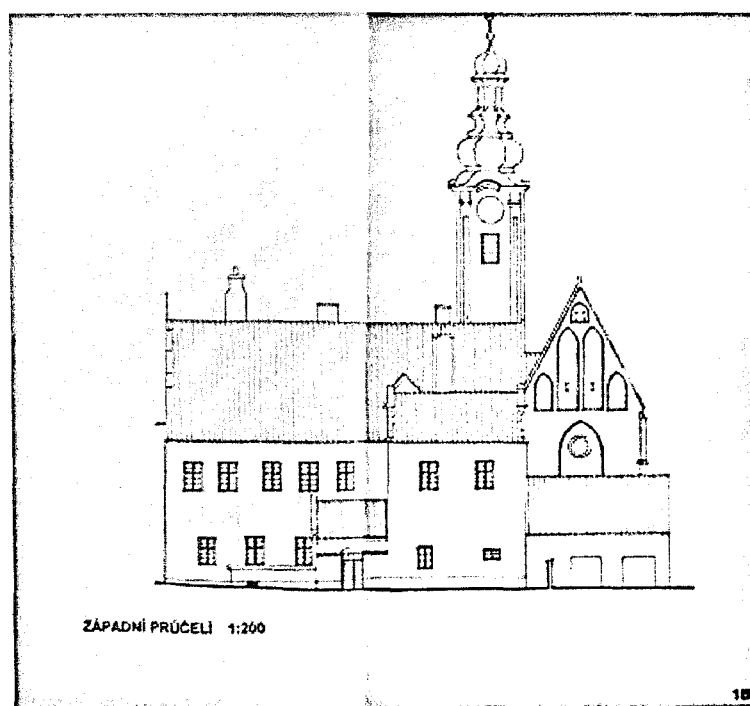
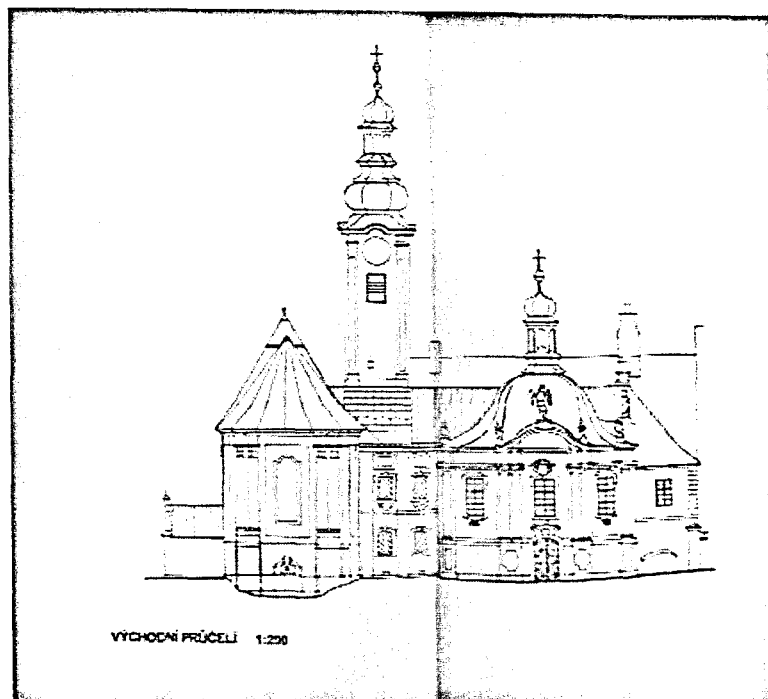

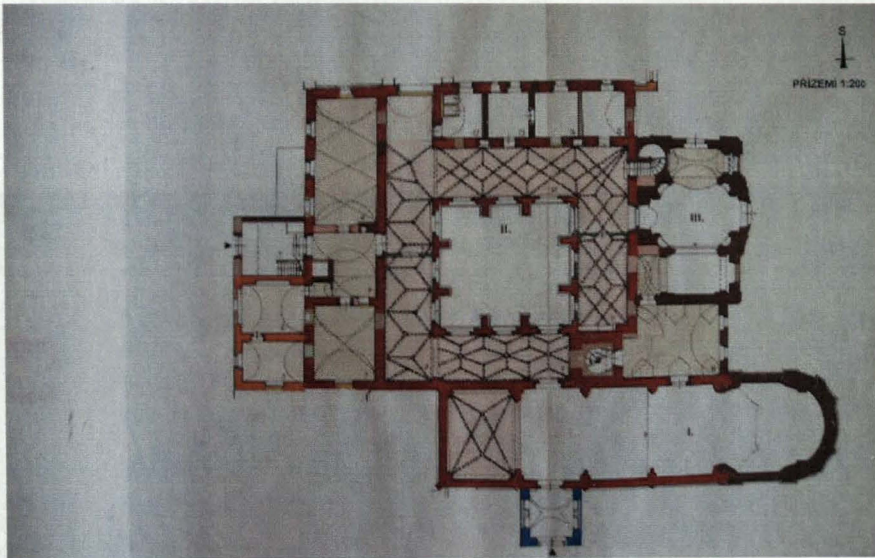
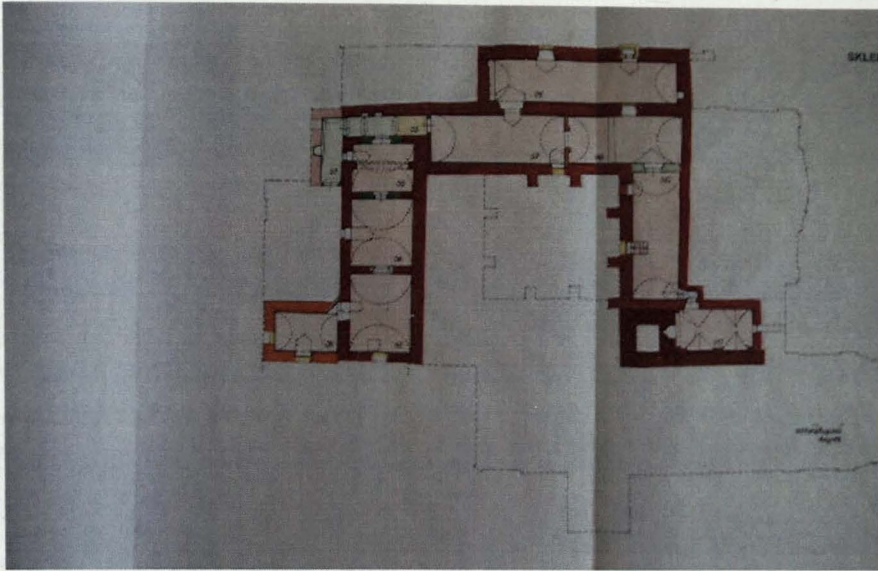

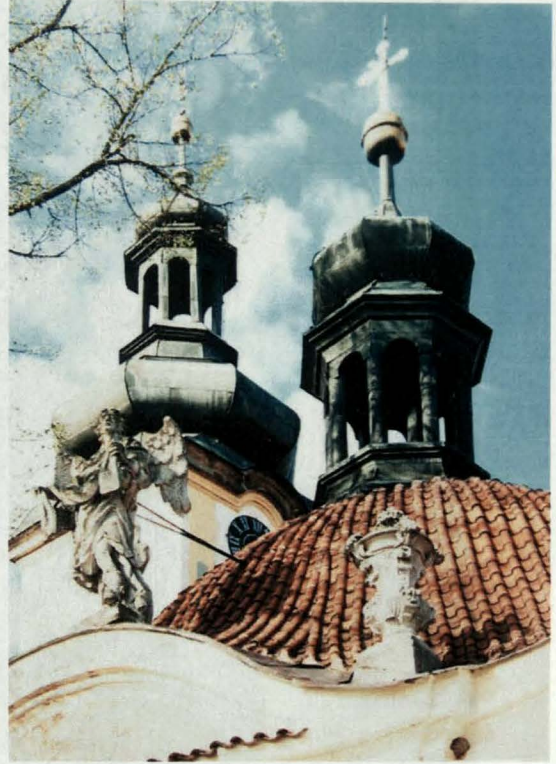

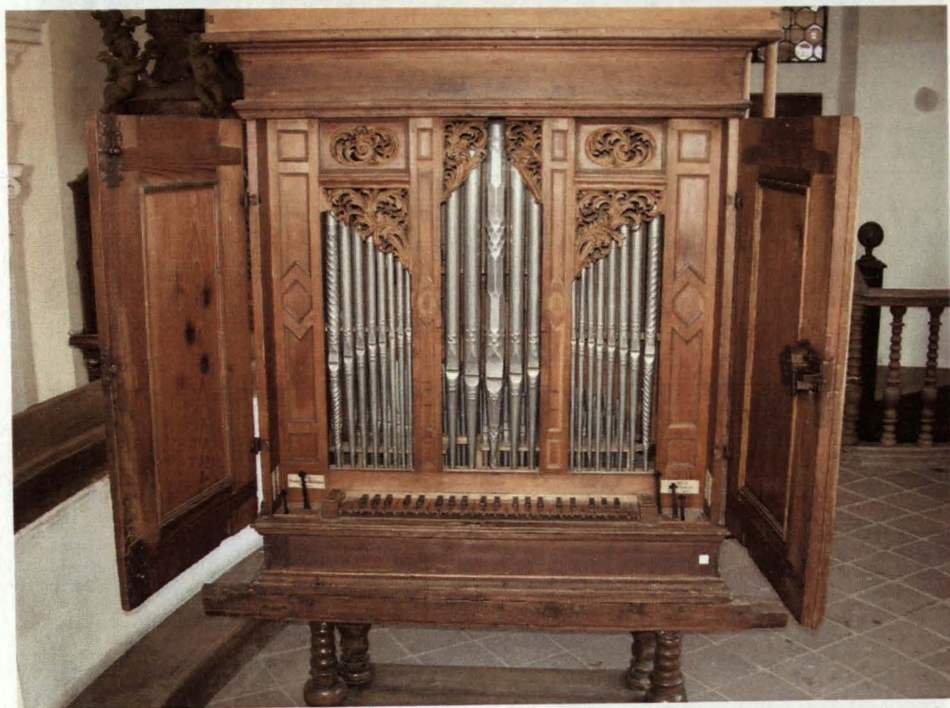

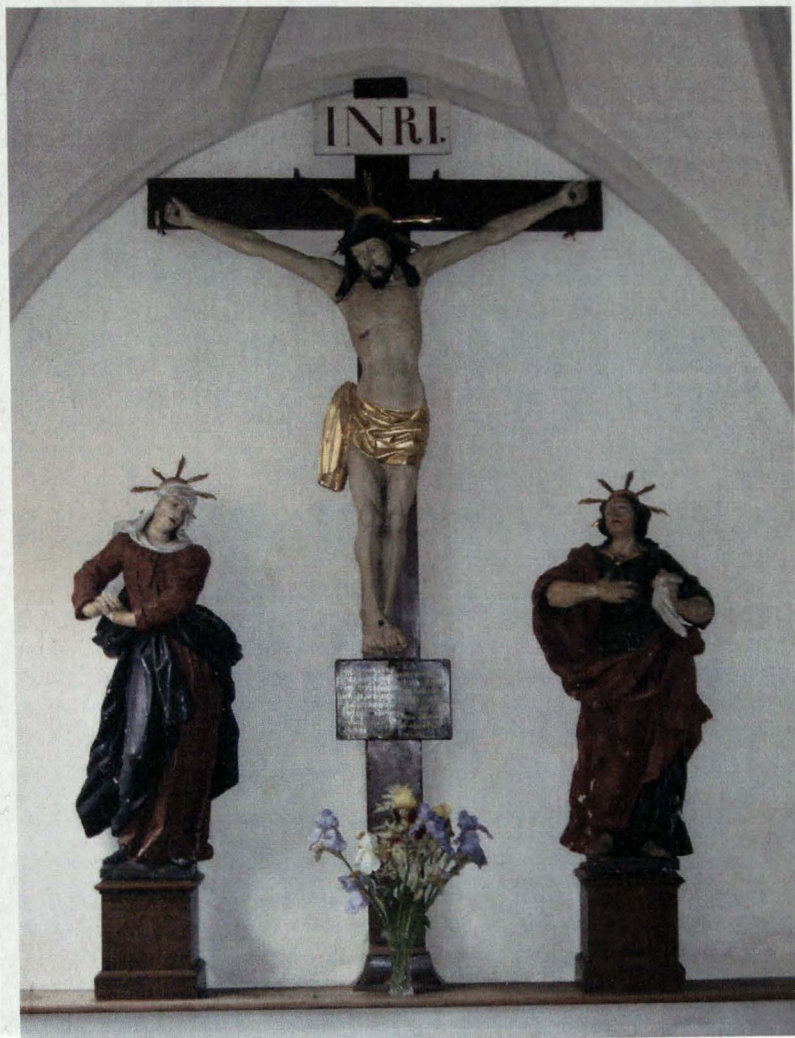

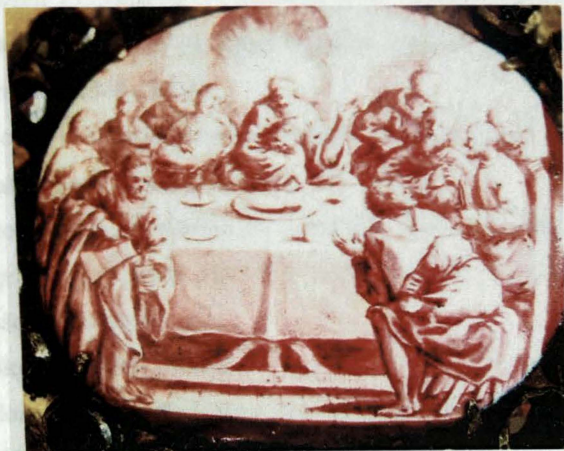

Sadská (1363 - 1984)

Založen 1363 v... (faint text describing the location and history of Sadská)

Založen 1363 v... (faint text describing the location and history of Sadská)

Prácheň (1331 - 1975)

Založen 1331 v... (faint text describing the location and history of Prácheň)

Chomutov (1403 - 1975)

Založen 1403 v... (faint text describing the location and history of Chomutov)

Berounsko (1476 - 1975)

Založen 1476 v... (faint text describing the location and history of Berounsko)

Brno (1476 - 1975)

Každý z... (faint text describing the location and history of Brno)

Roudnice (1333 - konec 15. stol.)

Založen 1333 Janem IV. z Dražic, 1350 osadili roudničtí mniši konvent v Kladsku. Roku 1421 vypálen husity, poté obnoven, roku 1467 po dobytí Roudnice Jiřím z Poděbrad kanovníci odešli, koncem 15. století konvent vymírá.

Jaroměř (1349 - 1421)

Založen 1349 arcibiskupem Arnoštem z Pardubic, zanikl 1421 po opanování města husity.

Praha- Nové Město (Karlovo) (1350 - 1785)

Založen císařem Karlem IV. současně s Novým Městem pražským. 1354 odtud založeno probošství v Dolním Ingelheimu na Rýně. Poškozen husity, postupně a pomalu opravován. V 17. a 18. století barokně přestavěn, 1785 zrušen Josefem II.

Rokycany (1362 - 1566)

Založen 1362 arcibiskupem Arnoštem z Pardubic, zničen husity, obnoven ve 40. letech 15. století z Roudnice. Roku 1566 konvent zanikl.

Sadská (1362 - 1420)

Založen 1362 arcibiskupem Arnoštem z Pardubic. Roku 1420 řeholníci klášter opustili, část z nich našla útočiště v konventu téhož řádu ve slezské Zaháni.

Třeboň (1367 - 1566, 1631 - 1785)

Založen 1367 Petrem z Rožmberka a jeho bratry. Z Třeboně byly založeny dva kláštery v Rakousích v Dürnsteinu (1410) a ve Vídni (1414). Vilém z Rožmberka 1566 klášter zrušil. Arcivévoda Ferdinand III. jej 1631 obnovil z rakouského Klosterneuburgu. Roku 1785 klášter zrušen Josefem II.

Lanškroun (1371 -1421)

Založen 1371 litomyšlským biskupem Petrem Würstem (zvaným Jelito). 1421 řeholníci uprchli ze strachu před husity a již se nevrátili.

Šternberk (1371 - 1784)

Založen 1371 magdeburským arcibiskupem Albertem ze Šternberka „podle zvyklosti roudnického kláštera“. Šternberk se na Moravě stal důležitým duchovním centrem, podobně jako v Čechách Roudnice. Po rozsáhlé barokizaci klášter 1784 zrušen.

Fulnek (1389 - 1784)

Založen 1389 Benešem z Kravař a na (Mor.) Krumlově. V 16. stol. Klášter upadal. Hospodářský i vnitřní život se zlepšil až ve 2. pol. 17. stol. Klášter zrušen 1784.

Prostějov (1391 - po 1521)

Založen 1391 Petrem z Kravař a na Plumlově. 1423 klášter vyvrátili husité, část kanovníků odešla a splynula s konventem v Lanškrouně. Klášter zrušen po 1521.

Olomouc (1421 - 1784)

Předchůdcem zdejší kanonie byl konvent v Lanškrouně, z něhož roku 1421 řeholníci uprchli před husity a usídlili se v Olomouci. Šlo tedy o přenesení kanonie. 1643 klášter vyplněn a vypálen Švédy. V 18. stol. Centrum vzdělanosti. 1784 zrušen.

Borovany (1455 - 1564, 1631 - 1785)

Založen Petrem z Lindy, 1557 řeholníci kromě jednoho vymřeli na mor, 1564 klášter zrušen. Klášter obnoven 1631 arcivévodou Ferdinandem III. řeholníky z Klášterneuburgu. Zrušen 1785 císařem Josefem II.

Brno - Tuřany (1980 - dodnes)

Konvent u poutního chrámu P. Marie v trní založil roku 1980 P. Oldřich Navařík.

1) O lásce k Bohu a bližnímu

Především, nejdraší bratři, milujte Boha a bližního...Žijte v domě svorně a mějte jednu duši a jedno srdce. Každému ať představený rozděljuje stravu a oděv, ne všem stejně, protože nejste všichni stejné přirozené povahy, ale jak každý potřebuje.

2) O pokoře

Co by prospělo rozdělit svůj majetek mezi chudé a zchudnout, kdyby chudá duše, pohrdavší bohatstvím, byla pyšnější než kdyby byla majetná?

3) O modlitbě a postu

Když se modlíte, mějte také v srdci to, co vyslovujete ústy...Své tělo ovládejte posty, zdrženlivostí v jídle a pití, pokud to dovoluje zdraví.

4) O občerstvení vnitřního a vnějšího člověka

Když jdete ke stolu, naslouchejte, než opět vstanete, co je vám podle zvyku předčítáno, bez hluku a hlasitého hovoru, aby si stravu nebrala jen vaše ústa, protože také vaše uši hladoví po slovu Božím... když slabší dostanou lepší jídlo, ať se ostatní nermoutí...

5) O péči o nemocné**6) O vnějším a vnitřním oděvu**

Vaše oblečení ať není nápadné; snažte se ostatním zalíbit ne vaším oděvem, ale vašimi mravy...Když snad padne váš pohled na nějakou ženu, ať není na žádnou pevně namířen...neříkejte, že je vaše srdce cudné, když máte necudné oči.

7) O bratrském napomenutí

Když na někom z vás zpozorujete takovou lehkomyšlnost očí, o které jsem právě mluvil, hned ho napomeňte, aby nepokračoval ve zlém úmyslu. ...Pokud přesto činí stále totéž, ... má být potrestán s náležitou přísností... Pokud by se vzpíral přijmout trest, má být vzdálen z vaší společnosti. Co jsem řekl o neopatrnosti pohledu, má být dodržováno i při odhalení, zamezení, usvědčení a potrestání také ostatních chyb.

8) O opatrování společných věcí

...Stejně jako budete jíst ze stejné spíže, máte být odíváni také ze stejné šatny...Jestliže ale mezi vámi vznikne spor a někdo si bude stěžovat, že dostal horší oděv, než měl před tím, a že není oblečen tak dobře jako někdo jiný, můžete z toho vyrozumět, kolika z vás se nedostává na vnitřním šatu srdce, protože se sváříte o oblečení těla.

9) O čistotě těla a duše

Vaše šaty ať jsou prány podle uvážení představeného...aby příliš velká touha po čistém oděvu neposkvmla duši vnitřní špínou... Ti, kterým jsou svěřeny sklepy, šatny nebo knihovna, mají sloužit bratřím bez reptání. Knihy se mají požadovat denně v určitou hodinu; Kdo je žádá mimo obvyklou hodinu, nedostane žádné...

10) O prosbě o odpuštění a prominutí urážky

Kdo druhého zraní potupnou řečí, nadávkou nebo výčitkou provinění, má co nejdříve zadostiučiněním napravit, co zlého spáchal; ten, kdo byl uražen, má bez odmlouvání odpustit. ... Boha však, pána všech lidí, musíte o odpuštění prosit všichni.

11) O poslušnosti

Představeného poslouchajte jako otce a ještě více kněze, který o vás pečuje...Ten, který je vám představen, se nemá považovat za šťastného kvůli nabízející se moci, ale kvůli sloužící lásce. ... Má být vámi více milován než obáván, vždy pamětliv, že za vás bude skládat účty Bohu...

12) O stálém sledování Řehole

Abyste se v této knížce mohli pozorovat jako v zrcadle a zapomínající nic z toho nezanedbávali, předčítejte si ji jednou v týdnu. A kdo z vás shledá, že činí to, co je v ní psáno, ať děkuje Pánu, dárci všeho dobra. Kdo ale zpozoruje, že ještě v něčem chybuje, má litovat minulost, a do budoucna dbát o to, aby mu byla odpuštěna vina a aby nebyl přiveden k pokušení. Amen.

1. 1461-1462/64 **Zikmund**
2. 1464-1479 **Valentin**
2. cca 1480-1508 **Ondřej**
3. 1508-1517 **Jakub**
4. ?-1524 **Bartoloměj**
5. 1525-1557 **Šimon**
 - a) 1557-1558 **Jeroným** administrátor (z Třeboně)
 - b) 1558-1559 **Jan**, administrátor
6. 1559-1564 **Matěj Kozka** z Rynárce
1564-1631 **Kanonie neexistovala**
 - c) 1631-1643 **Bernhard I. Enoch** z Waitzu, administrátor z Klösterneuburgu
 - d) 1643-1648 **Rudolf II. Tobiáš Muller**, administrátor z Klösterneuburgu
 - e) 1648-1662/3 **Bernhard II. Smeding**, administrátor z Klösterneuburgu
 - aa) 1631-1638 **Samuel Tuschek**, viceadministrátor
 - bb) 1638-1639 **Ignác Lanz**, viceadministrátor
 - cc) 1639-1642 **Matouš Bernhard**, viceadministrátor
 - dd) 1642-1644 **Markus Marek Weber**, viceadministrátor, rezignoval 6.5.
 - ee) 1644-1645 **Vít Merbrich**, viceadministrátor, prchl před Švédy do Klosterneuburgu
 - ff) 1645-1647 **František Karel Švábenský** z Rubromonte, viceadministrátor
 - gg) 1647-1653 **Augustin Matthaei**, viceadministrátor, odvolán
 - hh) 1653-1658 **Markus Marek Weber**, viceadministrátor (podruhé)
 - ii) 1658-1660 **Norbert Herman**, viceadministrátor
 - jj) 1660-1662 **Jiří Jaud (Land)**, viceadministrátor
6. 1662-1670 **Jiří Jaud (Land)**
 - f) 1670-1677 **Theotonijs Egerer**, administrátor
7. 1677-1701 **Konrád Fischer**, zvolen 25.4.
8. 1701-1734 **Christian Preitfelder**
9. 1734-1738 **František Planc (Plauck)**
10. 1738-1774 **Augustin Dubenský**
11. 1774-1785 **Arnošt (Ambrož) Stein**

- **1455** – Petr z Lindy založil u farního kostela sv. Václava probošství řeholních kanovníků, jež toho roku potvrdil Jiří z Poděbrad
- **1461** – dokončena část staveb; do Borovan přišlo sedm kanovníků z třeboňské kanonie
- **1464** – vysvěcen konventní kostel Navštívení Panny Marie, nově postavený na místě původního farního kostela sv. Václava
- **1466** – Jan z Rožmberka potvrdil, že po smrti Petra z Lindy převezme jeho rod patronát nad klášteřem
- **1498** – zmínka o dokončování ambitu (tj. křížové chodby)
- **poč. 16. st.** – v klášteře roztržky mezi proboštem a bratřími a chudoba
- **40. léta 16. st.** – borovanská kanonie měla nejmenší pozemkový fond ze všech církevních ústavů v rožmberském teritoriu
- **1557** – patrně všichni členové kláštera vymřeli na mor
- **1559** – Vilém z Rožmberka násilně uvedl do úřadu probošta Matěje Kozku z Rynárce a v roce 1564 jej odvolal
- **1564** – Vilém z Rožmberka zrušil kanonii a zabral její majetek
- **1600** – klášterní statky se dostaly do dědičného držení Rožmberků
- **1611** – Petrem Vokem vymřel rod Rožmberků a část jejich majetku včetně Borovan zdělili Švambergové
- **1620** – Švambergům byl zkonfiskován majetek za jejich účast na stavovském povstání a Borovany s Třeboní si ponechal císař Ferdinand II.
- **1631** – Ferdinand III. obnovil borovanskou a třeboňskou kanonii řeholníky z Klösterneuburku
- **1651** – dokončena obnova konventních budov
- **1658** – do Borovan přišlo 7 kanovníků z Klösterneuburku a prvním řádným borovanským proboštem byl zvolen Jiří Jaud
- **1672** – vznik Škapulířového bratrstva
- **1679** – postaven hlavní oltář v kostele – jeho autory jsou řemeslníci z Lince
- **1729** – přestavěna poslední patra kostelní věže
- **1785** – dekretem Josefa II. borovanský klášter zrušen
- **1747** – postavena nová škapulířová kaple
- **1748** – přestavěn a rozšířen presbytář kostela
- **1768** – dostavěna prelatura

ABSTRAKT

FIALKOVÁ, M. *Proměny borovanského kláštera augustiniánských kanovníků v průběhu věků*. České Budějovice 2006. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra církevních dějin a patristiky. Vedoucí práce M. Weis.

Klíčové pojmy: církevní dějiny, kláštery, duchovní život v komunitě, řád augustiniánských kanovníků, Borovany

Práce se zabývá dvěma hlavními tématy, která spolu vzájemně souvisí a prolínají se. První se týká konkrétně borovanského kláštera augustiniánských kanovníků a podává ucelený a komplexní pohled na jeho historii – od založení Petrem z Lindy v roce 1455 až po konečné zrušení Josefem II. v roce 1785. Dále se soustředí na duchovní, hospodářský, politický, společenský i kulturní odkaz kláštera pro současnost a podává charakteristiku a popis uměleckých památek.

Druhé téma je obsahově širší a vztahuje se k problematice řeholního života se zaměřením na řád augustiniánských kanovníků a život v klášteře. Podstatnou součástí práce tvoří „Přílohy“, které obsahují materiály získané ze státních archivů a dalších vědeckých institucí, a také fotografie. V práci je podtržen význam zájmu o dějiny katolicity a hledání těch nejcennějších hodnot v současném konzumním světě a zrychleném životním tempu.

ABSTRAKT

Changes of the monastery of augustinian canons in Borovany in the course of ages.

Key terms: ecclesiastical history, monasterys, divine life in comunity, monastic order of Augustinian canons, Borovany

The diploma dissertation deals with two basic them, which are mutually associated and inosculated. First one is about monastic order of Augustinian canons in Borovanech , which gives you integrated and complex view to its history – from establishment by Petr from Linda in 1455 to its final abolition by Josef II. in 1785. The work is also concentrating on divine, agricultural, political, sociable and cultural legacy of monastery, for period of our time and represent artistic work.

The second theme is substanciality larger. It is about life dificulty living in monastery, focusing on augustinian canons. Inclosurers are substancial pars of diploma dissertation. Inclosures includes photograps, state archives and others institutes materials. Even in this collateral consumers world and accelerated life style I wanted to point out in this work the true magnitudes, the catholicism, interest in history, and searching for the most valuable magnitudes.